אלעוונרק

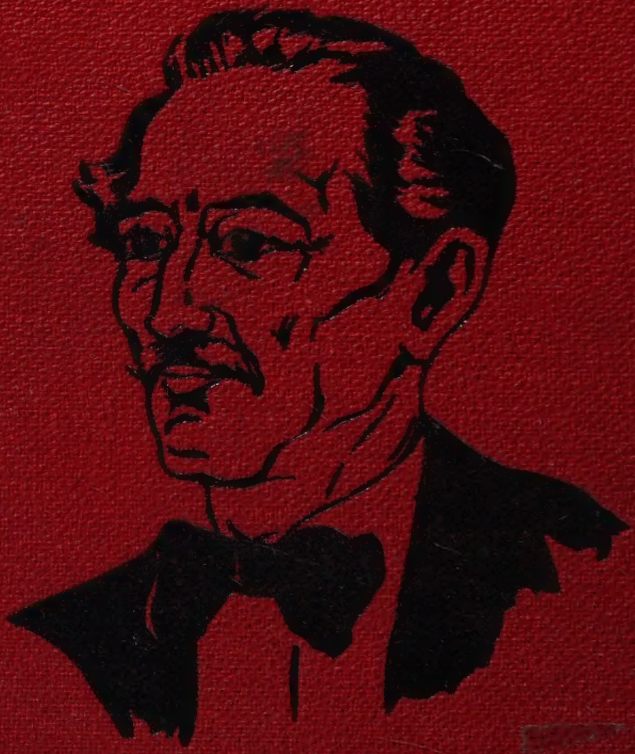

אברהם ריזען

ספריה עסטית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטע
JEWISH PUBLIC LIBRARY TORONTO

אברהם רייזען

געזאמלטע שריפטן

פארלאג „פריהייט"

ניו יארק, 1928

Copyright, 1928
by the
FREIHEIT PUBLISHING ASS'N, Inc.

270

ביבליאטעק און לייענצימער פון אידיש
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

דריטער באנד:

היימישע מענשען.

היימישע מענשען.

פערלאַרן דעם קול

אין קלעמענקער גרויסען בית־המדרש איז שוין נעווען צו ענדע דער וואַכענדיגער דאוונען. דער שטערטעלשער חזן, וואָס זינגט יעדע תפלה, אפילו ביחידות, און בלייבט דעריבער שפּעטער, האָט שוין צוואמען נעלענט דעם טלית און האָט אונטערגעברומט מיט א ניגון דעם „יום". די עטליכע לעצטע ווערטער פון „יום" האָט ער אויסגעלאַזט חזנ'יש הויך:

„הוא ינהגנו על מות"...

אין דעם לעצטען וואַרט „מות" האָט ער, ווי זיין שטייגער איז, געוואַלט מאכען א קונץ: ארויפחאפען זיך נאר אויף דער הויכער אקטאַווע, נאכדעם אראַבלאַזען זיך נידריג און טאקי באלד וויעדער צוריק אין דער הויך, עס האָט זיך איהם אבער ניט אייגענעבען: א טאַן האָט זיך פערטשעפּעט אין האלז און עס איז ארויס ניט „דאָס".

ער האָט זיך דערשראקען, און דערשראַקענערהייט האָט ער זיך אומגעקוקט, צי שטעהט ניט ווער נאַהענט נעבען איהם: אז ער האָט נעבען איהם דערזעהען דעם אלטען העניך איז זיין שרעק קלענער נעווארען: ער האָט געוואוסט, אז העניך איז מויב.

נעהענדיג אהיים מיט'ן טלית און תפילין אונטער'ן ארעם, האָט איהם דער ניט נעראַטענער „מות" אין די אויערען נעקלונגען און עס האָט איהם נעמאכט טרויריג.

— צו אלדע שווארץ־יאהר! — האָט ער געמורמלט — דאָס האָט נאָך ביז אהער ביי מיר קיינמאָל ניט געטראפען.

ער האָט זיך אבער באלד דערמאָנט, אז פאר צוויי וואָכען „שבת־מברכים", בעת ער האָט מיט די משוררים אין בית־מדרש פאר'ן עמוד געדאוונט, האָט איהם כמעט דאָס אייגענע געטראָפען ביי'ן „שמע ישראל" אין דער קדושה, וועו ער האָט אליין זיך צעוונגען „הוא אלהינו". צום גליק האָט דאָס קיינער ניט בעמערקט. אלענפאלס האָט מיט איהם דער „באס" דערפון ניט גערעדט.

און די עראינערונג אָן פאר־צוויי־וואָכענדיגען ניט גערא־טענעם „שמע־ישראל" אוו דעם היינטיגען „על מות" ביחידות, האָבען זיך צוואמענגעמישט אוו האָבען זיך אוועקגעלעגט ווי א שווערער שטיין אויפ'ן הארץ.

איהם האָט זיך געוואָלט, געהענדיג, פרופען נעהמען נאָך אמאָל דעם טאָג, נאָר גראד איז די נאָס פול געווען מיט מענ־שען, אוו ער האָט זיך געשטארקט איינצוהאלטען זיך, ביז ער וועט אהיים קומען. ער האָט אָנגעהויבען מאכען, ניט נאָך זיין געוואָהנהייט, גיכע טריט, אוו עס האָט אויסגעזעהן, ווי ער אנטלויפט פאר עמיצען.

אז ער איז אריין אין שטוב האָט ער שטיל, אָהן א גוט־מאָרגען, אוועקגעלעגט דעם טלית אוו אָברוהענדיג זיך אביסעל פון ניכען גאנג. האָט ער זיך געזומען צו זינגען.

הוא ינהגנו על מות!

—שוין, האָסט קיין צייט ניט! דער טאָג איז דיר קליין!— האָט זיך די חזן'טע צובייזערט — עס גרילצט אזוי אויך אין די אויערען.

— ווי הייסט, עס גרילצט? — האָט דער חזן דערשראקען אויפגעשטעלט די אויגען — איך נעהם א טאָן אוו דו זאָגסט עס גרילצט. וואָס הייסט — עס גרילצט?...

ער האָט אויף איהר נעקוקט מיט תחנונים, זיינע בליקען האָבען שטום געדעטט: האָב רחמנות! זאָג נישט אז עס גרילצט, וואָרום אויב עס גרילצט, בין איך אומגליקליך, עקט זיך מיין לעבען!... נאָר די חזנ'טע איז געווען צו פיעל פערטהאָן און צו־טראָגען וועגען אָנבייסען, אז זי זאָל קענען מיטפיהלען און פער־שטעהן, וואָס עס טהוט זיך מיט איהר חזן, און זי האָט זיך נאָך מעהר צושריען:

— אודאי גרילצט! וואָס דען? איך וואר פערטויבט: מילא, אז דו זינגסט נאָך צוזאמען מיט די זיננער, מוז איך אויסשטעהן, אבער איצטער אליין... וואָס?...

דער חזן איז געוואָרען בלאָס, ווי קרייד, ער האָט קוים אויסגערעדט:

— גרונע, וואָס ביזטו משוגע? וואָס רעדסטו?

— וואָס טהוט זיך הייגט מיט איהם? — איז שוין נרונע פון געדולד ארויס — געגוג דיר שוין צו מאכען זיך נאָריש, גענוג וואש זיך עסען.

עסען האָט זיך דעם חזן נישט געוואלט, נאָר ער האָט זיך בעטראכט, אז צוליעב א רפואה מוז ער עסען: ניט עסען וועט נאָך ערגער זיין, און ער האָט זיך געוואשען.

די „המוציא" האָט ער געמאכט הויך און חזנ'יש אויסגע־זונגען און געקוקט אויף דאָם ווייב, צי בעמערקט זי ווידער עפעס ניט, נאָר דערויף האָט שוין דאָם ווייב נאָר ניט געזאגט, און דאָם האָט דעם חזן בערוהיגט.

— מיר דאכט זיך נאָר, מיר דאכט זיך נאָר.... האָט ער זיך געטרייסט, ס'איז ווערט א שפיי! ניט אזוי ניך פערליירט מען דעם קול!

ער האָט זיך אָבער דערמאָנט, אז ער איז שוין אלט פערציג יאָהר און ביים חזן, מאיר ליעדער, האָט עס געטראפען פונקט אין דעם זעלביגען עלטער...

דאָס איז נעווען נענוג, ער זאל זיך וויעדער אנהויבען צו שרעקען.

ער האָט אראָבנע׳לאזען דעם קאָפּ און האָט זיך טיף פערטראכט, און באַלד האָט ער אויפגעהויבען דעם קאָפּ און א שטארקען נעשריי נעגעבען:

— גרונע!

— שא, וואָס איז? וואָס שרייסטו, ווי ניט מיט דיין קול? — האָט גרונע צוליפענדיג, זיך נעבייזערט.

— אוי, לאָז מיך לעבען! — האָט זיך דער חזן געבעטען— וואָס רעדסטו „ניט מיט מיין קול" — מיט וועמעס קול רייד איך דען?... הא... וואָס ווילסטו פון מיר?... —

אין זיין קול האָבען זיך ווי טרעהרען געהערט.

— דו ביזט היינט טאקי משוגע, טשעפּעסט זיך צו... נו וואָס ווילסטו? — האָט גרונע זיך נעבייזערט.

— קאָך מיר אָב א פּאָר שיטערע אייער, — האָט דער חזן שטיל נעבעטען.

— נא דיר א נייעם יום־טוב! — האָט זי זיך וויעדער צושריען. — אין מיטען מיטוואָך — אייער! דארפסט דען שבת „דאוונען"? עס איז איצטער אזא יקרות — א פינפער איין אוי.

— גרונע! — האָט דער חזן געפּאָדערט — עס מעג זיין א רובל איין אוי, צוויי רובל, פינף רובל, הונדערט רובל, הערסט! קאָך מיר אָב צוויי שיטערע אייער און רער נישט!

— ביזט דאָך טאקי א גרויסער פערדיענער! — האָט זיך גרונע נעקרימט.

— דו מיינסט שוין טאקי, אז אוים!... — האָט דער חזן זיך נעשטארקט — ניין, גרונע!..

ער האָט איהר נעוואָלט זאָגען, אז ער וויים נאָך ניט אויף נעווים, א גליער שלאָנט נאָך, עס קען זיין, אז איהם דאכט זיך נאָר, עס איז אפשר נאָר אן איינביל׳דענוש, אָבער ער האָט דאָס

כודא געהאט צו אויסרעדען און גרונע האָט ניט פערשטאַנען. וואָס ער שטאַמעלט, זי האָט געקוועטשט מיט די פֿלייצעם:

— מיינע שונאים!..

זי איז אוועקגענאַנגען אַבקאַכען אייער. דער חזן האָט דער־ווייל זיך צעזונגען. ער האָט זיך אויפמערקזאם צונעהערט צו יעדער טאָן, ווי ער וואָלט זיך אליין עקזאמינירט; וועו ער איז ניט געווען אימשטאַנד צו בעקומען די הויבע אקטאַווע, האָט ער זיך פערצווייפעלט צושריען:

— גרונע, דערלאַנגט ניכער די אייער!...

אין די אייער האָט דער חזן איצטער געזעהן זיין איינציגע רעטונג...

די חזנ'טע האָט איהם מיט א ברוגז־פנים צונעטראַגען די צוויי אייער און האָט בייז ארויסגעברומט:

— נא, אייערלעך ווילט זיך איהם... מען דארט און מען קווארט...

דער חזן האָט פאר איהר געוואָלט אויסגיסען זיין הארץ, זאָל זי ניט מיינען, אז ער מיינט טאַקי די אייער, ער האָט איהר געוואָלט זאָגען: גרונע, איך בין, דאכט זיך, פארביי!... ער האָט זיך אבער נעשטארקט און זיך איינגעהאלטען.

— „טאַמער דאכט זיך מיר נאָר", האָט ער געטראכט.

און ער האָט זיך אהן ווערטער נענומען טרינקען די אי־ער, ווי א רפואה.

אויסטרינקענדיג די אייער, האָט ער געפרופט מאכען א פאר קונציגע חזנישע „שטייגערס". איהם האָט זיך עס איינגע־נעבען, און ער איז פרעהליכער געוואָרען.

— נישקשה, גאָט לעבט! — האָט ער געטראכט — ניט אזוי גיך פערלירן איך מיין קול... מאלע וואָס „מאיר ליעדער", — ער איז געווען א שכור... איך טרינק נישט, אויף א ברית נאָר אביסעל וויין!...

עם האָט זיך איהם געווייזען אפעטיט אוון ער האָט געשלונ־
גען א ביסען נאָך א ביסען. —

נאָר זיין פרעהליכקייט האָט לאנג נישט געדויערט. דער
פריהעדיגער נישט גערַאטענער „מות" האָט איהם אין די אר־
ערן א קלונג געטהאָן אוון די „מרה־שחורה" האָט זיך וויעדער אנ־
געהויבען.

די מורא צו פערליערען דעם קול האָט דעם חזן זיין גאנץ
לעבען געמוטשעט. זיין אייניגיג זאָרג, זיין אייניציגער רעיון
איז געווען: וואָס וועט דאָס זיין, וועז ער וועט וועז עס איז דעם
קול פערליירן? איהם האָט דאָס שוין אפילו אמאָל געטראפען,
ער איז דאמאָלס געווען אלט זיבעצעהן יאָהר אוון האָט געהאט
א טעגאָרען־שטים אוון האָט פלוצים עס פערלאָרען. נאָר
דאמאָלס האָט דאָס איהם ניט געארט. פערקעהרט, עס האָט נאָך
איהם הנאה געטהאָן, ער האָט געוואוסט אז דאָס בייט זיך זיין
שטים אוון ער וועט אין א האלב יאָהר ארום בעקומען א מאָ־
ריטאָן, אויף וואָס ער האָט מיט אונגעדולד געהאָפט. אז ער האָט
בעקומען דעם באריטאָן, האָט ער געוואוסט, אז אויב ער וועט
איהם פערליירן איז שוין פערפאלען, קיין אנדער שטים קריגט
ער ניט. אוון ער האָט דעריבער שטארק דעם קול געזוכט, וועז
דעדט אז ער איז געווארען א „בעל־הבית'ל" אוון האָט אנגענומען
קלעמענקער חזנות, האָט ער ניט צוגעלאָזט צום „האלז", אז א
ווינדטעל זאָל א בלאָז טהאָן; אין די גרעסטע היצען איז ער
געגאנגען פערבונדען מיט א פאטשיילע. אייגענטליך האָט ער
דעם קול ניט געהויט פאר די קלעמענקער בעלי־בתים. ער איז
געווען זיכער, אז וועז ער וועט אפילו אין גאנצען דעם קול פער־
ליערען, וועלען איהם די קלעמענקער בעלי־בתים פון חזנות נישט
אבזאגען, זיינע שכירות וועט ער אלע מאָל האָבען, וויל סיי וויי
סיי טראגט מען איהם די שכירות אין שטוב ניט אריין, נאָר ער

מוז אלע פרייטאג געהן פון שטוב צו שטוב אליין מאהנען, און קלעמענקער אידען זיינען ווייכהערציג, זיי זאגען קיינעם נישט אב, ווער עס שטרעקט נאר אויס די האנד. דעם קול האט ער געהיט און געשראקען זיך פאר'ן פערלירען איהם, נאר אוים ליעבע צום זינגען. פון די קלעמענקער בעלי־בתים האט דער חזן שטארק געהאלטען. אזוינע אידען זיינען אין דער גאנצער וועלט ניטא, נאר אין הלכות „נגינה" זיינען זיי גרויסע עמי־הארצים, מיט בהמות, זיי האבען קיין שום געפיהל ניט, און ווען ער פלעגט מאכען, פאר'ן עמוד דאוונענדיג, קונציגע שטיי־גערס, רייסען זיך אויף דער העכסטער אקטאווע, איז דאס נאר געווען פ א ר ז י ה, ער האט אליין דערפון גרויס הנאה געהאט, אויך פאר די 8 זינגער זיינע, אין וועלכע ער האט די גאנצע וועלט געזעהען. די זינגער זיינען איהם געווען אויסגע־באקען טיף אין הארצען און ווען א זינגער פלעגט איהם זאגען: „אי הזן! אי זינגט איהר!" פלעגט ער זיין אויף דער העכסטער מדרגה פון גליק.

די אלע זינגער זיינען געווען אנגעפאהרענע פון פערשיע־דענע שטעדט און שטעדטלעך, און זייערע אלע שמועסען און מעשיות האבען זיך נאר געדרעהט און געוויקעלט אויף חזנים און נגינה. די מעשיות און לעגענדען זיינען געווען דעם חזן'ס „זוהר". ער פלעגט זיך נאך יעדער מעשה שטארק פערטראכטען און פלעגט ארויסלאזען א טיעפען זיפץ:

— א קליינינקייט נגינה! א שפילכעלע צו זאגען — א גע־פיהל!...

און איצטער, ווען דער חזן האט אנגעהויבען מורא צו הא־בען פאר'ן קול, האט זיך איהם אלץ געדאכט, אז די זינגער זיי־נען נאר אנדערע — שלעכטע! זיי מוזען פון איהם, אונטער די אויגען, לאכען.. און ער האט זיך אנגעהויבען היטען פאר זיי, ניט צו נעהמען פאר זיי א הויכען טאן, זיי זאלען ניט דערקאנען,— און ער האט דערפון נאך מעהר געליטען.

און וואָס וועלען זאָגען די ארומיגע חזנים? דער געדאנק האָט דעם חזן נאָך מעהר געמוטשעט. — ער האָט געוואוסט, אז ער האָט געהאט א שם ביי די ארומיגע חזנים, מען האָט פון איהם שטארק געהאלטען, וועגען זיין קול האָט מען פיעל גע־רעדט. איהם פלעגט זיך כאָהלען פאר די אויגען, ווי עס שטעהט א קופקעלע חזנים און רעדען שטיל און שאָקלען טרויריג מיט די קעפּ; דאָס בעדויערן זיי איהם.

— נעביך, נעביך, איהר האָט נעהערט, דער קלעמענסער חזן...

ביי דעם געדאנק פלעגט ער זיך אינגאנצען פערליערען.

— „און אפשר דאכט זיך מיר נאָר!" פלעגט ער זיך אין אזוינע שרעקליכע מינוטען אָנהויבען טרייסטען און ער פלעגט גליך אָנהויבען זינגען, פרובירען זיך נעהמען די העכסטע נאָטען. ער האָט אָבער פון שרעק פערלאָרען דאָס געהער און ער האָט ניט געקענט משער זיין, צי איז ביי איהם דער קול ווי נע־הריג, צי ניט.

אין פערלויף פון צוויי וואָכען איז זיין פנים געוואָרען בלאָס, און מאָגער, די אויגען טיף אייגעגראָבען, און ער האָט נע־פיהלט, אז איהם גענהען אוים די כוחות.

— וואָס איז מיט אייך, חזן? — האָט איהם אין דער צייט א זינגער א פרעג געטהאָן.

— הא, וואָס איז מיט מיר? — האָט זיך דער חזן דער־שראָקען, מיינענדיג, אז מען איז שוין זיך דערגאנגען — וואָס זאָגסטו איז מ׳ט מיר? דו ווייסט דען עפּעס, הא?...

— ניין, איך ווייס ניט, דעריבער פרעג איך דאָס אייך: וואָס זענט איהר אזוי צורודערט?

— צורודערט. זאָגסטו, צורודערט, מעהר ניט ווי צורודערט, הא? מעהר ניט? !...

— דער חזן מוז „קלערען" וועגען א גרויסאַרטיגען יום־טוראים׳דינען שטיק — האָבען די זינגער זיך משער נעווען.

עס איז פערנאנגען נאך א חודש און דעם חזן האט דער שרעק אלץ ניט אבגעלאזען. עס איז איהם נמאס געווארען דאס לעבען.

וואלט ער שוין וויסען, אז ער האט געוויס דעם קול פער־לארען, וואלט ער זיך אפשר בערוהיגט. פערפאלען! א מענש קען אייביג ניט לעבען (פערלירען דעם קול און שטארבען איז ביין חזן אלץ איינס געווען), נאר די ספקות, דאס ווארפען זיך צווישען יא און ניין, דאס בלאנזשען אין „עולם־התוהו", דאס אלץ האט דעם חזן ביטער געמאכט דאס לעבען.

איינמאל, א דאנערשטאג פאר שבת מברכים האט דער חזן בעשלאסען צו דערגעהן דעם אמת—ער קען שוין מעהר ניט פער־טראגען.

עס איז געווען פאר נאכט, דאס ווייב איז אוועק אין יאטקע נאך פלייש און די משוררים זיינען זיך צונאנגען, עס איז נאר געבליבען דער חזן מיט'ן עלטסטען זינגער — יוסיל באס.

דער חזן האט אויף איהם געקוקט, געעפענט דאס מויל און צוריק פערמאכט, עס איז איהם געווען שווער ארויסצורעדען דאס וואס ער וויל. ענדליך האט ער ניט אויסגעהאלטען:

— יוסיל!

— וואס איז, חזן?

— זאג מיר, דו ביזט איין עהרליכער מאן?

יוסל האט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דעם חזן און האט געפרעגט:

— וואס עפעס היינט פרענט איהר מיך, חזן?

—ברודער, יוסיל! — האט זיך דער חזן שיער ניט פער־נאנדערגעוויינט, — ברודער, יוסיל...

ער האט מעהר א וואלט ניט געקאנט אויסרעדען.

— חזן, וואס איז מיט אייך?

— ברודער, יוסיל! זיי איין ערליכער מאן און זאג מיר דעם אמת, דעם אמת...

— איך פערשטעה ניט, וואס איז מיט אייך, חזן ? !

— זאג מיר דעם אמת, דו בעמערקסט אין מיר עפעס א פערענדערונג ?

— זעהר ! — האט יוסיל געענטפערט, קוקענדיג ווי דער חזן איז בלייך און דאר — זעהר א גרויסע פערענדערונג...

— איצטער זעה איך, אז דו ביזט אן עהרליכער מאן. זאגסט דעם אמת אין די אויגען, ווייסט, ווי לאנג דאס איז שוין ?

— דאס וועט שוין זיין באלד א חודש, — האט דער זינגער געענטפערט.

— יא, ברודער, א חודש, א חודש, איך האב אבער גע־פיהלט...

דער חזן האט אבגעווישט דעם שוויים, וואס האט בע־דעקט זיין שטערען און האט ווייטער געזאגט :

— און ווי רעכענסטו, יוסיל, שוין טאקי פערלאזען אויף אלע מאל ?

— וואס פערלאזען ? — האט יוסיל געפרעגט, אנהויי־בענדיג צו פערשטעהן גאר עפעס אנדערש.

— נו, וואס פרעגסטו נאך ?... הא ?... וואס קען איך פער־לירען ? געלד ! קיין געלד האב איך ניט — איך מיין, פער־שטעהט זיך, דעם קול.

דא האט שוין יוסיל אלץ פערשטאנען, ער איז געווען צו פיעל זינגער ער זאל דאס ניט פערשטעהן. מיט רחמנות'דיגע בליקען האט ער געקוקט אויפ'ן חזן, און האט געפרעגט : .

—געווויס ?

— וואס, געווויס ? ! — האט זיך דער חזן ערמונטערט — עס קען זיין, אז ניט געווויס ? אדרבה, אדרבה, הלואי זאל דאס טאקי זיין א טעות.

יוסיל האט געקוקט אויפ'ן חזן און ווי א דאקטאר בע־נעהט זיך מיט זיינעם א חולה, איז ער זיך מיט איהם בענאנגען:

— נעהמט „דאָ“ ! — האָט ער געקאָמאַנדעוועט.

דער חזן האָט געהאָרכזאם, ווי א שילער, געצויגען „דאָ“.

— ציהט, ציהט ! פיער פערטעל — ציהט; — האָט יוסיל געקאָמאַנדעוועט, איינהערענדיג זיך מיט אויפמערקזאמקייט.

דער חזן האָט געצויגען.

— איצטער, זייט מוחל, נעהמט „רע“ !

דער חזן האָט געצויגען : רע־רע־רע ! דער זינגער האָט זיך אַבגעשטעלט, טיעף פערטראכט און האָט באלד מיט א טרוירי־גען טאָן ארויסגעזאָגט :

— עס איז ניט „דאָס“... פערלאָרען !...

— טאקי אויף אייביג ? — האָט דער חזן אויסגעשטעלט די צוויי דערשראקענע אויגען.

— וואָס דען, א יונגעלע זענט איהר, נאָך אמאל וועט איהר דען בעקומען א שטים ? ! אין אייערע יאָהרען איז שוין פערפאַ־לען !

דער חזן האָט פערבראכען מיט די הענד, א וואַרף געטאָן זיך צום טיש און אדיינלענענדיג דעם קאָפּ אין די הענד האָט ער זיך צעווויינט, ווי א קינד.

אויף מארגען האָט דאָס נאנצע שטעדטעל שוין געוואוסט פון דעם אונגליק, אז דער חזן האָט פערלאָרען דעם קול.

— אויך א נעשעפט ! — האָט יעקב דער שענקער, א פיי־נער בעל הבית, נעמאכט עס צו קליין־נעלד — וועט ער „שבת מברכים“ וועניגער האלטען דעם עולם מיט זיין זינגעכץ — בעט ביי מיר א ביטערע ציבעלע פאר'ן נאנצען קול...

ווייבערשער שרעק

איינגעשלאָפען איז חייענע מיט א וואויל־ער אידעע: מאר־גען וועט זי, אם ירצה השם, קאָכען אויף מיטאג ארבעס מיט קארטאָפּעל, עס וועט זיין א „נייס", און איהר לייבע וועט הנאה האָבען.

אז אין קליין שטיבעל־ע האָט דער בלאָסער כאָג קוים אריינ־געקוקט, האָט זיך שוין חייענע אויפגעבאָפּט. אָבגעאָסען נעגעל־וואָסער, אָבגעוואָגט „ברכה", זיך דערמאָנט אן דער „וואויל־ער אידעע", וואָס עס איז איהר פאר'ן שלאָף איינגעפאלען, און האָט זיך געמומען צום ביסעל ארבעס. וואָס האָט זיך געפונען נרייט אין איהר בעל־הבתיש'קייט.

די קינדער און לייבע זיינען נאָך פעסט געשלאָפען. אין שטיבעל־ איז שטיל נעווען. נאָר דער האָהן, וואָס חייענע האָט נעהאלטען אויף יום־כּפור, האָט אלע 5 מינוט פון קאטוך אויס־נעקרעהט זיין קוקעריקו און האָט געשטערט די שטילקייט.

חייענע האָט אויסגעשאָטען אויף א קליין טישטיכעל, וואָס האָט פערדעקט א האלבען טיש, די ארבעס פון פאפיער, האָט אָבגעשארט פון רעם גרויסען קופקעל־ע א קליין קופקעל־ע און האָט זיך געמומען איבערקלויבען. די וועדמדיגע האָט זי געווארפען אין א גלאָז און די ריינע אין א טעל־ער. יעדעס קופקעל־ע האָט זי דרייי מאָל איבערגעזוהן, עס זאָל חלילה קיין וועריגער ארבעס ניט בלייבען און זי זאָל דערמיט יענע וועלט ניט פערשפּיי־

לעז, ווייל א וועריטדיגער ארבעם איז צעהן מאל מעהר טרייף ווי חזיר. אזוי האָט איהר די מאמע אמאל געלערנט, וועז זי איז נאָך א מיידעל געווען.

אז זי האָט איבערגעקליבען א העלפט פון די ארבעם, האָט איהר אין די אויגען אנגעהויבען צו פינטלען. די ארבעם האָט ווי א נעפעל פערדעקט און דאָס קלויבען איז איהר שווער געווארען. יעדען וועריטדיגען ארבעם האָט זי מעהר אנגעטאפט מיט די הענד, אייידער אנגעקוקט מיט די אויגען.

— עפעם איז מיר טונקעל אין די אויגען! — האָט זי זיך דערשראקען און זי איז ניט געווען זיכער מיט יעדען ארבעם, ווען זי וואָלט איהם אין טעלער ארײן פאר א ריינעם.

לכתחילה האָט זי בעאונרוהיגט דער גערדאנק, אז זי נעהמט אזא זינד אויף זיך, ניט דערזעהענדיג קען זי חלילה אריינ־ווארפען וועריטדיגע ארבעם אנשטאָט ריינע. באלד איז אבער צו דעם שרעק נאָך א גרעסערער צוגעווואקסען: זי איז ערשט אלט ביי א יאָהר אכט און דרייסיג און די אויגען זיינען איהר שוין אזוי טונקעל.

זי האָט זיך דערמאָנט, אז די לעצטע צייט, ווען זי לייענט שבת ביי כאָג דעם „טייטש חומש" און צעווייזט זיך ביי די אר־מעטיגע ערטער, פערציהען זיך איהר אלע אותיות, ווי מיט א שלייער און מיט גרויס מאטערניש קומט איהר אָן נאכדעם ווייטער צו לייענען.

— אויסגעווייזט די אויגען פאר דער צייט! צו אכט און דרייסיג יאָהר! — האָט זי געזיפצט, זיצענדיג מיט א געבויגענעם קאָפּ ביי דעם קופקעלע ארבעם.

און חייענע האָט זיך דערמאָנט, אז איהר גאנץ לעבען איז אוועק אין טרעהרען. מיידעל־וויז האָט זי געווייזט ביי יעדע פאָר שיך, ביי יעדען קלויידעל, וואָס דער ארימער טאטע האָט איהר געדאָרפט מאכען; כלה־וויז האָט זי געווייזט ביי יעדער עקשנות פון חתן, וואָס האָט אלץ געמטראשעט אבשיקען די

תנאים, אויב מען וועט איהם ניט געבען דאָס און יענעם; אותטער דער חופה שטעהענדיג האָט זי געווויינט, דערמאנענדיג זיך מיט וועמען זי פערבינדט זיך; נאָך דער התונה האָט זי געווויינט, וועז לייבע האָט אויף איהר דעם ערשטען ברום געטהאָן. הייַנט וועט קען צעהלען די טרעהרען בייַן „טראָגען", בייַן „האָבען", בייַ די קינדערס קראנקע „וויעגעלידְ"... בייַ די יונגע קברים'לעך", וואָס זי פלעגט אלע תשעה באָב בעזוכען.

— א חיבש ביסעל טרעהרען! — מאכט זי א סך הכל און זיפצט.

נאָר באלד דערמאָנט זי זיך, אז עס איז נאָך ניט גאָר. ניט וועניג טרעהרען האָט זי בייַם טייטש־חומש געלאָזען: בייַ עקדת־יצחק, בייַ „מכירת יוסף", בייַ פרעה'ס „גזרה" — אריינ־וואַרפען די אינגלעך אין טייך, בייַם חורבן בית המקדש... דער גאנצער „טייטש חומש" איז געל...

נאָך געלער פון אלע זיינען די בלעטער פון דער פרשה „ויצא", וואו עס דערצעהלט זיך מיט רחל און לאה'ן, ווי יעקב אבינו האָט רחל ליעבער געהאט פאר לאה'ן, ווייל לאה האָט נעהאט שוואכע אויגען, זי האָט זיי אויסגעווויינט מיידעל־ווייז מורא האָבענדיג, אז עשו הרשע זאָל ניט זיין איהר מאָן, ווי זי האָט ברוחַ הקודש געזעהן.

— דאָס הארץ האָט מיר דאמאָלס געזאגט! — לייפט דורך אין חייענעם קאָפּ, דערמאנענדיג זיך די טרעהרען, וואָס זי האָט אויף לאה'ס מזל פערגאָסען.

און חייענען האָט זיך איצט נעראכט, אז לייבע וועט זי פון הייַנט אָן נאָך מעהר פיינד האָבען (מה־דאָך יעקב אבינו אזא צדיק!...), ער וועט נאָך מעהר ברומען און נאָך אָפּטער הוזק מאכען: „יפיפיה". און וועד וויים: אפשר וועט ער זי נאָך אמאָל א רוף טהאָן „בלינדע!"

דער לעצטער נעראנק האָט זי א שטאָך געטהאָן. זי האָט זיך נעסטארעט איהם צו פערטרייבען און האָט אנגעוועגדעט

אלע פעהינקייטען פון די אויגען איבערצוקלויבען ריין דעם רעשט ארבעם.

— עם איז נאך פינסטערליך, זעה איך ניט אזוי גוט! — האט זי זיך נעטרייסט.

זי האט אבער א קוק געטהאן אין פענסטער און האט דערזעהן, אז אויף דער גאס איז שוין גוט ליכטיג, און די טרייסט איז איהר פערשוואונדען.

*

אין א שעה ארום זיינען שוין אלע אין שטיבעל אויפגעשטאנען. די עלטערע טאכטער, יענטיל, א מיידעל פון א יאהר זעכצעהן, האט זיך געשווינד אנגעטהאן און געמומען זיך העלפען דער מאמען, וועלכע האט שוין אין אויוועז אייננעהייצט.

— מאמע, וואס זאל איך טהאן? — האט יענטיל געפרענט.

חייענע האט זיך אומגעקוקט אין אלע פיער ווינקעלעך, ווי זי וואלט א סוד וועלען זאגען, און אז זי האט דערזעהען אויף זיכער, אז לייבע איז שוין נישטא, האט זי שטיל און שוואך, ווי זי וואלט ערשט פון א קרענק אויפגעשטאנען, געענטפערט:

— זעה איבער, מיין נאלד, די ארבעם.

— דו האסט נאך ניט איבערגעקליבען, הא, מאמע?

—איך האב אפילו יא איבערנעקליבען, אבער א קשיא אויף א מעשה — טאמער האב איך געלאזען ווערימדיגע. די אויגען, מיין קינד, דיינען מיר שוין נישט. מען קען זיך נאך חלילה מיט „טרפות" אנעסען — א ווערימדיגער ארבעם איז טריפה, ווי חזיר...

יענטיל האט זיך געזעצט ביים טיש איבערצוזעהן נאך אמאל די ארבעם און האט אלע ווייל אנגעזאגט דער מאמען ווי מיט א שמחה:

— אט איז א ווערימדיגער... אט איז נאך אייגער!... אוי,

וואס וועריטדינע ארבעט דו האסט, מאמע, געלאזען! וואס איז דאס עפּעס?

די פראגע האט חייענען געשניטען ווי מיט א טעמפּעז מער סער איבער'ן הארצען אזן זי האט געענטפערט ווי מיט גאל:

— איך זעה שוין ניט!

יענטיל האט אויסגעשטעלט דערשראקען די אויגען אזן האט ניט געוואוסט וואס צו ענטפערן.

— דער טאטע וועט מיך גט'ן!... — האט זי צוגענעבען מיט א נעמאכטען שמייכעל.

— אי, רעד ניט, מאמע! — האט די טאכטער זיך שמערצ־ליך פערקרימט.

— וואס איז, נארעלע, — עס טרעפט ניט?... — האט חייענע, אליין ניט וויסענדיג פאר וואס, אלץ געשראקען איהר קינד, — דער טאטע איז נאך א יונגער מאן אזן איך בין שוין אן אלטע יודענע — איך זעה שוין ניט...

— גוואלד, געוואלד, מאמע! — האט זיך יענטיל צושריען ווי מיט כעס אזן האט קוים זיך איינגעהאלטען, ניט צו פונאנ־דערווייגען זיך...

חייענעס אויגען זיינען וואס א וואך אלץ טונקעלער געוואקרען, אזן איהר שרעק איז אלץ גרעסער געוואקרען. עפּעס האט זיך איהר נעראכט, אז לייבע וועלט צו איהר וואס א טאג קעלטער, קוקט ניט אין איהר זייט, אזן ווי ער עסט אב, געהט ער אוועק אין מארק.

אויסער איהר שרעק פאר'ן מאן, האט זי געליטען שבת אין שוהל ביים דאוונען אזן איבערהויפּט ביי די „תחינות". מילא די תחינה ביים „אויסנעהמען" האט זי שוין געקענט אויסוועניג; אז עס פלעגט אבער קומען א „שבת מברכים" אזן מען פלעגט הארפען לייענען די תחינה פאר ראש־חדש בענטשען, פלעגט זי מיט קנאה קוקען אויף די ווייבלעך אין איהרע יאחרען, וואס זיצען, ווי די שרה'טעם מיט די תחינות אין די הענד אזן לייע־

נעזן ווי א וואסער אזן ווייניגן. זי פלעגט דאן די תחינה צור־טראגען, וואס נעהענטער צו די אויגען, בעמיהען זיך ניט צו ווייגען (האבן, כיישטיינס געזאגט, וואס פאר א טעם א תחינה האט אהן טרעהרען — אלץ איינס ווי א חתונה אהן כלי־זמר...) נאר דאס האט איהר וועניג נעהאלפען: די אותיות פלעגן זיך ווי צוזאמענגיסען אזן זי פלעגט קוים א ווארט דערזעהן, אויסער די נרעסערע ווערטער, וואס שטעהען פון אנהויב, ביי יעדער „רבונו של עולם". נאר די נרעסערע ווערטער זיינען לשון־קדש, זיי זיינען טאקי מעהר הייליג, די מצוה וואס מען האט פון זיי איז נאך אפשר אויך יענער וועלט נרעסער, דאך זיינען זיי איהר עפעס פרעמד, זי פערשטעהט זיי ניט... א י ה ר ע ווער־טערליך, וואס זיינען נעדרוקט מיט קלייניע אותיות'ליך ווי פע־דעליך, וועלכע רעדען צו איהר הארצען אזן זיינען איהר אזוי נאהענט אזן ליעב, — אט די אותיות'ליך וויללען איהר מעהר ניט דיענען, ווי זיי וואלטען ברוגז אויף איהר געווארען. אזן ווי זי הויבט זיי אן צו „זאגען" הויבען זיי אן צו שפרינגען אזן בע־האלטען זיך אונטער א שווארצען שלייער..

— מיט וואס האב איך אזוי פערזינדיגט ביי דיר, רבונו של עולם? — ווייניט חייענע אין דער שטיל, זיצענדיג אין שוהל ביי דער תחינה — וואס האסטו מיר אזוי יונג נע־שטראפט, טאטע זיסער!...

אזן שבת ביי מאג איז איהר איינציינער פערגעניגען אזן טרייסט, וואס זי פלעגט נעניסען פון „טייטש־חומש", אויך אבנענומען געווארען. זי פלעגט אפילו אבזיצען ביי איהם די זעלבע ציים, וואס אלע מאל, זי האט מורא נעהאט, אז לייבע זאל ניט א חשד ווארפען אויף איהרע אויגען, אויב זי וועט נאר ניט לייענען. נאר אנשטאט, וואס אלע מאל פלעגט זי לייענען אזן ווייגען צוזאמען, פלעגט זי חיינט ווייגען אליין אויף איהר פריהצייטיגען וועלטען, אזן לייבע פלעגט ניט איינמאל ברר־מען, צוכענדיג זיך פון שלאף נאך'ן שבת'דינען טשאלענט:

— וואָס האָט זי זיך דאָרטען צויאכמערט, מיין „צדקניות“ ?...

„אַלטע יודענע ! פּלעגט חייענען אַבקלינגען אין די אויע־רען און זי פּלעגט שטילער ווערען...

איהר „פּעהלער“ האָט זי איינמאָל אין שוהל שבת פּער־טרויט דער „רבי'צין“, א אידענע, וואָס האָט אויסגעזוהן גע־עלטערט פּאר דער צייט, מיט א געקנייטשט פּנים, מיט שוואר־צע גוטע אויגען, וועלכע האָבען פּרום און טרויריג געקוקט, אונ־טער די שפּאקולען, וואָס זי האָט געטראגען ביי די תחינות, ווי זיי וואָלטען אויסגעדריקט עפּעס א בענגשאפּט, א ציהענים צו אנדערע וועלטען.

— וואָס טהוט מען רבי'צין ? — האָט זיך חייענע געוונ־דעט צו איהר בשעת „קראת התורה“. — איך זעה שוין ניט ווי צו לייענען.

— איז וואָס, מיין טאָכטער, — האָט זי די רבי'צין נע־טרייסט — קויף א פּאָר שפּאקולען ווי מיינע...

חייענע האָט א ציטער געטהאָן.

— עס קאָכט סך הכל א גילדען און עס עפּענען זיך די אויגען ! — האָט די רבי'צין ווייטער געזאָגט, בעמערקענדיג חייענעס פּערלענגהייט.

— איך בין, רבי'צין, ערשט אכט און דרייסיג יאָהר אלט! — האָט חייענע שוואך ארויסגערעדט — איך שעם מיך...

— איך גלויב דיר, מיין טאָכטער, איך האָב מיך אמאָל אויך געשעמט... נאָר וואס זאָג איך אמאָל? ערשט צוויי יאָהר, אז איך טראָג זיי... אודאי שעמט מען זיך לכתחילה, וואָס זאל מען אָבער טהאָן ? — מעסט אן אויף טשיקאוועס מיינע שפּא־קולען, דאכט זיך, זיי וועלען זיין גוט אויף דיר.

און די רבי'צין האָט ארָאבגענומען פּון איהר שמאָלע נאז

די שפּאקולען, און האָט מיט א ליעבליכען שמייכעל אָנגעטהאָן זיי אויף חייענעם נאָז..

חייענען האָבען זיך געביטען די פּארבען, דאָ איז זי רויט און דאָ בלייך געוואָרען, ווי עס טרעפּט מיט א יונג־מיידעל, וועז זי מעסט אָן א מאנסביליישע היטעל...

— נו, פּרוב אין זיי אביסעלע לייענען דאָ אין מיין תחינה.

די רבי'צין האָט איהר אונטערגעטראָגען די תחינה און חייענע האָט מיט א קלאפּענדען הארצען אריינגעקוקט.

— נו? האָט די רבי'צין געפּרעגט, ווי א דאקטאר — זעהסט?

— שויך, איך זעה! — האָט חייענע געענטפּערט פּרעה־ליך. עס איז מיר ליכטיג אין די אויגען געוואָרען, פּונקט ווי א חדש נאָך דער חתונה...

„רבונו של עולם — האָט חייענע אָנגעהויבען לייענען — „האָרר פון אלע וועלטען, דערפיל דאָס בעגעהר פון מיין האָרץ צו גוטען און טהו אויסציהען מיין רצון און טהו געבען מיין געבעט און דיין שבינה זאָל אויף אונז טהאָן רוהען און מאך צייגען אויף אונז איין געמיטה פון קלוגהייט און פערשטאָנד און עס זאָל מקוים ווערען אויף אונז דער פּסוק: ונחה עליו און עס וועט אויף איהם רוהען א געמיטה פון גאָט און א געמיטה פון חכמה"...

— דאָ לייענסטו אלע שבת — ביזטו געניט — האָט די רבי'צין איבערגעשלאָגען, פון דאנען איז נאָך קיין ראיה ניט, אז דו זעהסט אין די שפּאקולען. נא לייען אָט דאָ אין דער תחינה — עס איז א שפּאָגעל נייע תחינה, דו האָסט זי נאָך קיינמאָל ניט געהאט.

די רבי'צין האָט פּערריכט אויף חייענעם נאָז די שפּאקולען, געמאכט איהר א בעמערקונג, אז מען דארף זיי טראגען העכער, חייענע האָט קרענקליך א שמייכעל געטהאָן און האָט זיך אָנגעהויבען לאָזען עקזאמינירען אין דער שפּאָגעל נייער תחינה:

„רבונו של עולם, הערר פון אלע וועלטען, וואס דו ביזט דער בעשעפער פון מענשען און האסט איהם בעשאפען א נוף מיט א נשמה דער נוף איז עפר מן האדמה..."

— שטויב פון דער ערד... — האט די רבי'צין אונטערגעהאפט, ווי א דאגשטיגער האפט די קוואלט פון א צוויטעמאן האנד, וועז יענער האלט אין טרינקען...

„שטויב פון דער ערד — האט חייענע פארטגעוועזט, ארייגגעהענדיג אלץ מעהר אין א טרויעריגען תהינה־נגון — „און די נשמה איז גענומען געוואָרען פון אונטער דיין הילגיגען כסא הכבוד און וועז דער מענש שטאַרבט שיידען זיי זיך פערנאַנדער, יעדערער געהט אוועק צו זיין אָרט, דעם נוף לעגט מען אין קבר..."

— וואס דען! — האט די רבי'צין איבערגעשלאַגען — אודאי אין קבר! כען האלט נישט דעם זינדיגען נוף....

„דעם נוף לעגט מען אריין אין קבר און ער וועלט פערפוילט און ער וועלט אומגעקעהרט צו דער ערד..."

— נו, געגוג! — האט די רבי'צין איבערגעשלאַגען. — זעהסטו, ווי אזוי דו לייענסט אין שפאקולען!

— שויך, איך זעה, ממש ווי ניי געבוירען — האט חייענע זיך ענטציקט — ווי א חדש נאַך דער חתונה.

— אט וועסטו קויפען, אם ירצה השם, נאַך שבת א פאַר שפאקולען, וועלען זיך עפענען דיינע אויגען.

חייענע האט זיך טרויריג פערטראכט. פיהלענדיג אויף דער נאַז די שפאקולען, האט זיך איהר געדאכט, אז זי זעהט אוים אלט און מאוס... און איהר האט זיך פארגעשטעלט, ווי זי זיצט שבת ביי טאַג, ביים טייטש־חומש, — די שפאקולען אויף דער נאַז און לייענט. לייבע שטעהט אויף פון שלאַף, גענהט צו צום טיש, קרימט זיך בייז קוקענדיג אויף איהר און מורמעלט:

— אלטע באבע!

זי וועט זיך ניט קענען איינהאלטען: „דיר ניט געפעלען! — וועט זי איהם ענטפערן — „קענסט מיך גט'ן, אז דו ווילסט".

— חאטש מארגען! וועט זיך לייבע אנחאפען מיט שמחה.

און לייבע וועט האלטען וואכט, וועט זי שלעפען צום רב אויף מארגען און וועט איהר אין א האלבע שעה אב'גט'ן (ווי־פיעל נעדויערט עס דען?...) קיין כתובה וועט ער איהר ניט נעבען — ער האט ניט וואס, וועט זי אויף מארגען נאכ'ן גט וועדען אזא אונגליקליכע, ווי חאשע די „עגונה" וואס דער מאן האט זי אוועקגעוואנדערפען, אין זי גיהט אום אין אלע בעל־בתי'שע הייזער און בעט מיט טרעהרען מען זאל איהר געבען גרעט וואשען, נענז פליקען, דייזשעס קנעטען...

חייענען האט אנגעהויבען צו שוידערן. זי האט אריינגעקוקט דורך די „פענסטערליך" אין דער מאגסבילשע שוהל. ליי־בע איז געשטאנען נעבען זיין „שטעדט", דער טלית פערוואנדעלט פראנטיש איבער די אקסלען, האט גענלעט צופריעדען דאס קליין־שוואדין בעדריל און האט, ווי געשמייכעלט.

— נאך נאר א יונגער מאן — האט זי קוקענדיג אויף איהם נעטראכט — ער וועט נאך נעהמען א מיידעל...

דער גראנק האט איהר א קלאפ גענעבען.. זי האט גע־שווינד, ווי עס וואלט א דונער נעטהאן, זיך אבגעדרוקט פון די „פענסטערליך".

— נאט אייך די שפאקולען! — האט זי זיך געוונדט צו דער רבי'צין און ארבגעריסען געשווינד פון נאז די שפאקו־לען, ווי זי וואלט זיך געוואלט ראטעווען פון א גרויסער סכנה, וואס איהר שטעהט פאר...

— נו, וועסט אם ירצה השם, קויפען שפאקולען מארגען, הא? — האט די רבי'צין בעזארגט געפרעגט.

— ניין, רבי'צין! עס וועט איבערגעהן... — האט חייענע נעשטאמעלט פאר שרעק — איך בין ערשט אלט אכט און דרי־סיג יאהר, עס איז נאך פריה... „מיינער" זעהט נאך נאנץ גוט...

איך וועל ביי א דאקטאר א פרעג טהאן.... מען זאגט, עס איז פארהאן צו אויגען אזא וואסער... עס ווילט זיך, טהייערע רבי'צין, ניט וועלען יונגערהייט קיין באבע, עס ווילט זיך ניט... חייענע האט זיך אבנעהאקט, ווי זי וואלט א גרויסע נאר־רישקייט ארויסגערעדט.

די רבי'צין האט אויף איהר אויסגעשטעלט די אויגען, געשאקעלט מיט'ן קאפ און געזיפצט:

— אוי, זינדינע ווייבער!

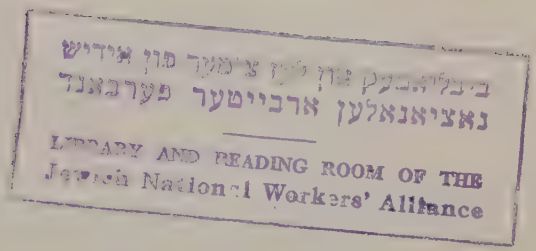
ביבליאטעק פון ליטעראטור אידיש
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

אויף מבינות

די כלה האָט מען אראָבגעבראכט אויף די אנדערע טעג יום־טוב. זי איז געווען א הויבע, א דארע, דאָס געזיכט א קלוינס, די אויגען שווארצע מיט א פארלאָשענעם גלאנץ, און עס איז אין זיי געלעגען א טרויעריגער ערנסט, עפּעס א מין יאוש.

די תנאים זיינען געווען מיט א חדש צוריק. דעם חתן׳ס פאָטער איז אויף די תנאים ניט געפאָהרען, ער האָט קיין צייט ניט נעהאט. און אגב האָט די מחותנת׳טע, דעם חתן׳ס מוטער, זיך געהאלטען, אז זי איז מעהר מבין אויף א כלה ווי ער.

דער וועג איז געווען א שלעכטער. די גאנצע פינף שעה, וואָס די רייזע האָט נעדויערט, האָט געגאָסען א קאלטער רעגען, און א ווינט, א בייזער, א כעסן, האָט נעריסען די טוך, איז וועלכע די כלה איז געווען איינגעוויקעלט און אז ער האָט ניט נעקאָנט גובר זיין די טוך האָט ער אריינגעבאָזען אונטער דער טוך, און זי איז נעקומען צו פאָהרען א דערפרוירענע.

— לאָמיר נאָר אָנקוקען די כלה — עפּעס א שעהנע?

— האָט דעם חתן׳ס פאָטער ר׳ חיים, דערהערענדיג אז די כלה איז געקומען, פרעהלעך מיט א וויצעלע אויסגערופען.

ער האָט זיך אויסגעצוינען מיט די הענד אין די באָקעס, אויסגעשטעלט זיינע גרויסע סארע אויגען און האָט אָנגעהויבען קוקען מיט אן ערענסטען שמייכעל.

— נישקשה! — האָט ער ענדליך ארויסגעזאָגט און וויי־טער זיך געמומען בעטראכטען, און ענדליך צוגענעבען:

— חשך אביסעל!

די כלה האָט זיך נעסטארעט צו שמייכלען און האָט נע־ענטפערט:

— איהר וועט מיר נוט צוזעהן וועל איך זיך ביי אייך אין געסט פֿאָפֿראוועז.

— געראָעכט, גערעכט! — האָט ר' חיים צופֿריעדען אויס־גערופען — און ער האָט שוין בעשלאָסען ביי זיך אין נעראנק. אז זי איז ניט קיין נאר.

באלד איז אין שטוב געוואָרען א גרעסערער גערודער. די קינדער, וועלכע זיינען וועך אויפ'ן גאס און וועך אין א צווייטען צימער געווען, זיינען זיך צוזאמען געקומען און אַנגעהויבען אָהן שום צערעמאָניעס אריינרוקען זייערע גאנצע פּנים'ער אין דער כלה'ס פּנים אריין, כדי איהר בעסער צו בעטראכטען. און דאָס יונגסטע אינגעל בערטשיק, מיט ניט גאר קיין ריינעם נעזל, האָט זיך אזוי נאָהנט צו איהר צוגערוקט, אז די כלה ווי העפליך זי האָט זיך ניט געוואָלט האלטען, האָט זיך דאָך אבגעקעהרט פון איהם...

באלד איז א פערסאָפּעטער פון גאס אַנגעקומען דער חתן.

ער האָט איהר גלייך געגעבען די האנט, געפרעגט מיט האלבען מויל: וואס מאכ.. די איבעריגע אותיות האָט ער פער־שלונגען, עס זאָל ניט זיין קענטיג, צי ער „דוטשעט" זי, צי ער „איהרצט" זי און איז זיך געלאָפען איבערטהאָן.

— די כלה מוז וועלען עסען! — האָט דעם חתן'ס מוטער, בייל, א נאָרישע אידענע, וואס האָט זיך געהאלטען פאר א גרויסע חכמה, בעמערקט.

— ניין, א דאנק! — האָט די כלה, וועלכע האָט זיך שוין צוגעזעצט, געענטפערט — איך וויל נאָך ניט עסען.

—וואו האסטו געגעסען?—האָט די מחותנת'טע געפאָרשט.

— ארויספאהרענדיג פון דער היים! — האט די כלה ג־ ענטפערט און האט אראבגעלאזען די אויגען אויף איהר קיי־ טעלע, וואס דער חתן האט איהר צו די תנאים געגעבען א מתנה.

— די כלה וויל בעסער אברוהען! — האט ר' חיים הויך אויפ'ן קול גערעדט, וויל איהם האט זיך געדאכט, אז וואס העכער ער וועט רעדען וועט ער אלץ מעהר פריינדליכער זיין.

די כלה האט זיך געפיהלט ווי בעפרייט פון עפעס שוו־ רעם און האט לייכט אבגעאטעמט. זי האט געוואלט א הוסט טהאן, נאר זי האט זיך איינגעהאלטען.

— איך וואלט זיך טאקי וועלען צושפארען א ביסעל!— האט די כלה זיך ארויסגעהאפט און האט גלייך חרטה געהאט, וויל דאס לעצטע וואהרט האט זי ארויסגעזאגט מיט א הייז־ דיגליכען קול און זי האט בעמערקט ווי די מחותנים האבען איי־ נער אויפ'ן צווייטען א קוק געטהאן.

דעם חתן'ס מוטער האט זי אריינגעפיהרט אין א זייטיגען האלב־פינסטערן צימער, האט איהר אנגעוויזען וואו צו לעגען זיך און איז ארויס.

די כלה האט זיך געפיהלט ווי בעפרייט פון עפעס און האט לייכט אבגעאטעמט. זי האט געוואלט א הוסט טהאן, נאר זי האט זיך איינגעהאלטען.

אז זי האט אבער איינגעדרעמעלט•האט זי זיך פערגעסען וואו זי איז און האט זיך צוהוסט ווי אין דער היים, פריי און אונגעשטערט.

דער מחותן, ר' חיים, וועלכער איז געשטאנען נעבען טהיר פון צימער! און האט זיך איינגעהערט צו יעדען מינדס־ טען שארף, וואס דארט קומט פאר, האט דעם הוסט גלייך דער־ הערט, האט א וואונק געטהאן צו דער מחותנת'טע און האט שטיל געזאגט:

ביבליאָטעק און לעזע צימער פון אידיש
נאציאָנאלען ארבייטער פּערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National

— ריר דאכט, אז זי איז א קראנקע!...

די מחותנת'טע, וועלכע איז געווען די נאנצע מבינ'טע אויף דער כלה, האָט ניט איינגעשטימט.

— נאָך א נייעם! וואס נאָך וועסטו אויסקלערען!

— זי איז א קראנקע! — האָט זיך ר' חיים געהאלטען ביי זיינס.

— נעה, נעה, משוגענער! — האָט שוין די מחותנת'טע זיך געביי'ערט.

— ביזט א שארפע מבינ'טע! — האָט ר' חיים זיך נע־קרימט, — האָסט געקליבען און טאקי פיין אויסגעקליבען.

די כלה האָט זיך געגומען וועקען. די מחותנים ביי דער טהיר האָבען געוואונקען עם זאָל זיין שטיל. באלד האָט זיך דערהערט א הוסט...

— נו? — האָט דער מחותן אויסגעשטעלט די אויגען אויף דעם ווייב.

— מאלע וואס א מענש הוסט, זיך אודאי צוגעקיהלט, פאהרעגדיג.

— דאָס קאָן אויך זיין אמאָל! — האָט דער מחותן אויג־געשטימט. — פונדעסטוועגען קאָן מען זיך דערויף ניט פער־לאָזען. מען דארף זי גוט בודק זיין. מען וועט נאָך זען: ממה נפשך: גוט — גוט, ווען ניט, איז ניט געפידעלט.

— שששש! — האָט די מחותנת'טע געלעגט דעם מיטעלס־טען פינגער פון האנד אויף דער נאָז — רער ניט אזוי הויך...

אין א שעה ארום איז די כלה אויפגעשטאנען. איין באק, אויף וועלכע זי איז געלעגען, איז געווען ניט נאטירליך רויט, די אנדערע באק בלאס און פערוועלקט. די מחותנים האָבען נעקוקט אויף איהר מיט חשד. מעהר אבער האָט נעקוקט די מחותנת'טע. זי איז געווען די מבינ'טע, זי איז פעראנטוואָרט־ליך! זי מוז ארומזעהן די כלה פון אלע זייטען.

אין קוקענדיג אויף איהר א היבשע ווייבע, פון וואס די כלה האט ניט געהאט וואוהין צו טהאן איהרע בליקען, האט די מחותנת'טע בעמערקט עפעס א שראם אויפ'ן שטערען.

— וואס איז דאס ביי דיר, טאכטערקע, פאר א צייכען אויפ'ן שטערען? — האט זי געפרענט נאר אהן צערעמאניעס.

די כלה האט זיך דערשראקען. איהרע ליפען האבען זיך געקרימט פון פיין... דער שראם איז איהר געקומען פון א פאל נאך אין דער קינדהייט. זי האט עפעס געוואלט פארצעהלען. זי ווייסט דערפון די גאנצע מעשה. די מאמע איהרע פלעגט עס פאר אלע ווייבער פארצעהלען. נאר די צונג האט איהר ניט געדיענט. און זי האט עפעס ניט דייטליך ארויסגעשטאמעלט:

— דאס איז נאר נישט... דאס איז נאר נישט... די מחותנים האבען זיך וויעדער איבערגעקוקט, שוין אבער מיט מעהר ערנסט. דער חתן, וועלכער האט זיך שוין איבערגעטהאן און איז אומגענאנגען הין און צוריק אין דעם נייעם אנצוג, די הענד אין די קעשענעס, האט זיך אויך אבגעשטעלט, צוגענאנגען נאהענט צו דער כלה, און האט טיף אריינגערוקט זיי פנים מיט א מינע פון א שארפען מבין..

די אנדערע טעג יום־טוב האט מען געפיהרט די כלה אויף „כיבוד" צו קרובים. דער מיין איז אבער נעווען הערען מבינות אויף דער כלה. די משפחה איז נעווען א נרויסע: מען האט זי נעפיהרט פריהער צום חתן'ס זיידען, ר' לייזער. דארט איז עס צונעגאנגען נרינג. ערשטענס האט דער אלטער נישט געקוקט אויף ווייבער, צווייטענס, האט ער געלאזען אין שוהל די שפאקולען און אהן שפאקולען זעהט ער סיי ווי סיי נאר נישט. די באבע האט נראד דעם טאג געליטען אויף רעווומאטיזם און האט נעקרעכצט אין בעט. שווערער איז עס צונעגאנגען ביי די פערטעל און מומעס. דארט פלעגט די מחותנת'טע אברופען די ווייבער אן א זייט, אנווייזען מיט'ן פינגער אויף דער כלה און

פרעגען אזוי שטיל, אז די כלה פלעגט הערען יעדעס וואָרט:
— וואָס זאָגסטו? דער „אלטער" זאָגט, אז זי איז א קראנקע.
— הא... פלעגט א מומע אויסשטעלען די אויגען און קוקען אויף דער כלה...

דאָ פלעגט שוין די כלה ניט הערען. דער געשפּרעך פלעגט שטיל־ער ווערען. נאָר זי האָט זיך פּאַרגעשטעלט אזעלכע מיי־נונגען, פון וואָס דאָס בלוט פלעגט איהר וועלען פערקיהלט.

איין עלטער־מוהמע, ביי וועלכער מען איז געווען צום לעצ־טען, א נידריגע דיקע פרוי, האָט איהר נאָר אָבגעזאָגט אינגאנ־צען דאָס לעבען.
— זי איז דאָך א מסוכנת... זי איז דאָך א געשטארבענע... האָט זי אין א ווינקעל, אברופענדיג די מחותנת'טע — בע־שלאָסען... זי פערזוכט דאָך נאָר נישט פון טיש...
— יא, יא... האָט די מחותנת'טע געזיפצט. איך וויים נאָר ניט וואו זיינען מיינע אויגען געווען!... וועה איז מיר...

— נו, וואָס טהוט מען איצטער? האָבען די מחותנים נע־שמועסט, קומענדיג אהיים, צווישען זיך, וען די כלה איז ארויס־געגאנגען אין א צווייטען שטיבעל.
— איך וויים? — האָט געזאָגט דער מחותן.
— איך וויים? — האָט געענטפערט די מחותנת'טע.
— נו, וואָס זאָגסטו, חתן?
— איך וויים? — האָט דער חתן געדריקט מיט די פלייי־צעס. — טהוט ווי איהר פערשטעהט.
און דערהערענדיג טריט האָט ער א וואונק געטהאָן:
— שא, זי געהט!...
די כלה איז אריין אין שטוב. פערשטעהענדיג, אז מען האָט וועגען איהר גערעדט, האָט זי זיך ניט געהאט וואוהין צו טהאָן.

— נו, ווילסטו שוין אפשר עסען? — האָט די מחותנת'טע ווייטער געפרעגט.

— ניין, א דאנק...

— דו עסט אלע מאל אזוי וועניג? — האָט דער מחותן געפאָרשט, ווי א דאקטאָר.

— פערקעהרט.... האָט די כלה געשטאמלט, פערשטע־העגדיג וואוהין מען זיעלט מיט דער פראגע.

— חייסט עס, האָסט יא אפעטיט.

— ניט צו פערזינדיגען! — האָט די כלה געפרובט שמייכ־לען.

עס איז געווארען שטיל א ווייל. דער מחותן האָט אראָב־געלאָזען דעם קאָפ אויפ'ן טיש און האָט זיך פערטראכט. באלד אָבער האָט ער זיך ערוואכט, ווי אין קאָפ וואָלט איהם ארויינ־געפאלען א גרויסע אידעע און האָט זיך געוואנדעט צו דער כלה מיט א קוראזש:

— זאג מיר מיין טאָכטער, דו ביזט, חלילה, ניט קיין שטי־קעל חולה?...

די כלה איז בלייך געוואָרען, זי האָט אינגאנצען א ציטער געטהאָן און האָט א ווארט ניט געקאָנט אויסרעדען...

נאָך יום־טוב איז זי אוועקגעפאָהרען א קראנקע אויף אן אמת....

דער קוש

חיה ביילה'ס „שטוב" האָט געהאט א נאָמען אין דער נאנצער גאס. דעם נאָמען האָט די שטוב פערדיענט ניט צו־ליעב איהר עשירות, ניט צוליעב איהר צדקה, נאָר צוליעב די שטענדיגע קריגערייַ, קולות, געשרייַען און קללות, וואס האָבען זיך פון דאָרט שטענדיג געטראגען, סיי זומער — דורך די קליינע אָפענע, סיי ווינטער — דורך די צווייענדיגע פערמאכטע און גוט ארומגעקלעבטע פענסטער...

די ערשטע צייט, מיט יאָהרען צוריק, וועו די דאָזיגע קולות האָבען זיך צוליעב דעם אונטערגעוואקסענעם „הויזגע־זינד" נאָר וואס זיך אָנגעהויבען צו ענטוויקלען, פלעגט ניט זעלטען בייַ דער שטוב א נאנץ רעדיל זיך צונויפקלייבען, מאנ־כע פון רעדיל פלעגען לאכען, מאנכע פלעגען בעדויערן און אנדערע. רודף־שלום'ניקעס, פלעגען זיך טאָקי אין שטיבעל אריינכאפען און אָנהייבען צו מוסר'ן:

— פע, חלשות, די גאס איז דאָך אויף! עס איז דאָך א חרפה פאר לייטען!

געוועהנליך פלעגט אזא „רודף־שלום'ניק" חאפען א פסק, ווי ער האָט פערדיענט פאר זיין גרויס חכמה אריינצומישען זיך דאָרט, וואו דער דלות, דחקות און פערביטערטקייט קריגען זיך, און האָט שוין נאָכדעם פערזאָגט א צעהנטען, ניט צו מישען זיך אין פאמיליען לעביי

שפעטער אבער איז מען שוין צו דער דאזיגער שטוב גע־וואהנט געווארען, מען האט שוין אויך דער שטוב מיט דער תאנר אוועקגעמאכט:

— א פערשאלטענע שטוב!

קריגען, זידלען און שעלטען, דערהויפט שעלטען, פלענט זיך די מוטער מיט'ן מאן, מיט די קליינע קינדער און דער עיקר מיט דער עלטערער טאכטער, — דוקא מיט דער עלטערער, פון וועלכער זי האט אזוי געגארט נחת צו זעהן, פיהרען זי צו דער חופה און דערלעבען פון איהר אייניקלעך...

דאם אבער פלענט זי טראכטען אין הארצען אין גוטע מי־נוטען, ווי שבת נאך וואכעמס, וועז דער טשאלענט איז ארוים געראטען, און דער קוגעל איז ניט צוקראכען געווארען, וואס פלענט אייגענטליך זעלטען טרעפען, אדער אין שוהל ביי דער „תחנה פאר קינדער" און אין נאך אזוינע גליקליכע רוהיגע מי־נוטען.

דאם זיינען איבריגענס נאר מינוטען געווען. דאם לעבען אבער בעשטעהט פון יאהרען, לאנגע וויסטע יאהרען אין דחקות און אין נויט. און אין אזוינע יאהרען זיינען גוטע מינוטען ביי דער מוטער פון דער שטוב זעהר וועניג געווען, און אום אויסצוקיהלען דאם „פערביטערטע הארץ" איז געווען דאם אייג־ציגע מיטעל — שילטען...

אין קללות איז חייה ביילע געווען גענוט, מען קען זאג־גען, אז זי איז געווען א שילטערקע מיט גאטם גנאד. אין קללות איז זי געווען שטארק ארויגינעל. איהר פערביטערטע נשמה האט פיינד געהאט א געוועהנליכע שאבלאנע קללה, וואס יעדע „יענטע" אין גאם בענוצט זיך מיט איהר. חיה ביילע האט גע־האט איהר אייגענעם רעפערטואר קללות, קללות אין פראוע און אין נראמען. די קללות אין נראמען פלענט זי בענוצען אין א רוהיגער צייט, אפט מאל אלס א גוט וואכט, א פרייגדליכ־קייט. א קינד פרעגט, למשל: מאמע, וואו איז דער מעסער?

ענטפערט חייה בייַלע : זאָלסט ניט וואקסען גרעסער! וועז א קינד רופט אמאָל : מאמע ! ענטפענט חייה בייַלע צום גראם : זאָל דיר זיין א יאמע ! דאָס וואס יאמע איז ניט קיין ריין אידיש וואָרט האָט איהר ניט געארט. זי האָט געשאָלטען, ווי געזאָגט, נאָר אום אויסצוקיהלען איהר הארץ, וועלכעם איז שטענדיג געווען פערביטערט, אבער ניט צוליעב דער קונסט..

א זומער פריה־מארגען.

די עלטערע טאָכטער, זעלדע, איז געשטאנען איינגעבויגען ביי דער באנק, וואס האָט גערוענט אנשטאָט א קיך, און האָט געוואשען דאָס געפעס פון דער נעכטיגער וועטשערע. די וועטשערע איז נעכטען בעשטאנען פון קארטאפעל מיט בעלעך, א שטארק אָנגעלעגטער מאכל ביי חייה בייַלען אין שטוב, פאר ואָס די קינדער שלאָגען זיך ממש. אמת, די עלטערע קינדער זיינען שוין אויסגעשטאקעווען, אויסג'דרך־ארץ'ט, זיי ווייסען, אז ווי פיעל מען גיט, דארף זיין גענוג, אבער די דריי קלענערע קינדער זיינען נאָך ניט גענוג ערצויגען, נאָך וועניג קלעפ און קללות האָבען זיי בעקומען, און זיי שרייען שטענדיג : נאָך ! נאָך ! — און מען רייסט איינס ביים אנדערן פון די טעלער, פאר וואס חייה בייַלע שילט צום גראם און אָהן גראם...

יא, די וועטשערע איז געווען א גוטע. די קארטאפעל איז ממש צוגאנגען אין מויל. פון די בעלעך רעדט מען שוין ניט. וער ווייס דאָס ניט, אז בעלעך איז אזא מאכל וואס הייַלט ממש אין הארצען !... דערפאר אבער האָט די דאָזיגע וועטשערע א חסרון, וואס דאָס געפעס נאָך איהר איז שווער צו דערוואשען. אז מען האפט זיך גלייך נאָך דער וועטשערע אוסיצוואוואשען עס איז נאָך א האלבע צרה, קען מען זיך נאָך אז עצה געבען; וער האָט אבער צייט צו וואשען זיי ביי נאכט ? גלייך נאָך וועטשערע מוז מען אויסבעטען די בעטען. צוליעב די בעטען וואלט אפילו די ארבייט ניט געדויערט. סך הכל נע־

פינען זיך אין שטיבעל צוויי בעטען. דאָס ארבייטען געדויערט אבער טאָקי דערפאר, וואס קיין פיעל בעטען זיינען ניטא... און יעדע נאכט מוז מען אין דער גיך, ווי מען בויט באריקא־דען, להברי'ל, אויסבויען צו די צוויי נאָך פיער בעטען... און די ארבייט נעהמט אוועק די צייט און דאָס געזונד און דאָס לע־בען... די ארבייט איז אפילו א פרעהליכע, בישת זעלדע ארבייט, האלט אונטער הייה בייל'ע מיט קלוות, מיט געשרייען, און די קלענערע קינדער, וואס ווילען שוין שלאָפען, שווייגען אויך ניט. שטעהענדיג שוין מוכן ומזומן צום שלאָפען געהן, האלט יעדער די אלע צעהן פינגערלינך אין קאָפ, קראצען זיך מיט כוגה און רייסען זיך אויפ'ן האלז. אודאי קען זיך זעלדע ביי דער ארבייט ניט לאנגווייליען, אבער קיין צייט אויך די געפעם וואַ־שען, ווי געזאגט, בלייבט איהר שוין ניט, און זי לעגט עס אב אויף מארגען פריה.

און שטעהענדיג א גאנצע נאכט, ווערען די טעלער, לע־פעל און די גרויסע שיסעל פערטרינקענט. דערזעהענדיג זיי אין דער פריה, ווערט זעלדע א פערציטערטע. איהר דאכט זיך, אז זי וועט פון דער ארבייט ניט ארויס, און בייז און אויפגערעגט גיט זי א זאג ווי פאר זיך:

— קיין אנדערע מאכלים ווי בעבליך מיט קארטאפעל קען זי נאָר ניט אויסקלערען!

עס פערשטעהט זיך, אז חייה בייל'ה פערשווייגט ניט אזא אויסרייד, האָטש א שטיל'ער, און דאן וואשט שוין זעלדע די טעלער אונטער דער מאמעס מוזיק...

און דאָס מאל זיינען נאָך די טעלער מיט די איבערגעבליי־בענער וועטשערע מעהר ווי אלע מאל פערטריקענט געווארען. זעלדע, וואס איז געווען צורייצט פון ניט דערשלאָפען די נאכט, פון היטץ און דושנעקייט, האָט געברומט און געשאלטען אונ־טער דער נאָז און הויך און שטארק געריבען עפעס א טעלער, וואס איז בעזונדער פערטריקענט געווען.

פֿלוצים האָט זיך דערהערט א קלאַפּ.

— צעבראכען! — האָט פּאַר שרעק אויסגעשריען די מוטער, צולויפענדיג צו זעלדען...

זעלדע איז געשטאַנען מיט אראָבגעלאָזענע הענט און האָט גיט געענטפערט.

— דיין קאָפּ זאָל צובראכען ווערען! — האָט חייה ביילע אָנגעהויבען, בעטראכטענדיג שוין קלאָר דאָס אונגליק. ווי רייבט מען דאָס אזוי א טעלער? צעריבען און צעמאָלען זאָלסטו ווערען... אוי, וועה איז מיר! די מויד וועט מיך אין גרוב אריינטרייבען, זאָל זי בעסער אליין א מיתה משונה איינגעמעגן...

זעלדע האָט געשווינגען.

— זי שווייגט! די צונג זאָל איהר אָבנעהמען, רבונו של עולם! וואס שווייגסטו, וואס? איז זי אויף אויהר ארויפגעפאַלען. זאָג, וואס שווייגסטו? איז זי שוין אין רציחה אריין. מיין בלוט גיעסט זיך און דו שווייגסט, הא? דו שווייגסט? איך האָב געלד אויף נייע טעלער צו קויפען?! זאָלסט אזוי האָבען א חתן!...

— שווייג, ווארים איך צעברעך באלד אלע טעלער! —איז זעלדע אויפגערעגט געוואָרען פון דער לעצטער קלאַפּ... שווייג! שווייג! איז זי שוין אויפגעשפרונגען פון אָרט און זיך געלאָזען, ווי א ווילדע טיגערין איבער'ן שטיבעל.

— דו ביזט נאָך גערעכט? — האָט חייה ביילע אויסגעגלאָצט די אויגען אויף איהר — דו ברעכסט טעלער, דו פערגיעסט מיין בלוט ווי וואסער, און דו ביזט נאָך גערעכט? נא דיר גערעכט, נא!

און חייה ביילה האָט זיך אריינגעריסען מיט איהרע דאָרע לאָנגע הענט אין זעלדעס לייב, ווי זי זאָל זי וועלען דערשטיקען. זעלדען האָט פערהאפּט דער אָטהעם, דאָס בלוט האָט איהר נעגעבען א זעץ אין קאָפּ, און וועראנדיג ווילד פאר צארען, האָט זי מיט אלע כחות א שטויס געטהאָן פון זיך די מאמען.

עס האט זיך דערהערט א קלאפ פון א קערפער, נאכדעם א געשריי, שפעטער א ווייַלע — א שטילער קרעכץ דורך טרערן:

— זי האט מיך גע'הרג'עט... קינדערליך, זי האט מיך גע־הרג'עט... כרות יאהרען וועט זי האבען... געהט רופט דעם טא־טען... כרות...

די קליינע קינדער האבען זיך צעווויינט און האבען זיך אלע א ווארף געטהאן אויף זעלדען, ווער מיט די הענד, ווער מיט א שטעקען.

— וואס האסטו גע'הרג'עט די מאמען?... — האבען זיי געשריען... — מאמעלע שטעה אויף!...

חייה בייַלע איז אויפגעשטאנען און אנפאנגס שטיל גע־קרעכצט. באלד אבער איז זי געקומען צו זיך און האט געזומען פלוכען:

— כרות יאהרען דיר... כרות יאהרען. א מאמען געשלא־גען... נאך דיין לויה זאל איך געהן, רבונו של עולם, ווי דערלעב איך דאס!...

— נאך דיינער בעסער! — האט זעלדע צוריק געשלא־טען און גלייך חרטה האבענדיג אויף דער קללה, וועלכע זי האט דאס ערשטע מאל געגעבען דער מאמען, איז זי ארויסגע־לאפען אויפ'ן גאס.

א שווערער טאג איז עס געווען. די שערבליך פון דעם צע־בראכענעם טעלער זיינען געלעגען אויף דער ערד און האבען ווי עדות נעזאגט אויף דעם. וואס איז פארגעקומען... די נאכט איז געקומען און פערמאטערט זיינען אלע איז דעם דאזיגען שטיבעל אויף די געלעגערס אוועקגעפאלען, און אהן וועטשערע הארט איינגעשלאפען...

זעלדע האט אבער ניט געקאנט איינשלאפען. אזויינע טעג זיינען אפילו א סך אין איהר קורצען און דאך לאנגען לעבען גע־ווען, אבער שלאגען און שילטען צוריק די מאמען האט זי נאך

קיינמאל ניט... זי האָט ניט מורא פאר כרות... וואס איז כרות? — מען שטארבט! נו וואס איז? הלואי וואלט זי שוין טאקי געשטארבען. וואס וועט זי פערלירען?... א קלייניער חלוק פון איהר לעבען ביז איהר טויט. דאָ ליגט זי אויף דער ערד, אזן דאָרט אביסעל טיעפער. אבער דערפאר — רוהיג... זעלדען פערדריסט נאָר, וואס זי האָט איהר מאמען, איהר אייגענער מאמעו, אזא צער פערשאפט. קיינמאל איז די מאמע ניט געווען אזוי צעטראגען ווי היינט. זי האָט זיך אפילו ניט געשאלטען... א גאנצען טאג איז זי אומגענאנגען ווי צומישט און שטארק פערטראכט. דעם צעבראכענעם טעלער האָט זי אפילו ניט דערמאנט. זעלדע האָט דערפיהלט, וואס זי האָט היינט געטהאן דער מאמען, און איהר הארץ איז צוגאנגען, ליעגענדיג אויף דער ערד.

די ארימע מאמע! וואס איז זי שולדיג, אז זי שילט און שלאגט זיך אפילו? דאָס ביטער לעבען איז דאָך שולדיג. זי האָט דאָך א גאלדען הארץ. זי גיעט דאָך א שכן דאָס לעצטע אוועק.

זעלדען האָט צונויפגעדריקט דאָס הארץ. זי האָט ניט געקענט איינלייגען.

זי שטעלט זיך אויף און גיהט צו צו דער מאמעס בעט.

חייה ביילע ליגט מיט'ן פנים ארויף. די דארע ברוסט אפען. אויף דער מיטען ברוסט זעהען זיך צוויי בלוטיגע קראצען.

זעלדע קוקט אויף די צוויי בלוטיגע פאסען און קען זיך ניט אברייסען פון זיי... עפעס ציהט זי אזוי צו דער מאמען. אוי, ווי זי האָט ליעב די מאמען! זי האָט גאר ניט געוואוסט ביז אהער!... דאָס ערשטע מאל זינט זי געדענקט זיך, פיהלט זי אזא מאדנעם וואַרעם געפיהל... אָט וואלט זי צוגעפאלען צו איהר און ארומנעהמען און קושען זי, אבער אזוי שטארק...

— די מאמען קושען! — דערמאנט זיך זעלדע — און איהר דאכט זיך, אז דאָס איז א משוגענער פערלאנג... קושען די מאמען! זי איז שוין אלט 25 יאהר און האָט נאָך די מאמען

קיינמאל ניט געקושט. עס קומט עפּיס אויס מאדנע: קושען די מאמען...

די צוויי בלוטיגע רויטע פּאסטן אויף דער ברוסט ווינקען אבער און ציהען אזוי שטארק...

זעלדע קען זיך ניט אברייסען. עפּעס א געהיימע קראפט בייגט זי, בייגט זי נידעריגער צום בעט. איהרע ליפּען ציטערן פון א מאדנעם בענעהר: זי ווילּ קושען די מאמען!.. זי קען זיך ניט איינהאלטען... עס ציהט אזוי...

— מאמע, מאמע! בלויסטערט זי שטיל! אונגליקליכע מאמע. אוי, דיין וויסט לעבען! אוז זי בייגט זיך צו אוז ריהרט אז מיט איהרע ליפּען דער מאמעס דארע ברוסט.

— אוי וועה איז מיר! — חאפּט זיך אויף חייה בייל־ווער איז דאָ?

זעלדע בלייבט שטעהן דערשראקען אוז קען זיך פוז ארט ניט ריהרען.

— אוי, זעלדע! קרעבצט די מאמע — דו ווילסט מיך טאקי הרג'ענען!.. אוי וועה איז מיר, וואס איז מיך האב דערלעבט!

זעלדען שניידען די ווערטער, ווי מיט מעסער. זי שעמט זיך, זי קען ניט, אבער זי וועט איהר זאגען.. זאל זי ניט מיינען, אז זי האט זי געוואלט הרג'ענען...

— מאמע! איך האב דיך געקושט!

— קינדערלעך! איז שוין חייה בייל־ה געקומען צו זיך — די מויד איז משוגע געוואָרען! אוי זאל זי טאקי שוין משוגע ווערען!

דערהערענדיג די קלאה איז זעלדע א בערוהיגטע אוועק צו איהר געלעגער...

דער גמילות חסד

דער גרעסטער יריד אין ק ל ע מ ע נ ק ע איז אולאם. דאָס שטעדטעלע וואָרט אויף „אולאם" מיט א קלאפענדיגען האָרצען און מיט גרויסע האָפנונגען. „אולאם", זאָגען די קלע־מענקער קרעמער און העגדלער „איז א גאָטס בענשונג", וועו ניט אולאם וואלט קלעמענקע שוין לאנג אויס קלעמענקע געווען. אמעריקא וואלט שוין די רעשט ביסעלע אידען פון דאָרט צוגע־נומען צו איהר".

צו אולאם דארף מען אבער האָבען „געצייג". די קרעמער דארפען האָבען סחורה און די סוחרים — געלד. אָהן די געצייג איז אולאם אויך בלאָטע!

און חיים דער תבואה־העגדלער געהט ארום א טויטער. צו אולאם איז געבליעבען סך־הכל נאָך דריי טאָג און ער האָט נאָך ניט א „קאָפיקע" מיט וואס דעם שפייכלער אויפצומאכען.

און אויפ'ן מארק דרעהען זיך אום די תבואה־העגדלער מיט פערדרעהטע דאשיקעס, מיט גראָבע טיטונענע פאָפיראָסען אין די מויל־ער, מיט די שטעקלעך אין די הענד און מען רעדט שטארק וועגען יריד.

— אין דריי טעג אויף ד ע ר צייט! — רופט אויס אייגער.

— פששש! קריגט התפעלות א צוויי־טער — אין דריי טעג אויף דער צייט וועט זיך „ברעבען".

„זיך ברעכען" הייסט אויך מארק לשון: עס וועט זיין א גרויסער עולם.

און חיים וועלט בלאס. ער וואלט בעטען א מפלה אויפ'ן יריד, עס זאל דעם טאג רעגענען, שנייען, שטורמען, אז קיין משוגענער הונד אפילו זאל צום מארק ניט קומען, חיים וויים אבער, אז „אולאם" איז ניט קיין שרעקעדיג־אינגעל: „אולאם" האט קיין סורא ניט פאר דער גרעסטער זאוואדובא — „אולאם" בלייבט „אולאם"!

און ביי חיים'ן שפארען ארויס די אויגען פון קאפ: א גמילות־חסד, וואו קריגט מען א גמילות־חסד? א פינף־און־צוואנציגער חאטש...

ער בעט ביי אלעמען, נאר יעדער ענטפערט מיט א פרעה־ליכען געלעכטעריל:

— צי משוגע! פאר א יריד געלט?

און חיים'ן דאכט זיך, אז ער וועט טאקי משוגע וועלען...

— וואלסט אריבערנעהן צו לייבע־בערעם, עצה'ט איהם דאס ווייב, נעמענדיג א טיעפען אנטהייל אין זיין וועהטאג.

— איך האב דאס שוין אליין געקלערט — ענטפערט חיים פערטראכטערהייט.

— נאר וואס? — פרעגט דאס ווייב.

חיים ווייל איהר ענטפערן: נאר איך קען ניט אריינגעהן, איך האב קיין מוטה ניט. פאר דעם ווייב אבער פאסט איהם ניט צו זיין אזוי אפענהערציג און ער ענטפערט:

— נעהט ער צום טייוועל! ער וועט ניט לייהען.

— פרובען זיך שאדט ניט — רעדט זי איהם איין.

און חיים בערעכענט זיך, אז ער האט טאקי קיין אנדער ברירה ניט און לייבע־בערעם איז א איד א גביר, און וואהנט מיט איהם אין איין גאס, דאס הייסט „שכנים", און קיין געלד צום

ביבליאטעק און לעז צימער פון אידיש
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד

LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

יריד דארף לייבע־בערעם ניט — ער אליין איז גאר א וואלד־סוחר.

— נעהם מיר ארויס דעם שבת'דיגען אויבער־בגד! — וועגדעט ער זיך צום ווייב מיט א בעשלייעסענדען טאָן.

— וואָס דען? — ענטפערט איהם דאָס ווייב — די בעס־טע זאך אריינגעהן צו „איהם".

און חיים האָט זיך געשטעלט קענען האלבצובראכענעם קליין־שפיגעלע, וואס איז געווען צוגעשלאָגען צום וואנד, האָט א גלעט געטהאָן מיט ביידע הענד די באָרד, פערקאשערט די פאות, דערנאך האָט ער אראָבגענומען דאָס היטעל פון קאָפ און א פיהר געטהאָן איבער איהם מיט דעם ארבעל.

— זעה נאָר, איך בין פון הינטען ניט אויסגעריבען אין קאלך?

— א קשיא! — האָט איהם דאָס ווייב געענטפערט און האָט זיך געגומען איהם קלאפען מיט ביידע הענד איבער'ן פלייצע.

— ביי אונז איז דאכט זיך אמאל געווען א שטיקעל בערש־טיל פון „זאכען". וואו איז זי, הא?

— דיר האָט זיך אפשר גע'חלום'ט! — האָט דאָס ווייב געענטפערט, קלאפענדיג איהם איבער'ן פלייצע און מורמלענדיג:

— נו, זיך אויסגעריבען אביסעל!

— נו, גענוג צו קלאפען! — האָט חיים כמעט ווי מיט כעס ארויסגעברומט — איך וועל שוין געהן.

מיט א זיפץ האָט ער אנגעטהאָן דעם שבת'דיגען אויבער־בגד, ארויסגעמורמעלט: זאל ער אזוי לעבען, ווי ער וועט לייר־העז, און איז ארויסגענאנגען.

און געהענדיג צו לייבע־בערעם האָט חיים'ן דאָס הארץ גע־ציטערט. פאר'ן גאנצען לעבען זיינעם, זינט לייבע־בערעם וואהנט דא אין עק גאס, איז ער ביי איהם אין גאנצען געווען

צוויי מאל, און ביי חיים'ן איז דער איצטיגער גאנג געווען א מין עקזאמען.. דער „אריינגאנג" צו איהם, די ליכטיגע צימערן, די גרויסע שפיגלען, די ווייכע מעביל, לייבע־בערעם אליין מיט זיין לאנגער בריטער בארד, מיט זיינע שטרענגע גביר'עשע אויגען; די גבירה, די פרעהליכע גליקליכע קינדער, אפילו די דינסט, וועלכע איז איהם געבליבען אין זכרון פון יענע צוויי מאל, — דאס אלעס האט איהם געשראקען און ער האט זיך אליין געפרעגט: „וואו אהין געהסט דו, צי משוגע, געה צוריק!" און ער פלעגט זיך מיכוטען־וויז אבשטעלען אין מיטען וועג. נאר דער גערנאנק, אז באלד איז „אולאם" און ער האט ניט מיט וואס צו עפענען דעם שפייכלער האט איהם געטריעבען גענוג ווייטער.

— ער וועט ניט לייהען — עס איז גאר ניטא וואס צו האפען אומזיסט!... האט ער געהענדיג זיך מכין געווען צום קלאפ, נאר ער האט דערפיהלט, אז ער וועט ניט קעגען דאס מיול עפענען ארויסצוריידען זיין בקשה, אויב ער וועט אזוי אראב פאלען ביי זיך, און ער האט זיך געטרייסט:

— אז מען זאל איהם צוטרעפען אין א גוטען הומאר וועט ער לייהען. וואס וועט ער מורא האבען צו לייהען מיר עטליכע רובעל איבער'ן יריד? איך וועל איהם זאגען, ווי נאר איך פער־קויף די סחורה בעקומט ער גליך דעם גמילות־חסד. איך וועל איהם שווערען מיט ווייב און קינדער... ער וועט גלויבען.. און איך וועל דאך איהם ט א ק י אבגעבען...

דאס מאכט אבער חיים'ן אלץ נישט שטארקער ביי זיך און ער זוכט איין אנדער נחמה, איין אנדער רפואה צו שטאר־קען זיך:

— ער איז ניט קיין שלעכטער מענש... און אגב קאן ער מיר דאך ניט פון היינט אן. שוין א יאהר צוואנציג אז מען וואהנט אין א י י ן גאס — פאראבאצקער גאס...

און חיים דערמאנט זיך, אז פאר צוויי וואכען, ווען לויב־בערעם איז געגאנגען פארביי זיין שטיבעל אין מארק און ער,

חיים, איז געשטאנען גראד אויפ'ן חויף און האט איהם פריינדליך, ווי עס פאסט פאר א גביר, גוט־מארגען אבגענעבען (איך וואלט געשווארען, אז איך האב איהם די האנד געגעבען— וויל ער זיך דערמאנען) האט לייבע־בערעם איהם צוריק פריינד־ליך געענטפערט, ער האט זיך אפילו אבגעשטעלט און געפרעגט איהם גאר ווי א גוטער בעקאנטער:

— וואס מאכסט דו עפים, חיים?

און חיים שטרעננט אן זיין בחֿ־זברון און דערמאנט זיך, אז געענטפערט האט ער איהם אזוי:

— א דאנק פאר'ן פרעגען! ניט צו פערזינדיגען... מען האנדעלט!...

און חיים בלייבט צופריעדען מיט דעם ענטפער.

— נעענטפערט האב איך איהם גאנץ בריוט!...

און חיים בעשלוסט, אז איצט וועט ער מיט איהם אויך רייזען וואס בריוטער, וואס שטאלצער, פאלען — ניט!

חיים דערזעהט שוין פון ווייטען לייבע־בערעם הויז... ער הוסט זיך אויס, גיט א גלעט די באָרד און בעטראכט אויף זיך דעם בגד.

— נאך נאר א גוטער בגד, דערט ער פאר זיך ארויס, ווי ער וואלט זיך וועלען איינשמועסען, אז דער בגד איז נאך גוט כדי ער זאל מעהר מוטה האבען, מעהר שטאלץ זיין...

אז ער איז אבער צוגעקומען צו לייבע־בערעם גרויסען הויז, אז פאר זיינע אויגען האבען א פינקעל געטהאן די אכט גרויסע פענסטער צום נאס, דורך וועלכע עם האט זיך דורכגעשלאנגען דאס העלע ליכט פון אינוועניג, האט איהם דאס הארץ א ציטער געטהאן.

— אוי, רבונו־של־עולם, העלף! — האט זיך ביי איהם ניט ווילענדיג פון הארצען ארויסגעריסען. ער האט זיך אבער באלד פערשעמט פאר זיך אליין און ער האט זיך פערחאפט:

— עט, נארישקייט!...

א ציה טהועגדיג די טהיר, האָט זיך ביי איהם די „תפלה“ נאָך שטאַרקער ארויסגעריסען:

— העלף, שטאַרקער גאָט! מיין בלוט גיעסט זיך!...

לייבע בערעם איז געעזסען ביי א גרויסען טיש, איבערגע־דעקט מיט א קלאָר טישטוך און האָט געטרונקען טהיי, שמוע־סענדיג פרעהליך מיט זיין געזינדעל.

— עפעס א איר איז געקומען, טאַטע! — האָט הויך אויס־גערופען א אינגעלע פון א יאָהר צוועלף, דערזעהענדיג חיים'ן שטעהן ביי דער טהיר.

—טאַקי א איר! — האָט א צווייטער אינגעלע נאָך פרעה־ליכער אויסגעשריען, אויכשטעלענדיג אויף חיים'ן זיינע גרויסע שווארצע „ממזר'שע“ אויגלעך.

דאָס געזינדעל ביים טיש האָט זיך א נעהם נעטהאָן שטארק בעטראכטען חיים'ן און איהם האָט זיך געדאכט, אז באלד פאלט ער אנידער. „עס וועט זיין זעהר מיאוס, אז איך וועל פאלען“... האָט ער זיך געשטארקט און האָט געמאכט א טריט ווייטער און אהן א גוט־אבענד צו זאגען האָט ער ארויס־געשטאַמעלט:

— איך בין געגאנגען פארביי, פערשטעהט איהר מיך, איך זעה איהר זיצט... הייסט דאָס איהר זייט אין דער היים... נו, קלער איך: — מען דארף אריינגעהן... שבנים...

— נו, מהיכא־תית, מהיכא־תית! — האָט לויבע־בערעם לייעבליך נעשמייכעלט, — ביזט איין אַנגעלעגטער גאסט, זעץ זיך!

חיים'ן האָבען זיך ווי שטיינער פון הארצען ארַאבגעקוי־קעלט נאָך אזא ענטפער און קוקענדיג אויף די צוויי אינגלעך, האָט ער זיך שטיל אוועקגעזעצט.

— לאה! דערלאנג ר' חיים'ן א גלאז טהיי! — האָט דער גביר א קאמאנדעוע געטהאָן.

— א גאנץ גוטער מענש! — האָט חיים א טראכט געגעבען — זאָל איהם דער אויבערשטער העלפען!

ער האָט געקוקט מיט דאנקבארע בליקען אויף איהם, עס האָט זיך איהם געוואָלט פאלען דעם גביר אויפ'ן גראָבען האלז און קושען איהם.

— נו, וואָס מאכסט דו? — האָט דער גביר געפרעגט.

— גאָט צו דאנקען! מען לעבט!

די דיענסט האָט איהם דערלאנגט א גלאָז טהעע, ער האָט איהר געזאָגט: א „יישר" און האָט גלייך הרטה געהאט: א דיענסט פאסט ניט צו דאנקען. ער איז רויט געווארען און האָט געביסען די ליפען.

— טרינק מיט „ווארעניע"! — האָט לויבע־בערעם איהם פארגעלעגט.

— „א טייערער מענש, א טייערער מענש!" —איז חיים איבערראשט געווארען — „ער וועט זיכער לייהען..."

— דו האנדעלסט עפעס? — האָט לויבע בערעם געפרעגט.

— ווי דען? — האָט חיים בריט געענטפערט — מען האנדעלט א דאנק גאָט, ניט ערגער ווי אלע סוחרים.

— ווי האלט איצט האבער? — איז דער גביר אויסגעפאלען צו פרעגען.

האָבער איז די לעצטע צייט געפאלען, נאָר חיים'ן האָט אויסגעווויזען צו זאגען בעסער, אז האָבער איז געשטיגען.

— גאנץ הויך געהויבען! — האָט ער אויסגעלאָזען מיט א סוחרישען טאָן.

— נו, און דו האסט עפעס אָנגערייט האָבער? — האָט דער גביר ווייטער געפאָרשט.

— איך האָב גאר א פיין־פעקעל האָבער, קאסט מיר ניט טהייער, גאנץ ביליג! — האָט חיים מיט מעהר היץ געענטפערט, פערגעסענדיג בשעת רייזען, אז ער האָט שוין פון עטליכע וואכען קיין קערנדיל האָבער ניט אין שפייכלער.

— אוז דו ביזט ביכולת צו „ספעקולירען"? — האָט לוי־בע־בערעם געפרעגט, — דאַרפסט נאר קיין געלד ניט?

— נאָט צו דאנקען! — האָט חיים שטאָלץ געענטפערט — געלד האָט מיר קיינמאָל ניט אויסגעפעהלט.

„וואָס רער איך דאָס? וועה איז מיר!" — האָט חיים זיך דערשראקען פאר זיינע אייגענע ווערטער — ווי אזוי בעט מען איצטער לייהען א גמילות־חסד? אוז חיים האָט געוואָלט צו־ריק א שלעפ טהאָן דעם וואגען, נאָר לייבע־בערעם האָט איהם איבערגעשלאָגען:

— הייסט עס, דו מאכסט נוטע געשעפטען, ביזט א שטי־קעל נניד....

„מיינע נגידות אויף שונאים געוואגט געווארען" האָט חיים געוואָלט צוריק ציהען, א קוק טהוענדיג אבער אויפ'ן גביר'ס שיינענדיג פנים, אויפ'ן בלאָהען קריגעל „וואַרעניע" האָט ער שטאָלץ געענטפערט:

— נאָט צו דאנקען, איך האָב זיך ניט אויף וואס צו בע־קלאָגען.

„אָט איז דיר א גמילות־חסד!" האָט חיים'ן ווי עמיצער א זעץ געטהאָן הינטען אין קאָפּ. פּרא־אָדם, דו שוטה!... וואָס בעריהמסט דו זיך? דערצעהל איהם, אז דו דאַרפסט האָבען צו „אויאָס" א פינף־און־צוואנציגער — זאל ער דיך ראטעווען, זאג איהם, אז דו פאלסט, אז...

נאָר חיים איז וואס ווייטער אלץ מעהר אריינגעפאלען אין א צופריעדענעם גלייקליכען טאָן, אלץ מעהר געריהמט זיינע געשעפטען אוז פערבראכט מיט'ן גביר, ווי מיט נאר א גלי־כען מענשען...

באלד האָט ער אָבער דערפיהלט, אז ער איז דאָ איבעריג, אז ער האָט ניט אזוי געדארפט זיצען, ניט אזוי געדארפט רע־דען. ער וואָלט בעסער רעדען וועגען יריד, וועגען גמילות־חסד... איצטער איז שוין פערפאלען: „קיין געלד פעהלט מיר נישט..."

און חיים האָט מיט פערצוויפעלטע בליקען א קוק געטהאָן אויף לייבע־בערעם פרעהליכען פנים, אויף די צוויי אינגלעך, וואָס זיינען געזעסען קעגען איהם און האָבען מיט ממזר'שע לוסטיגע אויגעלעך געקוקט אויף איהם און זיך עפעס מאָרנע געשושקעט און נאָך מאָרנער געשמייכעלט...

א קאלטער שוויים האָט איהם בעגאסען. ער האָט זיך אויפגעהויבען פון ארט.

— דו געהסט שוין אוועק? — האָט לויבע־בערעם העפליך געפרעגט.

„אָט איצט אפשר קען איך א בעט טהאָן", איז חיים'ן איינגעפאלען צו ראטעווען זיך פּאַרט — נאָר א קוק טהוענדיג אויף די צוויי אינגלעך מיט די ממזר'ישע אויגעלעך, וואָס האָבען אזוי כיטרע געקוקט, האָט ער מיט גדלות געענטפערט:

— איך מוז! געשעפטען! ניטאָ קיין צייט!... און לאָזענדיג זיך צום טהיר האָט זיך חיים'ן נעראכט, אז הינטען שטעלען איהם אויס די צוויי אינגעלעך מיט די ממזר'שע אויגעלעך פייגען, ציינגען און לייבע־בערעם אליין שמייכעלט, דאכט זיך, און זאגט זיי:

— נרעסערע, נרעסערע!...

און חיים'ן האָט זיך נעראכט. אז די פליציע ברענט איהם פון הינטען און ער איז נעשווינד ארויסגענאנגען...

דער אלטער משכיל

חיים נאטליב איז נעבוירען אין ליטא, נאר ער וואהנט שוין א לענגערע צייט אין וואַרשוי און האלט דאָרט א רעסטא־ראן.

ער איז א איד פון א יאהר 50, זויבער געקליידעט, מיט א רונד בערדיל, וועלכעם איז שטענדיג פערקעמט און עס דאכט זיך, אז ער שערט עם אונטער, חאטש ער האט עם קיינמאל אין זינען נישט נעהאט. ער איז ניט רייך, ציהט די חיונה מיט שווערקייטען, דאָך קלאָגט ער זיך קיינמאל ניט — ער האט העכערע שטרעבונגען, ווי די טרוקענע פרנסה, ער האט די לשון־קודש'דיגע ליטעראטור!...

דעם לשון הקודש איז חיים נאטליעב איבערגענעבען מיט זיינע בעסטע טיעפסטע געפיהלען. קיין שעהנערע שפראך איז אויך דער וועלט ניטא, לשון קודש, זאגט ער, איז די נאטירליכע שפראך.

ער האט דאצו א וויסענשאפטליכען בעווייז:

אז מען זאל א קינד גליך פון געבוירען טאג האלטען אליין אין א צימער אוז מען זאל מיט איהם קיין שום אנדער לשון ניט רעדען, וועט ער אנהויבען רעדען פון זיך אליין לשון קודש...

— דאָס איז ריכטיג ווי גאָלד !... לאָזט ער אויס מיט פילאָזאָפי־זיכערקייט — דאָס ווייסען אַלע.

אין זיינע מיינונגען וועגען יונגע לייט, צו אזוי אידען, שפּיעלט א גרויסע ראָלע זיין שטענדיגע התּפּעלות:

— ער איז א שארפער בעל לשון־קודש !... ער שרייבט הפּלא !...

ביי חיים'ען אין ביבליאָטהעק געפינען זיך אַלע אַלטע אידישע קלאָסיקער, ווי מרדכי אהרן גינזבורג, מאפו, סמאָלענס־קין, אדם הכהן און זיין זוהן מיכה יוסף. די אַלע פערגעטערט ער, רעדענדיג וועגען זיי, לייכט אין זיינע דונקעלע אויגען עפּעס א מין הייליג פייערל, וואס מען קען זעהן ביי קליינשטעדטעלֿ־דיגע חזנים, וועו זיי רעדען איבער א געראטענעם „יחדשהו"... אמת פון מיכה יוסף'ן האָלט ער שוין וועניגער:

— „ער האָט אויף „געקענט", שמייכעלט חיים ליעבליך, ער איז שוין אַבער יונגער, — עס איז שוין ניט דאָס, ניט ער צו פערשטעהן און וויזט אויף, אז וואָס דער שרייבער איז יונ־גער איז אַלץ דער לשון ערגער...

צווישען זיינע שטענדיגע געסט, וואס עסען ביי איהם גע־פינען זיך אייניגע העברעאישע לעהרער, א פּאָר אַלטע מחברים און אייניגע היינטיגע משכילים, ציוניסטען; צוליעב זיי שרייבט ער אויס דעם „המליץ" און אבאָנירט היע דעם „הצפירה" און ער לעזט זיי אַליין אויך, היט יעדער נומער ווי דאָס אויג, און בינדט זיי אַלע יאָהר איין. נאָר טיף אין הארצען איז ער פון זיי ניט צופריעדען, ער בענגט נאָכ'ן אמאָליגען „המגיד".

— עס איז היינט נאָר ניט די מליצה! קלאָגט ער זיך פאר זיינע אַלטע געסט.

יענע זיינען איהם מודה און שאקלען טרויריג מיט די קעפּ. די יונגערע געסט אבער קוקען זיך איבער און שמייכלען אירא־נישׁ. איינער פון זיי, שטילמאן, א העברעאישער לעהרער איז בריליען, וועלכע ער נעהמט אַלע 5 מינוט אראָב און נאָר אָהן

א שום נוימינקייט, נאר אויס געוואהנהייט, ווישט ער זיי אי־בער מיט'ן ברעג טישטוך — ער שלאגט אב חיים'ען מיט א דייטליכען שפאטישען שמייכעל:

— עט, פאני גאטליעב, איהר האט א טעות! היינט שרייבט מען העברעאיש בעסער, אייראפעאישער. מען ענטווי־קעלט זיך, מען בלאזט אריין אין איהר א „רוח חיים באפה"... אמאל האט מען פסוקים געשריעבען, אלטע מליצה...

חיים איז בטבע א היציגער איד — וען אזא מיי דיספוט טרעפט זיך אין בית המדרש צי ערגיץ אנדערש וואו, וואלט ער זיך שוין זיכער צושריען: פרעגט אייך בחרם — איהר ווייסט נאר ניט. א. ד. ג. מיט זיינעם א גאסט אבער איינרייסען קאן ער ניט, לאזען עם ווידער אזוי, דאכט זיך איהם, ווען ער א גרויסע זינד בעגעהן, און מיט גרויס פארזיכטיגקייט הייבט ער אן צו פערטיידיגען דעם אלטען לשון־קודש:

— ניין, פאני שטילמאן, אמאליגער לשון קודש איז געווען אביסעל ווייכער, בע'טעמ'טער... נעהמט, למשל, גינזבורגס א „דביר"... צוקער!

און די באקען זיינע בעדעקען זיך מיט א רויטער פארב. אזוי פערשעהמט זיך אן אלטער מאן, דעמאנענדיג זיין ערשטע ליעבע...

די עלטערע געסט פאדטאקעווען: א קליניגקייט אמאליגער לשון־קודש! א ווערטעלע אויסצורעדען! די יונגע קוקען זיך איבער און שמייכלען שטיל. שטילמאנען אבער פערדריסט עס שטארק, עס ריהרט איהם פערזענליך אן: ער אליין איז פון „מהלך החדש", זיינס א שיר האט זיך שוין געדרוקט אין „אשכול" און ער זוכט אלע טאג מיט א קלאפענדען הארצען איז די בלעטער א מיינונג וועגען זיין כשרון"... ער רייסט אראב נערוועז די ברילען פון נאז, ווישט זיי מיט'ן ברעג טישטוך און רעדט פרעך אויס:

ביבליאטעק און לעז צימער פון אידיש
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד

LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish Workers' Alliance

— לאָזט צורוה אייערע אמאָליגע! לאָזען זיי זיך דאָרטען רוהען בשלום על משכבם..

— חע־חע־חע! יונגגוואַרג! לאכט כלומרשט חיים פאר די עלטערע געסט. מען דארף אבער זיין א מבין, וואָס ביי איהם טהוט זיך אין הארצען. ער גאָהט אום איבער'ן צימער, הוסט מיט כעם און צופט דאָס בערדעל.

— יונגגוואַרג! רעדט ער וויעדער צו די עלטערע געסט — איין איינפאל צו זאָגען, אז היינטיגער לשון־קודש איז בעסער פאר אמאָליגען... כ'וויים... דאכט זיך פאני שטילמאן איז א מבין אויף „לשון", נאָר, פערשטאָהט איהר מיך, דאָס יונגע בלוט... ער דארף זוכען חסרונות אין אמאָליגען לשון... מען זאָל. למשל, נעהמען אדם'ס „ההמלה" — דאָס איז דאָך, וואָס אי שייך, צאצקע, קרוין!... אזא לשון, אזא מליצה... וואו זאָהט מען עס היינט?...

— און זיין „דל מבין"! חאפט אונטער איין עלטערער עסער — א קליניגקייט אדם'ס מליצה!

— אדמ'ס מליצה! וועדט חיים בעגיסטערט — יענער האָט נעקענט תנ"ך אויף אויסוועניג. היינט זיין וויסען דקדוק! א שפאס! היינטיגע קענען דאך א וואָרט דקדוק נישט!... ניטא נאָך היינט אזא אדם הכהן! —

—ער איז דאכט זיך „א וויילנער" געווען — זאגט אייניער פון די עלטערע עסער, צו בעווייזען, אז ער וויייסט אויך עפּיס.

— א וויילנער, א מיחיילישאָקער — עס איז אלץ איינס!— ענטפערט חיים צוקאָכט — ער איז דען נאָר אייניער? וואו איז מאפוס „עיט צבוע", וואו איז סמאָלענסקינ'ס „התועה"!.. — דאָס זיינען דאך געווען גאונים! זייער „לשון" — א שפאס זייער לשון... עס איז דאך געווען פששש! עס עקט זיך די וועלט!...

זיין קורצע בילדונג, די ביסעלע וועדטער וואס ער האָט וועגען ליטעראטור, זיינען ניט אימשטאנד אויסצודריקען זיינע התפּעלות פון אמאָליגע אויטאָריטעטען זיינע, און ער ניט עס

ארויס מיט פערשיעדענע בעווענונגען און מיט קלאנגען...

עס העלפט אבער ניט: שטילמאן ענטפערט מיט א דיפלאמאטישער געלאסענהייט:

— איהר האט א טעות, ר' חיים, א גרויסען טעות — דאס דאכט זיך אייך. לעזט היינטיגע שרייבער די נייע. לעזט טשערניחאווסקי'ס שירים... לעזט מיין שיר אין „אשכול", איהר האט איהם געלעזען? פרענט ער צום סוף ניט דרייסט.

— יא, ווי דען? איהר האט דאך מיר געווייזען...

און ר' חיים האקט זיך אב. וואס טהוט מען דא? אויס עדעלקייט מוז ער דעם „משורר" אין די אויגען זאגען, אז דער שיר איז הפלא, נאר ווי אזוי זאגט מען עס? — געבען דעם שונא א שארפע שווערד אין האנד און פאלען טויט אונטער זיינע פיס... און חיים בעשלוסט צו ראנגלען זיך אליין מיט'ן שווערד, ניט אונטערגעבען זיך. די געשטארבענע העברעאישע שרייבער שוועבען פאר זיינע אויגען און בעטען דאכט זיך: האלט זיך שטייף, פערטיידיג אונז!

און אז שטילמאן פרענט מיט אונגעדולד:

— נו, וואס זאגט איהר אויף מיין שיר?

— עס איז א שיר!... — ענטפערט חיים קאלט — די „חרוזים" קלינגען טאקי, אבער דער „לשון" איז נעמאטערט, האדלזיך.

— און ביי אדם הכהן איז ווייך? — פרענט מיט גזלנישע אויגען שטילמאן.

— איהר פרענט נאך? איהר זענט דען קיין מבין ניט אויף גוט? — ענטפערט חיים מיט א זיעגעריישען שמייכעל.

ער פיהלט, אז ער האט דעם שונא בעזיעגט, שטילמאן איז געבליבען אהן ווערטער. ער האט זיך אויפגעהויבען פון ארט, האט בעצאהלט פאר'ן מיטאג און איז אהן אן אדיע ארויסגענאנגען.

— ער איז דאכט זיך ברוגז געווארען! — זאגט חיים מיט

א זיפץ. עס פערדריסט איהם דאָך א מיטאג־עסער, די פרנסה איז אזוי אויך קליין.

און דאָך פיהלט ער, אז עס וואלט זעהר גוט ווערען ער זאָל שוין מעהר קיינמאָל ניט קומען, ער קען אויך זיין פרצוף ניט קוקען. ער ווילּ ביי איהם אוועקרויבען דאָס, וואס ביי איהם איז אזוי הייליג, אזוי טהייער...

— א פרא אָדם, א בחור! שרייט ער ענדליך אויס מיט כעס פאר די געסט, זאָל ער געהן בשם אלהי ישראל...

ביים דאונען.

מיכל בערעם איז א רייכער בעל־הבית מיט א שעהנעם נאָמען אין זיין שטעדטעל, מיט א שעהן הויז אזן מיט נאָך א שעהנערען גאָרטען.

דעם גאדטען האָט ער פערפלאנצט מיט פונפצעהן יאָהר צוריק, וועו זיינע געשעפטען זיינען גלעענצענד אַוועק. די ערשטע יאָהרען, אז די בוימעלעך זייענן נאָך יונג געווען, פלעגען זיי איהם שטארק רייצען. „ארויסגעלעגט א שטיק גאָלד און גאָר נישט! וואַרט ביז וואַנען כּיען וועט עפּעס פון זיי א נחת דערלעבען, קענען אן עפּעל צי א בארנע אָבּריסען!" ציגד אָבער, אז די בוימעלעך זיינען בויכער געוואָרען און זיינען געווען אָנגעזעצט מיט רויטע עפּעל, מיט פולע בארנעס, האָט מיכל שטארק נחת געקליבען פון זיין גאָרטען און איז שטאָלץ געווען מיט זיין אונטערנעהמונג.

— וועמען וואָלט דאָ אין שטעדטעל איינגעפאלען צו האָבען איין אייגענעם גאָרטען — פלעגט ער מיט שטאָלץ טראכטען, — זיי וויסען דען עפּעס?

אין איינעם א הייסען זומער־פריה־מאָרגען, איז ער אויפגעשטאנען זעקס א זייגער אין דער פריה. ער האָט אבגעגאסען נעגעל וואסער, ארויפגעהאפט אויף זיך דעם שלאָפראק און איז ארוים אין גאָרטען. עס איז געווען ענדע תמוז, די זונן האָט הערליך גענפלאקערט און בעשאטען מיט גאָלדענע שטראהלען די

צווייגען, די פייגעלעך האָבען פרעהליך אוּן אויפגעלעבט גע־
טשיריקעט, בעהאלטענדיג זיך ערנעץ צוויישען די נעדיכטע
צווייגען, ווי זיי וואלטען מורא האָבען צו דערזעהן א מענשליכע
נעשטאלט... פון דער מילדער ווארעמקייט, וואס די שטראהלען
האָבען גענאָסען, פון די פייערליכע פויגעל־נעזאנגען אוּן דער
הויפט פון זיין אייגענעם — דעם נאָרטען, איז ר' מיכל'ען געוואָ־
רען זעהר פרעהליך אין זיין סוחרישען הארצען, די נשמה זיינע
האָט זיך עפעס ווי א הייב געטהאָן אוּן ער האָט אָנגעהויבען
אונטערזינגען א יום נוראים'דיגען ניגונדיל.

אוּן אונטערזינגעגנדיג דאָס ניגונ'דעל מיט א פרעהליך־גע־
מיטה, איז ער פאוואָלי אומגעגאנגען איבער די שמאָלע וועגע־
לעך פון גאָרטען אוּן האָט בעטראכט די בוימער, וואס האָבען זיך
געבויגען אונטער דער שווערער משא פון די פרוכט, וואס איז
אויף זיי געהאנגען, אוּן עס האָט זיך נעדאכט, אז די בוימער
בעטען זיך רחמים: נעם אראָב פון אונז די פרוכט, וואס זיינען
מיר מחויב צו טראגען זיי אויף זיך, מיר האָבען שוין קיין כח
ניט !...

— א געראָטען־יאָהר ! — האָט מיכל געערדט צו זיך
אליין, בעטראכטענדיג מיט מבינישע בליקען יערעם צווייגעלע
בעזונדער — עס זאָלען נאָר, רבונו של עולם, קיין ווינדען ניט
זיין !

דער געדאנק וועגען ווינדען דערשרעקט איהם, ער ווערט
אביסעל צורודערט. נאָר די זון, וואס ווארימט איהם וואס ווי־
טער אלץ מילדער, דערלאָזט איהם ניט צו אריינלאָזען זיך אין
טרויעריגע געדאנקען אוּן זיין פרעהליכע לוינע קומט וויעדער
צו איהם.

ער געהט אום איבער'ן גארטען אוּן איז זיך מיישב צו
דאוונען דער ווייל פון „פאָרענט".

ער חייבט אָן די ברכות צו זאגען אוּן איז מכוון יערעם
וואָרט.

„אלו דברים שאין להם שיעור. הפאה והבכורים"...

דאָס דערמאָנט איהם אן ארץ ישראל. דאָרטען פלעגט מען „על פי דין" מוזען געבען די אָרימע לייט און די כהנים פאה און בכורים און מעשר... ווי אזוי איז עס צוגעגאנגען קען ער זיך יעצט ניט דערמאָנען, ער האָט שוין לאנג קיין משניות אין האנד ניט געהומען. „א שאָד! טראכט ער, מען דארף דורכקוקען נאָך אמאָל זרעים... פון פרות דאכט זיך האָט מען גאָר נישט געדארפט געבען... און אפשר יא...

ער מעסט אָב מיט די אויגען די פרוכט פון זיין גארטען און ווי משער זיין: פיעל וואלט אָננעקומען די כהנים, צי די אָרימע לייט, וועז דער דין וואלט דא אין חוץ לארץ אויך געהערשט.

דער רעבעזונג קומט ביי איהם אויס גאָר א גרויסער, אז „מעשר" — א צעהנט־חלק — וואלט אויסגעקומען זיכער א פוד צעהן.

— א היבש געשעפט וואלט נעווען! קלערט ער אירָאָניש, איהם דאכט זיך אבער, אז גאָט, דער „יודע מחשבות", ווייס. וואָס ער טראכט אין הארצען, און ער קען נאָך איהם דערפאר שטראפען מיט א שטורים־ווינד און ער מורמעלט ווי פאר גאָט ארויס:

— אז דער דין וואלט נעווען געזאָגט אויף חוץ לארץ וואלט איך אודאי נענעבען! ווי דען?

אז ער בערוהיגט זיך אביסעל פון גאָט'ס שטראף און בלייבט צופריעדען, וואס מען דארף קיין מעשר ניט געבען, ווערט ער וויעדער פרעהליך און זינגענדיג דאָס פריהערדיגע נגונ'דעל, גיהט ער אום איבער'ן גארטען און בעטראכט יעדער בוים בעזונדער.

צוקומענדיג צו דעם ווינקעל פארקאן, וואס צוימט אב די בוימער פון נאס, דערשרעקט ער זיך, ער האָט נאר ביז אהער ניט בעמערקט וואס פאר א שאָדען ער קען האָבען. עטליכע בוימער, די בעסטע בוימער, וואקסען אריבער דעם פארקאן און שטעהען

אין א גרויסער סכנה. אז מען זאָל זיך פון גאַס אוועק שטעלען אויפ'ן שפּיץ פּאַרקאַן און אייגבויגען די צווייגען קען מען לייכט רייסען עפּיל. ער ווערט שוין שרעקליך אויפגעבראכט, זיין פּאַנטאַזיע מאָלט איהם שוין אויס א בילד, ווי אזוי איין אבגעריסענער מאוסער גאסען־יונג שטעהט אויפ'ן שפּיץ פּאַרקאַן, בויגט די צווייגען צו זיך און פּרעסט עפּיל...

— א רוח אין איהם! — שרייט ער אויס כמעט ווי אויפ'ן קול, גליידְ ווי ער וואלט שוין דעם גנב געזעהען. זיין פּרעהליכע לויגע פּערשווינדט, ער הערט אויף צו זינגען, לאָזט דאָס דאוונען פון פּאַרענט, ווי ער וואלט א וויכטיגערע תפלה געפּונען און הייבט אָן צו טראכטען צו דעם אונגליק א מיטעל.

„מען דארף איבערשטעלען דעם פּארקאַן, העכער מאכען איהם", מאכט ער פּלוצעמער — באלד אָבער בלייבט ער אונצופּריעדען דערמיט: „עס וועט קאָסטען א מטמון מיט געלד!"

און קלערענדיג און זוכענדיג א מיטעל, ווי אזוי צו פּערהיטטען די עטליכע בוימער פון גאסען יונגען און פון גנבים, אז זיי זאָלען ניט קענען צוקומען צו זיינע עפּיל, דערמאָנט ער זיך, אז אמאָל, געהענדיג הינטער'ן שטעדטעל צווישען די גויעשע געסליך, האָט ער בעמערקט, ווי דאָס רוב זיינען דאָרט די פּאַרקאַנעס פון די גערטנער אָנגעשלאָגען מיט צוויעקעס, מיט די שפּיצען ארויף. לכתחלה האָט ער דאמאָלט גערעכענט, אז דאָס שלאָגען אָן די גויעשע ווייבער אויף צו הענגען און צו טריקענען וועש, אז ער האָט אָבער געפּרענט ביי איין אלטען „בעלהגוף", צוליעב וואָס זיינען די פּארקאַנעס אָנגעשלאָגען מיט צוועקעס, האָט איהם יענער געענטפערט:

— קאב זלאדעאי ניע קראלי: גנבים זאָלען ניט גנבה"־נען...

ער דערמאָנט זיך איצט, אז דער „בעל־הגוף" האָט איהם דערצעהלט דער צו א געשיכטע, ווי אזוי איינער האָט אין א פּינסטערער נאכט געוואָלט אריינקריכען אין נארטען עפּיל צו

גנב'נען, האָט ער אזוי צובלוטיגט די הענד און געבליעבען הענגען אויף די צוועקעס, אז ער האָט געמאכט א גוואלד, מען זאל איהם קומען ראטעווען. עס פערשטעהט זיך, אז מען האָט איהם גערַאטעוועט מיט קולאקעס און אזוינ געפיהרט אין פּאָליציע.

מיכל'ען איז דער איינפאל דאמאלס שטארק געפעלען געוואָרען, נאָר דאמאָלס זיינען נאָך זיינע בוימער „ערלה" געוועזן און ער האָט זיך מיט'ן מיטל ניט שטארק אינטערעסירט, איצט אָבער האָט דער מיטל איהם די אויגען געעפענט.

איהם האָט זיך שוין פארגעשטעלט, ווי אזוי א שמוציגער גנב הענגט אויפ'ן פּארקאן מיט פערבלוטיגטע הענד און שרייט: „אוי, ראטעוועט!"...

— רעכט אויף דיר, קריך ניט גנב'ענען! — האָט מיכל גערעדט פאר זיך, גלייך ווי דער גנב וואלט שוין געהאנגען אויף די צוועקעס...

און ער בעשלויסט זיך, אז נאָכ'ן דאוונען קויפט ער צוועקעס און שלָאָגט אָן דעם גאנצען פּארקאן מיט די שפּיצען אַרויף.

— די צוועקעס זאלען זיין וואָס שפּיציגער!.. — מורמלט ער מיט נקמה־געפיהל.

ער מעסט אוים מיט די אויגען די גרויס פון פּארקאן און איז מישער, אז עס וועט אוועק גענהן אודאי פאר א רובל צוועקעס...

— מילא, פערפאלען — טראכט ער זיך — וואָס דען? לאָזען זיי פרעסען מיינע עפּל? א תכלית!

און מיכל בערוהיגט זיך און נעמט זיך וויעדער דאוונען פון פּאַרענט, ער האָט פערגעסען וואו ער האלט און העבט אָן אויף דאָס ניי, ווי ער וואלט געטראכט: זאל, רבונו של עולם, בעסער מיינע איבער גענהן!...

און קומענדיג צו „הבאה והבבורים", דערמאָנט ער זיך וויעדער אָן ארץ ישראל, אן דער משניות און ער איז דאכט זיך צו־

פריעדען, וואס ער וואהנט אין חוץ לארץ און איהם איז פער־שפארט צו געבען „מעשר"...

ער דערשרעקט זיך וויעדער פאר זיינע מחשבות און הויבט אויף די אויגען, צי קוקט אויף איהם ניט גאט...

— ותלמוד תורה כנגד כולם! — ענדיגט ער מיט א התלהבות'דיגען ניגון.

— דער עיקר איז תורה — מאכט ער א פשרה, און איז שטארק צופריעדען, וואס אלע מצות זיינען קענען תורה לערנען א שפיי.

— מען דארף איבערקוקען „זרעים" נאך אמאל, בע־שליעסט ער פעסט, מען דארף זעהן, וואס טהוט זיך דארטען מכח מעשר און בכורים.

און ער בלייבט צופריעדען מיט זיין גוטען רצון און פער־טיעפט זיך אין פרומע געדאנקען ביז ער קומט צום געדאנק, אז נאכ'ן דאוונען, אי"ה, דארף מען אנשלאגען דעם פארקאן מיט צוועקעם מיט די שפיצען ארויף.

— א פיינע המצאה, כ'לעבען... האט ער געשמייכעלט און וויטער געדאוועט...

שבר למוד.

— טאטע, דער רבי האט געבעטען געלד! —האט שלום׳קע אויסגעשאסען, אריינקומענדיג פאר נאכט א היים פון הדר.

— ווייטער געלד! — האט חנן זיך שמערצליך פערקרימט — ווי לאנג האב איך מיט דיר געשיקט דריי רובל!

— ער האט געזאגט, אז עס איז שוין באלד סוף הזמן און דו האסט ערשט אנגענעבען זיבען רובל, נאך אכט רובל קומט. ער דארף האבען! — האט שלום׳קע שוין בייזליך געענדיגט, קראצענדיג זיך אין קעפל.

— שא, נאר בייזער זיך ניט, מיין תכשיט! — האט חנן נערוועז געזאגט, דערמאנענדיג זיך, אז עס איז שוין טאקע לאנג צייט צו שיקען געלד.

ער איז אנשוויגען געווארען און האט מיט יאוש געצופט דאס בערדל, ווי ער וואלט פרענען ביי איהם: „וואס זאגסטו, מיין בערדל, צו אזא אומגליק"...

ניט דערוואַרטענדיג פון בערדל קיין שום עצה, האט ער נענומען פיהרען מיט׳ן האנד איבער׳ן גאנצען פנים, און או דאס האט אויך ניט געהאלפען, האט ער געהויבען פון קאפ די היטעל, ארויף און אראפ, דא אין גאנצען עס אראפגענומען און אין האנד צוגעהאלטען, דא ווידער עס אנגעטהאן, און איבערגע׳חזר׳ענדיג דאס עטליכע מאל, איז דער וואלקען פון זיין צוקנייטשט פנים, ווי העלער געוואַרען, אין די אויגען האט עפעס זיך א

פּייערל בעוויזען אוּן ער האָט שוין גוטמוטהיגער ארויסגעזאָגט, ניט קוקענדיג קיינעם אין די אויגען:

— מען דארף מארגען פערקויפען דעם פּעקיל זוימען!...

— וועסטו מארגען געבען געלד? האָט שלום'קע געפרעגט, דערהערענדיג, אז דער טאָטע וועט מארגען פערקויפען דעם פּעקיל זוימען.

— איבערמארגען, מיין זוהן!

—איבערמארגען! איבערמארגען! — האָט זיך שלום'קע געוואַרפען, פארשטעלענדיג זיך אין זיין דמיון, ווי אזוי ער וועט מארגען דארפען אריין אין חדר אוּן קוקען דעם רבי'ן גלייך אין פּנים אריין אוּן זאָגען איהם: „ניטאָ"...

— שטיל! — האָט חנן ווייך זיך געבייזערט — איך זאג דיר איבערמארגען, איז איבערמארגען — געזאָגט איז געזאָגט!..

— אין דער אמת'ן וואָס מאכסטו אזוינע העויות! — האָט זיך שוין די מאָמע אריינגעמישט — עס ברענט דאָך ניט! דער מאָטע זאָגט איבער'מארגען איז איבערמארגען.

שלום'קע האָט זיך מישב געווען, אז עס איז טאקע ניט קיין אומגליק, האָט זיך גלייך פערגעסען אַן דעם, אוּן געבעטען ווע־טשערע.

— אלץ ווילסטו! — האָט די מאָמע האלב ערנסט אוּן האלב שמייכלענדיג גערעדט, — אי געלד פאר'ן רבי'ן, אי ווע־טשערע, ניעחאי וואלסטו פערדיענען...

—איך בין דאָך נאָך א קליינער! — האָט שלום'קע זיך פערענטפערט...

— א שעהנער קליינער — 12 יאָהר א בחור! — האָט די מוטער געזיפצט גלאט אין דער וועלט אריין.

אויף מארגען פריה נאָכ'ן דאוונען האָט חנן געעפענט דעם שפּייכלער, וואס האָט זיך געפוּנען אויפ'ן הויף, אוּן האָט בע־מראכט דעם פּעקיל זוימען, וואס איז געלענגען רוחיג אין א ווינ־

קעל פון גרויסען זאסיעק. די איבריגע צוויי זאסיעקעס זיינען געווען ליידיג און האָבען מיט אומעט און מיט פּאַרווירפע געקוקט אויף חנן'ן, וואס ער האָט אין זיי שוין אזוי לאנג ניט אריינגעשאָטען קיין תבואה.

חנן האָט אריינגערוקט אין זאסיעק די האנד, ארויסגענומען א הויפען זוימען און האָט געטראכט אויפ'ן קול:

— שעהנער זוימען — ער וועט אודאי האָבען 7 מאל!

ער האָט געפיהרט מיט איין פינגער פון דער לינקער האנד אויפ'ן ביסעל זוימען, וואס האָט זיך געפונען אין דער רעכטער האנד — און האָט ווייטער געטראכט:

— ער קאָסט אבער שעהנע געלד! טהייערע מקחים געצאָהלט, פּרוב אבער, ווייז דאָס דעם סוחר לעווינען, וועט ער פערקרימען די נאָז און זאגען: ס'איז שוואכע סחורה, און ער וועט דיר אָבשניידען נאָז ון אויערען, א קליניגקייט — א י י ן סנחר!... האָט ער זיך צוויפצט.

און חנן מאכט א חשבון, אז דער פּעקעל זוימען קאָסט איהם דורכשניטליך צו זיעבען גילדען א פּוד; אז דער סוחר זאָל אפילו געבען צו 7 מיט צעהן, קען ער האָבען פון הונדערט פּוד הונדערט צעהנערלעך — פינף רובל, איז פּראָצענט פון נעלד שוין אָנגעוואקסען אודאי צוויי רובל, בלייבט איהם ריינער ריוח דריי רובל.

חנן זיפצט און טראכט עצות, ווי אזוי פערדיענט מען פון דעם פּעקעל זוימען חאָטש צעהן רובל.

און ער צופט דאָס בערדעל, רייבט דאָס פּנים, מישט דעם זוימען און הויבט די אויגען צום בוידעם פון שפייכלער...

אויפ'ן בוידעם איז יאָ דאָ א מיטעל, ווי צו פערדיענען: דאָרטען לינט דריי זעקלעך מיט „זעליא*) עס קאָסט סך הכל צו גילדען א פּוד, דאָס זאָל מען אריינשיטען, נאָכדעם, ווי דער סוחר וועט דעם פּעקעל זוימען אָנקוקען, א דריי פיער פּוד, קען זיין עטליכע רובל רויח...

עס איז אבער „אבמאן", גנבה, חנן ווי׳ל זיין איין עהרלי־כער סוחר, חנן האָט מורא פאר גאָט און פאר זיך אליין...

פאר זיך אליין מעהר ווי פאר גאָט... נאָך אזא מעשה, וועט איהם גאָט אפשר מוחל זיין, גאָט וויסט דאָך, אז ער איז ניט שולדיג — די נויט, זי טהוט עס. אָבער ער, חנן, איז א שלעכ־טער, ער וועט זיך אזעלכע מעשיות קיינמאָל ניט מוחל זיין און נאָכדעם עסט ער שטענדיג זיך אליין:

— וואָס האָסטו דאָס געטהאָן, חנן, הא? שעהן אזוי, גוט אזוי, עהרליך אזוי?.. בערעכטן זיך, חנן?...

און חנן הערט אויף צו קוקען אויפ׳ן בוידעם וואו די זעק־לעך מיט די פּסלות ליגען און בעשלוסט צו האנדלען עהרליך...

— עהרליך, עהרליך, עהרליך! — שרייט ער אוים און פערשלוסט דעם שפייכלער און געהט רופען דעם סוחר...

דער סוחר לעווין, א הויכער איד, מיט א רויט פּנים, מיט קליינע שווארצע אויגלעך, פערקאטשעט די ארבעל און לאָזט זיך אראָב גרונטעווען אין ווינקעל פון זאסיעק.

— עס איז? מאָסיגער! ניטאָ גאָר וואס צו שמועסען!— קען זיך חנן ניט איינהאלטען און לויבט זיין סחורה, נאָך אויי־דער דער סוחר בעטראכט עס אליין.

דעם סוחר פערדריסט, וואס חנן, אזא קליין וועריעל, זאָגט איהם פריהער, איידער ער אליין האָט נאָך בעטראכט, ווי־פיעל מאָס דער זוימען האָט, און ער זאָגט ארויס קאלט:

— באלד וועלען מיר אליין זעהן וויפיעל מאָס ער האָט!

חנן׳ן קלאפט דאָס הארץ פאר שרעק, טאמער געפינט דער סוחר, אז דער זוימען איז ניט זיעבען מאָס, — עס איז דאָך א גזלן א איד — טראכט ער, און ער פרובט זיך ווירקען אויפ׳ן סוחר׳ס מבינות מיט א גוט ווארט:

— אייך, פאני לעווינען, דארף מען שוין ניט זאָגען, איהר וויסט, פאני לעווין, אליין — איך וואלט עס פערמאָגט יעצט

א צעהנט־הלק, וואס איהר האָט שוין איבערגעשיקט זוימען קיין קעניגסבערג...

— יאָ, ברודער, מענסט זיך עס ווינשען! — זאגט לעווין מיט גדלות, גרונטעוועדיג זיך אלץ אין די זוימען—וואס וואלס־מו אבער געטהאן מיט אזוי פיעל געלד?

— חע... חע... חע... — לאכט ביטערליך חנן... — איך וואלט שוין געוואוסט וואס צו טהאן... איך וואלט געהאנדעלט ווי איהר „אויף קעניגסבערג"..

— דער זוימען האָט מעהר ניט ווי פינף מיט א האלבע מאָס — העכסטענס זעקס! — האָט פלוצלונג לעווין ארויסגעזאגט זיין מיינונג.

חנן'ס געמאכטער שמייכעל, וואס איז געלעגען די גאנצע צייט אויף די ליפען, איז פערשוואונדען; קוים שטעהענדיג אויף די פיס, האָט ער ארויסגערעדט:

— וואס רעדט איהר, פאני לעווין?

— אָט דאָס וואס דו הערסט! — האָט דער סוחר קאלט געענטפערט.

— איז וויפיעל, הייסט דאָס, ניט איהר? — האָט חנן מיט א געקלעמטען קול געפרעגט.

— צו 98 קאָפיקעס — דאָס איז הויך געצאהלט. זוימען איז יעצט געפאלען, האָט לעווין רוהיג ארויסגעזאגט.

— פאני לעווין, איהר פערלאנגט איך זאל נאָך צולעגען?... האָט זיך חנן געבעטען און בשעת־מעשה האָט זיך איהם געוואלט אויסשרייען: „א, דו גראָבער גזלן!" און אריינשטעכען איהם א מעסער...

— איך קען אודאי ניט צולעגען! — האָט לעווין טרוקען געענטפערט און געוואלט ארויסגעהן.

— זייט עפים מוסיף! — האָט זיך חנן געבעטען און אין זיין קול האָט זיך ווי טרעהרען געהערט.

לעווין איז צוגענאנגען נאָך אמאל צום זאסיעק, פערקא־

ביבליאטעק און לעז צימער פון אידיש
נאציאנאלען אר...ייטער פערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish ... Science

טשערט נאָך אמאל די ארבעל פון זיין שווארצען רעק, זיך גע־
לאָזט גרונטעווען, און ארויסגערעדט:

— מילא, דו האָסט נאָך צוויי קאָפיקעס, גלייך צו רובל, —
דו טשעפעסט זיך צו, ביזט ווי א פּעך...

— מעהר ניט איהר טאָקי ניט?

לעווין האָט געמאכט א מינע ווי ער איז אין כעס און האָט
ניט געענטפערט. חנן האָט זיך דערשראָקען פאר דער מינע. וואס
וועט ער איהם טהאָן, אז ער וועט דערפאר גאר ניט וועלען קוי־
פען ביי איהם? און א קוק טהוענדיג אויפ'ן בוידעם, וואו די
זעקליך פּסלות זיינען געלעגען, האָט חנן, ווי מיט א געמאכ־
טען כח ארויסגעריסען פון מויל:

— מילא, פאר אייך. וועז וועט איהר עס צונעהמען?

— פיער דעם זייגער שיק איך דעם „מענשען" מיט פוה־
רען.

— גוט! — האָט חנן מסכים געווען און געקוקט מיט
שרעק אויפ'ן בוידעם. דער סוחר האָט שוין געוואלט אוועק־
געהן און האָט געוואָרפען זיינע שווארצע אינגלעך איבער'ן
שפייכלער.

— נאָר דו שיט מיר ניט אריין קיין „פּסולת", ווי איהר
חברה הענדלער האָט ליעב... האָט ער געוואָרענט.

חנן איז בלייך געוואָרען און כדי דער סוחר זאל עס ניט
פערשטעהן, האָט ער געגומען זיך שווערען:

— אה, זאל מיר גאָט אויסהיטען פון אזעלכע זאכען —
וואס רעדט איהר? נאָר חנ'ן האָט זיך געדאכט, אז דער סוחר
פערשטעהט זיינע געדאנקען, און כדי דער סוחר זאל אויך איהם
קיין חשד אפילו ניט האָבען, האָט זיך ביי איהם ארויסגעריסען
פון מויל:

— איהר קענט אייך נעהמען ביז פיער דעם זיינער דעם
שלימעל פון שפייכלער...

— יא, דאָס וואלט טאָקי ניט געשאדט, — איז לעווינען

געפעלען געווארען דער פלאן — אן עהרליכער מאן כיזטו יא, נאר האנדעלשאפט, ווייסט דאך..

— מיט'ן גרעסטען כבוד, מיט'ן גרעסטען כבוד! — האט חנן געשריגען, ווי פערצווייפעלט פאר חרטה, וואס ער האט אזא זאך פארגעלעגט, דאס פנים האט איהם געברענט, אין די שליי־פען געקלאפט און מיט גרויס מאטערניש איז איהם געלונגען זיך איינצוהאלטען, ניט אויסצושרייען:

— קוילע! קוילע! קוילע!...

מיט ציטערענדיגע הענד האט ער פערשלאסען די טהיר. ארויסגענומען דעם שליסעל און מיט א שמייכעלע, וואס האט נעקענט שטעכען אין זיעבעטען ריפ האט ער זיך געווענדעט צו לעווינען:

— אט האט איהר אייך דעם שליסעל!...

— נוט, גוט! — האט לעווין צופריעדען אויסגערופען, בעהאלטענדיג דעם שליסעל טיעף אין קעשענע.

— נאר שפעטינט זיך ניט, פאני לעווין, — האט חנן כמעט ווי געווויינט — מען דארף אמאל עפעס האבען אין שפייכלער. נאר לעווין איז שוין ווייט געווען און חנן האט זיך אליין נעזידעלט:

— אוי, דו תרח, תרח! וואס האסטו דא געטהאן, דו וועסט דאך איצטער בדלות ווערען... וואו וועסטו נעהמען שכר למוד?...

און חנן האט פערבראכען די הענד, די אויגען האבען מיט פונקען געשאטען, ער איז אזוי געבליבען שטעהן ביים שפייכלער אן אנגעהויבען זוכען אן ארט וואו ארויינצוגעהן צורוק... נאר דער שפייכלער איז געווען פערמאכט פון אלע זייטען, אויסער א קליין לאנג־שמאל פענסטעריל, אהן א שייבעל... חנן האט געקוקט אויפ'ן פענסטערל, געקוקט, געפרובט מעסטען, צי וועט ער קענען אריינגעהן, נאר אומזיסט, ווי ניט אויסגעארט ער איז געווען, איז ער פארט פאר דעם פענסטערל צו דיק געווען.

*

צוויי א זייגער איז געקומען שלומקע פון חדר.

— נו, טאטע, וועסט געבען געלד מארגען דעם רבי'ן?

חנן האָט ניט געענטפערט. ער האָט אויסגעשטעלט די אויגען און שטארק פערטראכט האָט ער געקוקט אויף שלומקען.

— וואָס קוקסטו אזוי אויף מיר, טאטע? — האָט שלומקע געלאכט.

שלומקע האָט זיך פערשעמט און האָט אראָבגעקוקט דאָס היטעלע און ניט קוקענדיג אויפ'ן טאטען האָט ער וויטער גע־פרעגט:

— זאָג, וועסט געבען?

שלומקע! וויליסט זיין א חוואט? — האָט חנן אנשטאָט צו ענטפערן געפרעגט.

— וואָס איז?

— קום אויפ'ן הויף, איך וועל דיר עפעס זאגען.

א נייגיעריגער איז שלומקע ארויסגענאנגען נאָכ'ן טאטען אויפ'ן הויף.

— וואָס טאטע?

חנן האָט איהם צוגעפיהרט צום שפייכלער און, אָנווייזענדיג אויפ'ן פענסטעריל, וואס איז ניט הויך געווען, האָט ער געפרעגט:

— דו וועסט קענען דורכקריכען דורכ'ן פענסטערל?

— אויך מיר א פּאראדע! — האָט שלומקע געריפן אויפ־יונגעלשען לשון, דערהערענדיג, אז דער טאטע אליין הייסט איהם „שטיפען" אביסעל.

— טאָ קריך, מיין גאלד, אריין, — האָט חנן געריפן און האָט זיך געשעמט פאר זיין יונגעלע און פאר זיך אליין — און קריך נאָכדעם ארויף אויפ'ן בוידעם... דאָרטען ליגען זעק מיט זעליא... וויסט דאָך.

— איך וויים, איך וויים... וואס מען שיט אין זוימען! איך

האָב אמאל געזעהן! — האָט שלומקע פרעהליך פון זיין געניט־קייט אויסגעשריגען.

— שא, שריי ניט, נאריש אינגעל! — האָט זיך חנן גע־בייזערט, — קריך ארויף אויפ'ן בוידעם, בינד אָפּ א זאק און שיט אריין אין דעם זאסיק זוימען, אבער מען דארף נאָכדעם גוט אויסמישען... וועסט קענען?

— יאָ, יאָ! — האָט זיך שלומקע אָנגעחאפט, איך מיש אלע מאָל מיט'ן שופעל.

— נו, קריך! נאָר פאמעליך...

שלומקע האָט זיך אָנגעהאנגען אויפ'ן פענסטערל און גע־שווינד, ווי א קאץ, איז ער פערשוואונדען דורכ'ן פענסטערל אין שפייכלער אריין.

חנן איז געשטאנען מיט'ן פנים צום גאס און געהיט. דאָס הארץ האָט איהם געקלאפט און פאר די אויגען איז איהם ג־שטאנען לעווין מיט'ן שליסעל אין האנד...

— נו, וואס הערט זיך? — איז ער צוגעגאנגען צום פענסטערל אין פינף מינוט ארום.

— איך מיש! — האָט שלומקע פרעהליך אויסגעשריגען,

— צוויי זעק האָב איך אריינגעשאָטען.

חנן איז לכתחילה א פערציטערטער געוואָרען און האָט שטיל־ערהייב אין פענסטערל אריינגעשריגען:

— גזלן! איך וועל דיך הרג'ענען! האָסט געפאטערט דעם זוימען.

— איך מיש אוים גוט! — האָט שלומקע געשריען. עס וועט ניט זיין קענטיג.

— נו, א אינגעלע! — האָט חנן געטראכט און א געפיהל פון וועהטאג און פערגעניגען האָט איהם דורכגענומען — מילא צוויי זעק איז צוויי זעק! — האָט ער זיך בערוהיגט, איצטער וועט אפשר זיין עפעס פרנסה.. וואס זאל מען טהאָן?...

— שוין, טאטע! — האָט שלומקע אין 10 מינוט ארום אויסגעשריען דורכ'ן פענסטעריל.

— גוט אויסגעמישט?

— גוט!

א פערשוויצטער איז שלומקע ארויסגעקראָכען, זיינע שטענדיג בלייכע דארע בעקלעך זיינען געווען רויט, די אויגעלעך האָבען געגלאנצט, און אינגאנצען שיינעניג פאר גליק, וואס דער טאטע האָט איהם געטרויט אזא ארבייט, האָט ער פון קעשענע ארויסגענומען א פראָבקעלע זוימען און געוויזען דעם טאטען.

— גוט? — האָט ער געפרעגט א צופריעדענער.

— חאפט איהם דער טייוועל — עס וועט זיין גוט... דער נזלן... ער געטרויט ניט... דעם שלימסל נעהמט ער צו, ער איז אליין א גנב...

שלומקע האָט געקוקט אויפ'ן טאטען און ניט פערשטאנען, וואָס ער איז אזוי צוטראגען.

— נו, מארגען וועסטו געבען געלד פאר'ן רבי'ן?... — האָט ער געפרעגט.

— ווי דען מיין זוהן! — האָט דער טאטע זיכער געענטפערט, 5 רובל גיב איך דיר מארגען...

און ווירקליך איז אויף מארגען שלומקע געפלויגען מיט א נייער 5 רובלדיגע אין חדר אריין. דער רבי האָט איהם א קניפ געטהאָן אין באק און געזאָגט: א שהנער בחור. שלומקען האָט זיך פאר שמחה געוואָלט דערצעהלען נעכטיגע בריה'שאפט זיינע, נאָר ער האָט זיך דערמאָנט, אז דער טאטע האָט איהם פערוואָגט, אז ער זאל למען השם קיינעם, קיינעם ניט דערצעהלען.

און שלומקע האָט זיך געזומען לערנען גאָט'ס תורה, האל-טענדיג דעם נעכטיגען סוד טיף אין זיין קליין יונג הערצעלע, וואָס דאָס האָט איהם שטארק געדריקט.

אנדערש אבער האָט דער סוד געדריקט זיין טאטען חנ'ען...

די נרויסע סוכה.

דאָס קלענסטע שטיבעל אין נאס איז געווען ברוך׳ס. דאָס דאָזיגע שטיבעלע האָט געהאט מעהר עהנליכקייט צו א האטקע אין א דאָרף איידער צו א שטעדטעלשען בנין, נאָר דער דאך מיט צופוילטע שינדלען איז געווען איין ערות, אז דאָס שטובעלע איז א שטערטעל׳שע און די מזוזה ביים טהיר — אז עס איז א אידישע.

דאָס שטיבעלע אינוועניג האָט קיינע צימערן ניט געהאט. די עלטערע טאָכטער האָט אפילו אמאל געפרובט די צווייטע העלפט פון שטיבעלע, וואס איז געווען אבגעצוימט מיט א הילצערנעם ניט געפארבטען אלמער, א נאָמען געבען „די פינסטערע קאמער", דאָס האָט זיך איהר אבער ניט איינגענעבען. פינסטער איז אפילו אין דער אנדער העלפט נעווען נענוג, אבער קיין איינדרוק פון א „קאמער" האָט דאָס ניט געמאכט. צווי מאל האָט זי עס מיט דעם דאָזיגען נאָמען אנגערופען, אבער, אז די אלע הויזינע האָבען איהר ניט אונטערגעהאלטען, האָט זי אליין אויך אויפגעהערט צו גלויבען אין די ריכטינקייט פון נאָמען, און זי האָט צוגלייך מיט אלע הויזיגע אנגערופען די צווייטע העלפט — „דער פינסטערער ווינקעל"...

עס פערשטעהט זיך, אז איין אלמער אין אזא ענגען שטובעל איז ניט אזא אנגעלעגטער נאסט. הויך און שטאלץ און

ביבליאטעק און לעזע צימער פון אידיש
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

קאלטבלוטיג איז ער געשטאנען אין מיטען שטיבעלע און האט זיך ניט געלאזען א קעהר טהאן דעם לעבעדיגען מענשען... דער אלמער איז אבער געווען א ירושה פון ברוך'ס עלטערען און מען האט זיך מיט איהם געמוזט האלטען, בעטענדיג אויף איהם אלע טאג אין הארצען א מפלה...

אבער נאך מעהר אבקומעניש איז געווען דער אויווען. אט דער אכזר האט פערחאפט כמעט דריי חלקים פון שטיבעל. דער אלמער איז זיינער גאר א נאהנטער שכן געווען, נאר שטארק ליעב איינע די אנדערע האבען זיי זיך ניט געהאט: זיי האבען ביידע זיך שטענדיג ביזן אנגעקוקט. סיידען ערב פסח, ווען צביה, די בעל־הבית'טע פון שטיבעלע פלענט דעם פארענט פון אויווען אבקאלכען, דאן פלענט ער עפעס אנהייבען אביסעל ווי פרוינדליכער קוקען אויף זיין שכן...

ווי קומט אין אזא קליין שטיבעלע אזא גרויסע אויווען, וויסען אפילו ניט זיינע בעלי־בתים. דאס שטיבעלע שטעהט שוין אודאי הונדערטער יאהרען. ווער וויס, וואס פאר א משוגעים פארצייטען זיינען געווען, וואס פאר א מיין זיי האבען דערמיט געהאט. זיי, די בעלי־בתים, האבען דאס שטיבעל ניט געקויפט. גלייך נאך ברוך'ס חתונה האט דער פאטער איהם אריינגעזעצט אהער, און אט אזוי זיצט ער שוין עטליכע צעהנדליג יאהר. צו דערגעהן די געשיכטע פון דעם שטיבעלע האט ער קיין צייט ניט, ער האט בילכערע זאכען: ברוך איז א איד, וואס האט א ווייב מיט א סך קינדער און מיט וועניג פרנסה...

בכן איז איינס פון די ערשטע אונגליקען אין ברוך'ס הויז־געזינד די ענגשאפט. ברנך'ס ווייב, צביה איז אפילו א בריה א אידענע, די עלטערע טאכטער האט נאך איהר אריבערגעשטיגען, און אט די צוויי בריות ארבייטען געגוג, כדי צו מאכען עפעס ארדנונג, נערוימקייט אין שטיבעלע. אבער וויביעל זיי זאלען ניט ארבייטען העלפט עס ניט. אט איז נאך אנבייסען; די מוטער און טאכטער האבען דאס געזונד אוועקגעלעגט

אויפצורוימען, מאכען א שטיקעלע דורכנאנג צום טיש. עס ג׳ע־
דויערט אבער ניט קיין צעהן מינוט, עס פאלט עפעס אראָב אויף
דער ערד, עפעס ניט פאַרזיכטיג אוועקגעשטעלט, עטוואס די
באנק א דרעה געטהאָן, און אין שטיבעל קאן מען שוין וויעדער
נישט דורכגעהן, האָטש נעהם און שפרינג! וואָרים אויסער
דעם אלמער און אויוועז האָבען זיך נאָך, פערשטעהט זיך ממלא,
געפונען אין שטיבעל צווייי בעטען, א טיש און צווייי לאנגע בענק
פון וועלכע איינע, די לענגערע, האָט מיט איהרע שפיצען ג׳ע־
לעכערט די וועגד; און קלענערע כלי־בית.

— האָט אונז דיין טאטע א ירושה געלאָזען! — פלענט
צביה ניט איינמאל „שטעכען" איהר ברוך׳ן, וועז די ענגשאפט
איז געווען ניט צו דערטראגען, למשל ביים אויסבעטען די בע־
טען, ביים חלה באקען, טשאלענט רוקען און נאָך אזוינע צייטען
פון הו־הא.

ברוך פלענט איהר קיינמאל נישט ענטפערן, וואָרום ער
אליין איז אָט מיט דער דאָזיגער ירושה אויך ניט געווען צו־
פריעדען. האָטש צייטענווייז פלענט ער טראכטען: פון דעסט־
וועגען פאַרט אן איינענער וויגקעל...

אויסער וואס די בעלי־בתים פון שטיבעלע האָבען געליטען
פון דער ענגשאפט פיזיש, האָבען זיי אויך גייסטיג געליטען
אוז מען קאן זאגען, אז די גייסטיגע ליידען זיינען פיעל גרעסערע
געווען...

אמת, ברוך איז געווען אן ארימער איד, אבער דאָך איז
ער געווען א בעל־הבית, געשטאמט פון שעהנעם יחוס, איצע
זלאטעם למשל איז געווען זיינער גאר א נאָהנטער קרוב, און
איצע זלאטעם איז א איד אן עושר... אויסער דעם דאָזיגען קרוב
האָט ער געהאט נאָך פיעל קרובים: צביה איז אויך ניט געווען
חלילה קיין עלענדע, אויך ניט פון א שטיין געבוירען. פון ביידע
צדדים האָבען זיך אָנגעקליבען מומעס, פעטערס, שוועסטער־
קינדער, שני בשלישי א היבשע ביסעל. און אָט טאקי צוליעב

דער דאָזיגער משפחה האָט ברוך מיט זיין צביה מיט דער על־
טערער טאָכטער, געהאט ניט זעלטען שפיכות דמים.

עס טרעפט זיך, און ניט זעלטען, אז צביה ווערט נעלעגען
מיט א אינגעל. עס פערשטעהט זיך אז עס איז א שמחה, זאל
זיין אפילו — דאָס דריטע אינגעל. אין שטיבעלע איז טאקע
ענג, אבער די ערשטע וואך ליעגט דאָס ניי־געבוירען קינד נעבען
דער קינפעטאָרין און פערנעהמט וועניג פלאץ, שפעטער אז עס
דארף האָבען א וויעגעלע איז אויך ניט קיין בייז. צביה האָט אלע
קינדער אויסגעהאָדעוועט אין העננ־וויעגעליך, וואס דאָס פער־
נעהמט נור א פלאץ אין דערלופטען, עלעהיי א צווייטער נאָ־
רען.. אבער דעם ברית מאכען איז ניטאָ וואו, אין ברוך'ס שטי־
בעלע קאָן זיך ניט אפילו דער נויטיגער מנין פאָטויפען און ווי
נעזאָגט, ברוך מיט צביה'ן זיינען בעלי־משפחה און רופען מוז
מען יעדען.

און דאָ הייבען זיך אָן די שפיכות דמים. די רייכערע מר
מעם און פעטערס, וואס זיינען די נאנצע „שיינדעל", קומען
ערשט נאָכ'ן ברית און אויך ניט אלע צוזאמען נאָר פארווייז,
און ברוך מוז זיך פאר יעדען פערענטפערען, וואס עס איז אזוי
ענג, און ווארפט פערצווייפעלטע בליקען אויף די וועגנ, ווי ער
וואלט וועלען זיי בעטען: ווערט עפעס ברייטער, גזלנים!..

אבער נאָך גרעסער זיינען די שפיכות דמים ביי יעדען יום־
טוב, וועו די קרובים ווי דער מנהג איז, לאדען איין איינע די
אנדערע אויף „כיבוד".

— זאלסט זיך אקארשט ניט לאזען בעטען אויף ברכה!
— קלאפט איהם אין שוהל א יעדער קרוב אין פלייצע נאָכ'ן
יום־טוב'דיגען דאוונען — למען השם מיט צביה'ן און מיט די
קינדערלעך. הערסט, ברוך?

ברוך הערט. ווי דען? ער וועט ניט גיהן און אָנמאכען א
ברוגז?... אודאי קומט ער צו יעדערן מיט זיין נאנצען נעזינד.
מען מאכט ברכה, מען ווינשט לחיים, און נאָכ'ן כבוד, וועו ער

דארף צו זיך רופען, לויט דער מנהג אין שטעדטעל, דיענט איהם ניט די צונג ארויסצורעדען זיין איינלאדונג, און עד שטא־מעלט קוים ארוים:

— איצטער וואלט מען נעדארפט צו מיר געהן...

— אי"ה, אז דו וועסט בויען א גרעסערע שטוב... נאָט וועט העלפען...

בעקומענדיג אזא ענטפער, וויל ער צוריק ענטפערן: וואס איז? אין א גוט לעבען איז ניט ענג.—וואס קאן זיין אין גרונד, א קליינערער ענטפער?... אבער דער ענטפער בלייבט ביי איהם ווי אין האלז, און ברוך קאן איהם בשום אופן ניט ארויסרעדען, חאטש נעהם און שלעפ איהם ארוים פון דאָרטען מיט די הענד...

און פערגעסענדיג צו בעראנקען „פאר אלעם גוטען", ווי דער דרך־ארץ איז, געהט ער ארוים פון קרוב, נאכשלעפענדיג נאָך זיך דאָס געזינד, און איהם דאכט זיך, אז ניט פון „כיבוד" געהט ער, נאָר פון א מאלצייט, וואס א גביר האָט געמאכט פאר אָרימע לייט.

און דאָס פנים פלאמט איהם פאר חרפה, און מיט'ן דאָזי־גען געפיהל געהט ער אוועק צו א צווייטען קרוב, א דריטען, א פיערטען. וואס דען? ניט געהן און אָנמאכען א ברוגז?...

אבער יעדער יום־טוב צו געהן אויף „כבוד" און צו זיך די „משפחה" קיינמאל ניט איינלאדען, וואלט ברוך נישט געקאָנט פועל'ן ביי זיך פאר קיין פאל ניט. אזוי געפאלען זיין וואלט שוין אפילו ברוך, דער אָרימער אין דער משפחה, ניט געקאָנט.

פסח, שבועות, חנוכה אויף לאטקעם, פורים צו דער סעודה, קאן ער טאקי צוריק צו זיך אויף כבוד ניט רופען: זיין שטיבעלע קאָן אזא גרויסען עולם ניט־אויפנעהמען. דערפאר אבער איז דאָך דאָ נאָך א יום־טוב — סכות. סכות לאכט ברוך פון דער גאנצער וועלט!

ברוך'ס שטיבעלע איז טאקי די קלענסטע אין גאס, אבער

דער הויף איז דער גרעסטער. „פּלאץ" איז אין שטעדטל נישט קיין גרויסע מציאה, דער עיקר איז דאָס בויען, און ווען ברוך איז ניט ביכולת אויסצובויען א גרויס הויז אויף זיין גרויסען הויף, קאָן ער אבער דערפאר אוועקשטעלען סוכות אזא סוכה, וואס זאל זיין די גרעסטע פון אלע סכות. וועז א גאנץ יאהר לעבט ברוך מיט'ן הויזגעזינד אין ענגשאפט, וויל ער כאָטש לעבען אין רחבות זיעבען טעג אין יאָהר. א חיי־שעה איז אויך א לעבען, בפרט זיעבען טעג, — א קליניגקייט זיעבען טעג אין גערוימקייט, היינט דאָס ניט פערשעהמט וועלען פאר דער משפּחה!....

און גליך נאָך יום־כּפּור נעהמט זיך ברוך בויען זיין פאַלאץ — די סוכה. קודם־כל שיקט ער ארויף זיין עלטערן בחור'ל אויפ'ן בוידעם, וואו עס ליגען א פיער־פינף ברעטלעך, אויך ירושה נאָך פון זיין טאטען. עס פערשטעהט זיך, אז די עטליכע ברעטלעך, וואלטען אפילו „אויף א צאָהן נישט געקלעקט" אויף א געווהנליכער סוכה. בפרט אויף אזא גרויסע, ווי ברוך נעהמט זיך פאָר צו מאכען. מען דארף אבער ניט פערגעסען, אז ברוך איז א גרויסער „עקאָנאָם", די סוכה בויט ער ניט אין מיטען הויף, ער זאל דאָרפען האָבען פיער גאנצע וועגד, נאָר ער שטעלט זי צו צום וואנט פון שטיבעל. די סוכה דארף דאָך אבער זיין גרעסער פאר זיין שטיבעל, שטוקוועט ער טאקי צו צום וואנד די עטליכע ברעטער, וועלכע גרייכען ביז דעם שכן'ס גארטען, וואס האָט צום גליק א פּארקאן פון ברעטער. האָט שוין ברוך צוויי וועגד, כמעט פּארטיגע, בלייבט איהם נאָך אנדערהאלבען, נעהמט ברוך אראָב די דריי ווינטער־פענסטער פון בוידעם, די צוויי טהירלעך פון אלמער, דאָס איבריגע בארגט ער צו ביי די שכנים, וועלכע „געהען ארויז אין זיין לאגע" און בארגען איהם פון דאָס לעצטע, און די סוכה האָט שוין פיערטהאלבען וועגד און א חלול אויף א טהיר. די טהיר איז שוין ניט פון ברעטער, נאָר פון קאַלדרע און דוקא פון צוויי

קאָלדרעס, ווייל א גרויסע סוכה מוז האָבען א גרויסע טהיר און איין קאָלדרע קלעקט ניט...

אז דער בנין פון דער סוכה וועלט פערטיג און קיין מאנס־בילשע ארבייט דאַרף זי שוין ניט, נעהמען זיך צו איהר ערשט די ווייבער — צביה מיט דער עלטערער טאָכטער. זיי קעהרען זי גוט אויס, שיטען אויס מיט גלעזען זאמד און מען טראגט ארויס די גאנצע מעבעל פון שטיבעל, ד. ה. דעם טיש מיט צוויי בענק און די צוויי טאבורעטען אין סוכה אריין. דאָס שטיבעל בלייבט פוסט, פיהלט זיך ווי בעליידיגט, און די פיער וועגד מורמלען דאכט זיך: גרויסע יחסנים!... אָבער וועמען פון הויזגעזינד ליעגט יעצט אין קאָפּ דאָס שטיבעל, וועז אויפ'ן הויף שטעהט אוא גרויסע סוכה! אלע לאכען איצט פון שטיבעל און ווילען פערגעסען, אז נאָך סוכות וועט מען צוריק צו איהר מוזען אָנקומען און זי וועט זיך נענוג דאמאָלס נוקם זיין מיט איהר ענגשאפט...

ווער נעדענקט אין א גליקליכער צייט, וואס שפּעטער וועט זיין?...

יעצט אבער איז די סוכה די איינציגע דירה פון הויזגעזינד און דאָס שטיבעל דיענט אלס א קיך...

— א קיך — זאָגט צביה אירָאניש — איז א גאנץ גרויסע...

דאָס שטיבעלע הערט און וועלט נעבעך צופלאצט און די פיער וועגד קלערען: וואלט, וואלט, מיר וועלען זיך מיט אייך אברעבענען!...

ווער הערט זיין אָבער יעצט? די גרויסע סוכה איז דערווייל די יחסנ'טע. די משפּחה וועט טאקי אויף כבוד אהער קומען און ניט אין שטיבעלע.

און ווירקליך, דעם אנדער'ן טאָג יום־טוב פעררופט ברוך אויף „ברכה" דאָס שיינדעל פון זיין משפּחה.

— איהר וועט אָנקוקען א סוכה! זאגט ער מיט א שטאָל־

צען שמייכעל: — א סוכה — א פעלד! א רחבות!...

— אהא! — ענטפערט איהם וועד פון זיין משפחה — סכות ביזטו דאך טאקע א קיסר...

און די משפחה געהט צו ברוך'ן אויף ברכה און ברוך נעהמט־אויף מיט כל הכבודים, וואס זיין צביה האָט פאר'ן לעצטען גראשען אָנגעגרייט, און ער שטעהט הינטער זיי און בעדיענט זיי מיט א שטראהלענדען פנים, און קאן זיך ניט איינהאלטען און מוז חאָטש צו איינעם פון די קרובים א זאג טהאָן:

— מיר דאכט זיך, אז מיין סוכה איז גרעסער פון אייער...

דער „מיר דאכט" איז נאָר פון עדעלקייט וועגען. ברוך איז זיכער אז זיין סכה איז די גרעסטע אין שטאָדט.

און גרויס איז זיין שמחה, וועז דער רייכסטער קרוב זיי־נער ענטפערט איהם מיט א מין געפאלענקייט:

— מיין סכה איז א ברעקעל... זיך ניטאָ וואו א קעהר צו טהאָן...

אָט דעם ענטפער נעדענקט ברוך א נאנץ יאָהר און דער ענטפער גיעט איהם מוט און העזה צו נעהן די איבריגע יום־טובים צו זיין משפחה אויף כבוד: נישט קשה, סכות בעצאָהלט ער זיי כפל־כפלים...

אַרימע מצה.

עלף א זייגער ביי נאכט.

ביי חיים לייבעס אין „פּאַדריאד" וואו א גאנצען טאָג רוישט און טומעלט, איז געווארען שטיל־ער. די וועלגערינס, מיידלעך און יונגע ווייבלעך, פיהלען זיך זעהר מיעד און האָבען קיין כוח ניט צווישען זיך צו רעדען. אפילו חיה ביילע, דאָס יונג פרעהליכע ווייבעל, זואס זינגט א גאנצען טאָג לידער, ניט קוקענדיג אויפ'ן שטרענגען משניח, וועלכער ווייזט איהר אויף, אז א פרוי טאָר בפירוש ניט זינגען, — אפילו זי איז אויך שטיל, נאָר פאר זיך אונטער'ן נאָז ברומט זי דאָס לידעל:

„זיי־זשע געזונד, מיין געטרייע מוטער,
איך פאָהר שוין פון דיר אוועק"...

און דאָס איז נישט דערפאר, ווייל זי איז יעצט אויפגעלעגט צו זינגען, נאָר גלאט אזוי: זינט זי האָט דאָ אין דער פרעמדער שטאָדט התונה געהאט, געהט איהר דאָס לידעל קיינמאָל פון זינגען נישט ארויס.

ווען ניט דאָס קלאפען פון די קאצעלקעס איבער די ברעטער, דאָס סקריפען פון רעדעל איבער'ן בלעך, וואלט זיך גאָר נישט, אז זיי שלאפען אלע שטעהענדיג, אזוי מיעד און אבגעמאטערט זעהען זיי אוים. עפטערס נאָר רייסט זיך ארויס א נעשרייי פון א נערוועזער מיידער וועלגערין אויף דער קנעטע־

רין: „פערשטייפט זיך, מען קען דאָך ניט וואלגערן!" אויף וואָס די קנעטערין ענטפערט אזוי ווי פון אונטער דער ערד: „גאָה דו צום בעקען, וועסטו וויסען ווי צו פערשטייפען זיך, אויף מיינע שונאים געזאגט געווארען מיין כח"...

און עס ווערען וויעדער אלע ענטשוויגען.

און אז די שטילקייט דויערט צו לאנג און די מידיגקייט ווערט שווערער, הויבט אָן אין פאָדריאד צו רוישען:

— איך פאל פון די פיס, אויף נאמנות, — קלאָגט זיך איין וועלגערין פאר דער צווייטער.

— און איך האָב שוין קיין הענד ניט — ענטפערט איהר די צווייטע, קרעכצענדיג — אָט דאָ אין די דאָלאָנעס שטעכט מיר, ווי מיט נאָדלען, קוים וואס איך ריהר אָן די קאצעלקע.

א דריטע וועלגערין, מיט א בלאס געזיכט, מיט גרויסע טיעפע גריבער אונטער די אויגען, קלאָגט זיך פאר זיי ביידען, אז איהר ברעכען אלע ביינער, זי וואלט אוועקגענגעבען א האלב לעבען מען זאל איהר לאזען איצטער אוועקגעהן אהיים צושפאַרען זיך. ביי די וועלטער „צושפארען זיך" בייגט זי אָן דעם קאָפ אָן א זייט, ווי זי וואלט וועלען פרובען ווי גרויס עס איז דערפון דער תענוג.

נאָך א וועלגערין פערצעהלט הויך מיט א שטימע פול צאָרן, אז ביי עשקע בינוש'עס האָט מען שוין מיט א שעה צוריק געענדיגט. דאָס ווירקט זעהר שלעכט אויף די וועלגערינס, און דער נאצער פאָדריאר, אויסער דער קנעטערין און דעם זעטצער, ביידע אין די מיטלע יאָהרען, — צעבונטעוועט זיך מיט א געפילדערייי:

— ווען וועט מען שוין געהן אהיים! אין אלע פאָדריאַרען האָט מען שוין לאנג געענדיגט. נאָר אויף אונז איז עפעס איין אויסנאָם, ערגער ווי אומעטום.

דער זעטצער, א הויכער דאָרער איד, מיט א שפיציג בערדעל, מיט א פערפלאמט פנים אויף וועלכען עס שטעהען גרויסע

סע טראפען שוויים, לויפט צו צום בלעך, קלאפט אן מיט'ן שטעקען און צובייזערט זיך:

— מצה, מצה! א לעדיגער אויוועז! וואם האט איהר זיך צע'דרשנ'ט! דער טאג איז אייך וועניג? !

אויך זיין געשריי לויפט אריין פון א זייטיגען חדר'ל די בעל־הבית'טע, א נידריגע פרוי מיט א געקנייטשט פינסטערן פנים מיט גוטע שווארצע אויגען אוז זי הויבט זיך אן בעטען ביי די וועלגערינס:

— באלד, קינדערלעך, באלד! —פארהאן נאך אפשר זעקס „מיירעם" אין זעקעל.

— שהנע זעקס! — קלינגט אוים פון ערגעץ א ווינקעל א יונג־קינדיש קול'בעל. דאם איז דער „שיטער" אליין. ווער וויים נאך אזוי ווי ער, פיעל „מיירעם" עס זיינען נאך דא! ער הויבט אויך מיט זיינע דארע הענדטלעך דאם זעקעל אוז איז זיך משער, אז עס וועט זיין נאך שטארקע צעהן „מייערם".

די וועלגערינס צושרייען זיך וויטער, נאר דער זעצער בייזערט זיך אוז מיט'ן שטעקען קלאפט ער איבער'ן בלעך:

— מצה, מצה! עס קיהלט דער אויבען!

— אי זאל איהם, רבונו של עולם, קיהלען אין בויך! — שעלט א וועלגערין.

— וואם איז ער שולדיג! — פערענטפערט איהם דאם יונגע פרעהליכע ווייבעל — איהם איז נאך אפשר שווערער ווי אונז, אוז קיין גרויסער גבור איז ער אויך ניט, נאר וואם זאל ער טהאן? ער וויים אז מען מוז ענדיגען. פריהער, שפעטער, מען וועט אין מיטען ניט לאזען אוז צוגעהן זיך.

עס איז וויעדער שטיל געווארען, אזוי ווי אלע וואלטען געקומען צו איין איבערציינונג, אז מיט'ן קלאגען זיך מאכט מען זיך נישט גרינגער. פערפאלען, ענדיגען מוז מען! שטיל נאר פלעגט א מאל א וועלגערין ארויסלאזען א שווערען קרעכץ, אנחאפענדיג זיך דא פאר'ן הארצען, דא פאר'ן זייט: אוז וויע־

דער דאָס זעלבע קלאפען מיט די קאצעלקעס איבער די ברעטער, דאָס סקריפען מיט'ן רעדיל איבער'ן בלעך.. און די צייט ציהט זיך אזוי לאנג...

נאָר אָט קריכט ארויס די קנעטערין פון איהר „ווינקעל", מיט פערקאשערטע ארבעל און מיט גרויסע טראָפען שוויים אויפ'ן פֿארמעט־פּנים. פרעהליך הויבט זי אויף אין דער הויך די „מירע", ווי זי וואָלט וויזען די וועלגערינס אזא מין ארטיקעל וואס זיי האָבען קיינמאָל דאָ ניט געזעהען. מיט א הייזעריג קול, דאָך נענוג הויך, רופט זי אויס:

— די לעצט מיידע!

— די לעצטע מירע! קלינגט עס איבער'ן פֿאַדריאד. און אלע וועלגערינס צוכאפען די טייגלעך פון דעם טהיילערס האנד מיט שמחה, אונטערזינגענדיג: באלד, באלד, באלד!

„באלד", „באלד" — קלינגט אב ביי יעדערער אין קאָפּ.

דער רעדלער וואס איז געשטאנען די נאנצע צייט ביים בלעך מרה שחורה'דיג האָט זיך אוועק געשטעלט מיט א קוראזש צו דער ארבייט, קונציג וואַרפט ער איבער יעדע מצה אויף דער קאצעלקע און ער נעהמט זיך געשווינד אבצורעדלען די פיעל אָנגעקליעבענע מצה אויפ'ן בלעך.

ער האָט מיט צוויי מינוט פריהער נישט געקאנט גובר זיין דעם „יצר הרע" זיינעם, ער האָט זיך אבגעשטעלט מאכען א פּאָפּיראָס און ער מוז דערפאר איצטער צוהאָרעווען, דער זעצער האָט איהם שוין צוויי מאָל א פּאָרע געטהאָן מיט'ן שטעקען, ער זאָל פּארטיג מאכען די מצה. נאָר דערהערענדיג אז עס איז שוין די לעצטע מירע ארט איהם נאר נישט. דאָס וואַרט „באלד" קלינגט איהם אויך פרעהליך אין קאָפּ און פלינק קנאקט דאָס רעדעל איבער'ן בלעך און איהם דאכט זיך, אז עס שרייט: גזז'באלד, גזז'באלד, גזז'באלד!...

—י—חד—ש—הו ק—דוש ברוך־־־הוא! — זינגט ער אונטער צום טאקט.

און דאָס פּרעהליכע ווייבעל דערהערט זיין זינגען און ענטפערט איהם צוריק מיט א ליעדעלע:

יאקיל איז א יונג מיט בייגער
און דערצו א חוואט
און צו ציפקעלע דער שענער
האָט ער חשק געהאט...

דאָס מיינט זי איהם פּאַרצוואוואַרפען זיין „ליעבע", וואס ער פיהרט דאָ נאָך איהר מיינונג, מיט ציפקעלע די וועלגערין. נאָר ער מאכט זיך, ווי נישט הערענדיג. ציפקעלע אבער שמייכעלט חנ'דיג צום ווייבעל:

— אי, א קלאָג נאָך חיה'בייליען, ווי זי מאכט דאָס אב אביסעל!

— וואס? אפשר א ליגען! דאגה נישט, איך האָב היינט אליין נעזוהען בשעת „אַנווארפען" דעם אוווען...

נאָר דער נייער נעטומעל גענעלט נישט דעם זעצער און ער גיט א קלאַפּ מיט'ן שטעקען איבער די ברעטער:

— מצה, מצה! שטעהט נישט, רעדט נישט!

נאָר איצט לאכט מען איהם שוין אוים! א פּאָר וועלגערינס האָבען שוין אַבגעשיקט די לעצטע מצות צום רעדלער, מיט עפּעס א אינגעלע, וואס האָט זיך, גאָט וויסט צוליעב וואס, דאָ א נאנצען אבענד אומגעדרעהט, די איבריגע וועלגערינס ברויכען נאָר צו פערגלייכען די שפּיצען פון די מצות, וואס זיינען ביי זיי ארויסגעקומען פון גרויס אייליגיש.

און אָט איז שוין געענדיגט! די קנעטערין ווישט שוין דעם בעקען, דער רעדלער האלט שוין ביי דער לעצטער מצה, איבער וועלכער זיין האנד פליהט ווי א וויכער אונטער דאָס ווילדע געסקריפּעריי... דער זעצער ערוואַרטעט זי מיט אונגעדולד, האפּט זי ענדליך ארויף אויפ'ן שטעקען און מארש אין אויבען, וואו עס טריקענען זיך נאָך א צוויי לעצטע מצות.

די וועלגערינס ווישען זיך דעם שוויים און קלויבען זיך שוין אוועק צו גענהן.

— אי, וועל איך דאָס א פאל טהאָן גלייך אין בעט! — זאָגט איין וועלגערין דער צווייטער:

— און „וועטשערע"? פרענט יענע.

— וועד האָט כח צו עסען? איך וועל זיך אפילו ניט אויסטהאָן — גלייך אין בעט.

—איך וויים ניט, צי וואלט איך געקענט פערנאַנדער וועלגערען נאָך איין טייגל, — מישט זיך אריין א דריטע אין שמועס — אזוי מאט בין איך!

— נו, קומט שוין. קומט שוין! — שרייט צו א פערטע. פסח אי"ה, וועלען מיר שמועסען.

—אוי, ווי דערלעבט מען שוין פסח! — האָט זיך איינע צוזיפצט.

— מען וועט, נישקשה, דערלעבען. א לעבעדיגער מענש דערלעבט אלץ! — טרייסט דאָס פרעהליכע ווייבל!

נאָר פלוצים איז אין פאַדריאד א טומל געווארען.

די בעל־הבית'טע איז ארויס פון דעם זייטיגען חדר'ל און האָט ארויסגעזאגט עטליכע ווערטער מיט א געבעט, כמעט מיט טרערען, נאָר אין פאַדריאד האָבען זיי יעדערען ווי א דונער געטראפען.

— נאָך א פוד, נאָך א פוד! אי, וועה! האָט זיך געהערט קולות. וואס שטעהען מיר, קומט אוועק!

נאָר די בעל־הבית'טע האָט זיי מיט ביידע הענד פערצוימט דעם וועג און האָט ווייטער זיך געבעטען:

— איהר וויסט, דאכט זיך, קינדערלעך, אז איך יאָג זיך ניט אזוי נאָך דער פרנסה, און אז אימיצער וואלט מיר יעצט געגעבען פאר א פוד הונדערט רובל, וואלט איך זיך נישט גע־שטעלט באקען און מוטשען אייך. נאָך דעם פוד מוז מען אָפּבאקען. איך וועל פאר איהם אפילו א גראשען נישט

נעהמען, דאָס איז חיענע דער אלמנה'ס. שוין א וואך, אז איהר זעקיל מעהל וואלגערט זיך דאָ, און איך לעג אלץ אב, עס איז אלץ דאָ בילכערע, רייבערע, זאל גאָט ניט שטראפען פאר די רייד... יעצט איז שוין אבער די לעצטע צוויי טעג, מעהר קען איך שוין נישט אבלעגען, זי קען נאָך חלילה אהן מצה בלייבען. איהר קענט דאָך זי — אמאל איז זי א פיינע בעל־הבית־טע געווען, זי פלעגט זיין ביי מיר פון די ערשטע און שטענדיג אויף דעם „ערשטען אויוועז". פאר די וועלגערינס פלעגט זי אי־בערלאָזען א רובעל, היינט דעם רערלער... דעם זעצער, דער קנע־טערין... דאָס איז געווען אביסעל א „בעל צדקה"!... איך וויים ניט פאר וואס האָט זי גאָט אזוי געשטראפט... איצטער קען זי אפילו פאר'ן באקען נישט בעצאהלען. זי מוז נעביך באַ־קען שפעט ביי נאכט, אז אָח און וועה ווי די מצה וועלען שוין מויגען — פלעצליך!... נאָר אבי קיין חמץ נישט! האָט רחמנות קינדערלעך, רוהט אייך אויס אביסעל און לאָמיר זיך נעהמען אָפּבאקען איהר די מצות. גאָט וועט אייך געבען כח... נו, איז וואס זאגט איהר?... האָט די בעל־הבית'טע ווי פערצוויי־פעלט אויסגעלאזען איהר בקשה, זעהענדיג די מיעדע און פער־מאטערטע פנימער.

— אוי, רבונו של עולם! — האָט זיך ארויס נעריסען ביי יעדען א שווערער זיפץ, אנשטאָט אן ענטפער.

א שווערע מלחמה איז ביי זיי אין אינוועניג פארגעקומען. עס האָט מלחמה געהאלטען א רוהיג בעטיל, א זיסער שלאָף מיט א שווערער קאצעלקע מיט ברענענדיגע מאזאלייעס. נור איין אָרימע אלמנה מיט פערווייניטע אויגען האָט ביי זיי גיך שלום געמאכט, און דאָס פרעהליכע ווייבעל חיה בייל האָט די ערשטע אויסגעשריען:

— איך בלייב די ערשטע!

— איך אויך! — האָט זיך געהערט א צווייטע שטימע.

— און איך אויך! — האָט א דריטע אויסגערופען.

ביבליאטעק און לעז צימער פון אידן
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

— נו, מען וועט שוין אלע בלייבען. — האָט א פירטע גע־ענטפערט פאר אלע איבערינע, ווי זי וואלט געוועזען זיכער, אז קיינער וועט ניט האָבען די העזה זיך אבצוזאָגען.

— אבער איהר וועט רעדלען! האָט זיך ענדליך איין רער־לער גענונען צו פראָטעסטירען. איך האָב קיין כח ניט צו שטעהן דא ביז צוויי א זייגער. איך האָב שוין קיין פינגער ניט. און מיין „פאָמאָצניק" שלאָפט שוין אין דער היים, ווי א גע־הרג'עטער.

— נו, זיי נישט קיין שייגעץ — האָט זיך דער זעצער האלב ערנסט, האלב שמייכלענדיג געבייזערט — דו וועסט לאזען אז אלמנה אהן מצה? שייגעץ!...

— שייגעץ... שייגעץ! — האָט דער רעדלער נאָכגעקרימט און האָט זיך אוועקגעזעצט ביים בלעך.

די קנעטערין איז שטיל געזעסען אוים'ן בענ־קיל, וואו דער אלמנה'ס מעהל איז שוין געשטאנען און האָט דערוויף, ווי פערצווייפעלט, געקוקט, זי האָט ניט געוואוסט ווי צו בעגעהן זיך דא. אבזאָגען זיך האָט זי ניט געקענט — א קלייניגקייט אן אלמנה! עס איז א ביטע־רער רחמנות. היינט קען נאָך דער אויבערשטער שטראפען... נאָר בלייבען האָט זי מורא געהאט נאָך מעהר ווי אוועקצוגעהן. איהר האָט זיך ניט געגלויבט, אז זי זאָל קענען אבשטעהן ביים בעקען נאָך א שעה. איהר האָט זיך געדאכט, אז ביי דער ערש־טער „מיירע" וועט זי פאלען.

— איך וועל געווים אנידערפאלען. — האָט זי שטיל גע־שעפטשעט.

אין קאָפ איז איהר דורכגעפלויגען א מאדנער געדאנק: „אין ניסן איז גוט צו שטארבען"...

נאָר דאָס פרעהליכע ווייבעל האָט בעמערקט דער קנע־קנעטערינס טויט־בלייכען פנים און זי האָט מיט א ליעבליכע מינע אויסגערופען:

— אי, אונזער קנעטערין איז גאָר א באָבע. זי איז שוין צוגעשטאַנען! געהט אייך געזונטערהייט א היים שלאָפען. איך וועל פאר אייך קנעטען — איך בין מעהר בריה.

אלע אין פאַדריאד זיינען פרעהליכער געווארען און יערע־רע פון זיי האָט דערשפירט עפעס נייע כחות, ווי מען וואלט פלוצים זייערע צעבראכענע ביינער עלעקטריזירט.

און באלד האָט מען זיך געזומען צו דער אלמנה'ס מצה. לעבעדיג און לוסטיג איז צוגעגאנגען די ארבייט. דאָס פרעהליכע ווייבעל איז געווען זעהר צופריעדען מיט איהר נייע שטעלע און האָט ביי יעדער „מיירע" שמייכלענדיג געפרעגט די וועלגערינס: „נו וואָס זאָגט איהר? אויף וואס אלע פלעגען איהר איינשטי־מיג ענטפערן: „בעסער פאר דער קנעטערין!" ביים בעקען האָט זי אין גאנצען זיך אויסגעלאכט פון משניות. אבגעלייקענט זיין גמרא און געקנאקט איין ליעד נאָך דעם צווייטען, איבערגע־העגדיג ענדליך צום ליעד „יאָקיל איז א יונג מיט ביינער", ביי וועלכען ציפקעלע די וועלגעהין פלעגט רויטליך ווערען און חנו'דיג ענטפערען:

— אי א קלאָג אין חיה ביילה'ן.

דער רעדלער מיט א פערלאָשענעם פאפיראָס אין מויל האָט געיאָגט איין מצה נאָך דער צווייטער, ער האָט געוואלט ניכער אבפערטיגען די בלעך מצה און פערריכערען, נאָר איהם איז עס ניט געלונגען און ער האָט דערפאר אויסגעזעהען ווי נערוועז.

און דער זעצער, ניט קוקענדיג, וואָס ער האָט נאָכאנאנד געהאט א פולען אויוועז מיט מצה, האָט אלץ געקלאפט מיט'ן שטעקען איבער'ן בלעך:

— מצה, מצה. א לעריגער אויוועז.

און די בעל־הבית'טע, וועלכע איז געשטאנען ביים ברעט

און, גלייך מיט די וועלגערינס, געוועלגערט, האט זיך אלץ גע־
בעטען:

— דינאר, דינער! קינדערלעך, מאכט ניט קיין פלעצלעך!
עס איז א ר י מ ע ט צ ה! א רחמנות!...

די צוויי בריידערלעך.

יענקעלע און בערעלע — צוויי בריידערלעך, דער ערשטער פיערצעהן יאהר אלט, דער צווייטער זעכצעהן — לערנען אין דער ישיבה, וואס געפינט זיך אין דער גרויסער שטאדט, פינף מיל פון זייער געבורטס־שטעדטעל דלותאוו־קע".

יענקעלע איז א דארינקער, א בלייכינקער מיט צוויי שוואר־צע אויגעלעך, וואס קוקען חיטרע ארויס פון אונטער די צוויי שווארצע ברעמען. בערעלע איז העכער און פולער פאר יענ־קעלען, אויגען האט ער העלערע, און זיין קוק איז שטרענגער, און פערטראכטער.

די צוויי בריידערלעך האבען געהאט סטאנציע ביי אן ארי־מער קרובה, אן אלמנה, א טענדלערין, וואס האט זיך ביז שפעט אין דער נאכט אין שטיבעל ניט געפונען. קיין בעט האבען די צוויי בריידערלעך ניט געהאט, דערפאר אבער האט דער קופערט, וואס איז גענוג ברייט געווען, געדינט זיי פאר א בעט, און די צוויי בריידערלעך פלעגען ביידע געשמאק שלאפען אויף איהם, איינדעקענדיג זיך מיט זייערע לאנגע צעריסענע בגדימלעך אוו פלעגען אין חלום זעהן זייער שטעדטעלע, זייער געסל, דאס שטיבעלע און דעם טאטען מיט דער לאנגער בארד, מיט די אויסגעלאשענע אויגען, מיט'ן געבויגענעם רוקען און פלעגען זעהן די מאמען מיט'ן לאנגען בלייכען אומעטיגען פנים, אוו

פלעגען הערען, ווי די קליינע ברידערלעך און שוועסטערלעך קריגען זיך, ריסענדיג זיך פאר א שטיקעל העריגג... און נאך פלעגט זיך זיי חלום'ען פון דער היים און אין דער פריה פלעגען זיי בענגען, און עס פלעגט זיי ציהען, ציהען, און דאמאלס פלעגען זיי לויפען אויף דער דלות'אווקער אכסניא פרעגען ביי די בעלי־העגלות א גרוס, צי א בריוועלע פון דער היים...

און די דלות'אווקער בעלי־עגלות זיינען נעווען גוטע אידען, האבען געהאט ווייכע הערצער און וואלטען אודאי רחמנות גע־האט אויף די צוויי ארימע אינגלעך, וואס נארען אזוי עפעס הערען פון דער היים, וואס זייערע אייגעלעך ברענען און זייע־רע הערצעלעך קלאפען אזוי שטארק, אזוי שטארק, — זיינען אבער די בעלי־עגלות נעווען שטארק פארשמייעט: קומען פלעגען זיי אהער מיט טויזענטער שליחות פון דלות'אווקער קרעמער און סוחרים, און בריף האבען זיי נעהאט מעהר פאר דער פאסט, און די ארדענונג איז ביי זיי געווען א סך וועניגער אלס אין פאסט; בריף פלעגט ביי זיי פערלעגען ווערען, פא־סילקעס פלעגט ביי זיי פארפאלען ווערען, און צעטומעלט, קרא־צענדיג זיך אין די פאטיליצעס פלעגען זיי יעדערען ענטפערען:

— אט באלד, באלד, באלד געפין איך... ניין... דאכט זיך פאר אייך האב איך גאר נישט...

אזוי פלעגען זיי ענטפערן גרויסע אידען, וואס פלעגען קר־מען צו זיי; די ברידערלעך אבער פלעגען שטעהן און שטעהן, קו־קען מיט דאַרשטינע אויגען און מיט צוקלעמטע הערצער אויף לייזער בעלי־עגלה—א בעוואקסענער איד, אין א קורצען וואטא־ווען קאפטאן סיי זומער, סיי ווינטער — און פלעגען וואַרטען, טאמער וועט ער זיי בעמערקען און זאגען זיי עפעס, האטש א וואַרט... נאר לייזער איז געווען פערהאוועט: דא האט ער אויפ'ן הויף דעם פערד עסען געגעבען, דא פלעגט ער אריינלויפען אינ־וועניג אין אכסניא, דא פלעגט ער זיך פונאנדעררעדען מיט א

פּריקאזטשיק פון א גרויסען מאנאזין, וואָס האָט איהם א „רשימה" מיט סחורה געבראכט, אבצופיהרען אין דלות'ׂוווקע באָר א קרעמער. און די בריידערלעך פלעגען אלץ שטעהן... ביז דעם עלטערן בריידערל — בערלען — פלעגט די געדולד פלאצען און א פארביסענער שיער ניט פונאנדערווייגענדיג זיך פאר פארדרוס, פלעגט ער קוים אויסרעדען:

— איהר האָט, ר' לייזער, א בריפעלע פון טאטען?

נאָר לייזער פלעגט אָדער פלוצלונג ניט וועהרען, ענטלויפען אין נאס אריין מיט וועמען עס איז, אָדער זיין פערטראגען אין שמועס און בערעלע פלעגט זיך קוים דערוואַרטען אויף עפעס אן ענטפער, וועלכען לייזער פלעגט, ניט קוקענדיג בערעלען אין פּנים, קאלט ארויסזאָגען:

— ניטא... ניטא...

— ניטא! — פלעגט בערעלע ארויסקרעכצען און א צע־קלעמטער, אוועקרופען יענקעלען, און פלעגען זיך לאָזען געהן אויף זייערע „טעג", אומעטיגע, דערשלאָגענע...

— ער מוז אודאי פערלירען די בריפּ! — פלעגט יענ־קעלע נאָך דעם אין עטליכע מינוט ארום ארויסרעדען, געהענ־דיג.

— א שלעכטער איד! — פלעגט בערעלע ברומען פער־דריסליך...

נאָר איין מאָל האָט זיי לייזער דאָך א בריוועלע איבערגע־געבען, און דערצו א קליינע פּאָסילקע. אין בריוועלע איז גע־שטאנען:

„ליעבע קינדער, זייט מענשען און ווילט לערנען. מיר שי־קען אייך דאָ א האלבען קעז און א פיערטעל פונט צוקער און אין גלעזל א ביסעל יאגדעס־סאָק, עסט געזונטערהייט און קרינט זיך ניט.

ממני אביכם חיים העכט"...

דאמאלס איז ביי זיי אין די אויגען לייזער בעל־עגלה נע־

וועז דער בעסטער מענש אין דער וועלט, זיי וואלטען זיך ניט געשעמט, וואלטען זיי איהם מיט זיין פערד און וואגען פאר ליעבשאפט אויסגעקושט. זיי האבען גלייך אנגעשריעבען א בריעפעל (פאפיער פלעגען זיי אויסרייסען אין ישיבה די ערש־טע בלעטער פון די גמרות און זייערע הערצלעך פלעגען געגנג דאמאלס קלאפען) און האבען עס אויף דער נאכט ביידע אבגע־טראגען לייזער בעל־עגלה. לייזער האט עס קאלט צוגענומען, אריינגערוקט אין בוזעם און עפעס ארויסגעברומט א ווארט עהנליך צו „גוט".

— וואס האט ער געזאגט, בערל? — האט יענקעלע מיט הארצקלאפענישׁ געפרעגט.

—גוט, דאכט זיך... — האט בערל מיט ספקות געענט־פערט.

— מיר האט זיך אויך געדאכט, אז ער האט געזאגט „גוט!", האט יענקעלע זיך אליין בערוהיגט. ער האט א זיפץ גע־טהאן און צוגעגעבען מיט שרעק:

— ער קאן נאך דעם בריעף אנווערען!

— ביים בעסער אב די צונג! — איז בערעלע איז כעס גע־ווארען.

און פערקלערט וועגען גורל פון זייער בריעף א היים, הא־בען זיי זיך גלאזט געהן אויף זייערע „טעג", וואס זיי האבען געהאט אין בעזונדערע גאסען.

אזוי זיינען די צוויי בריידערלעך דריי מאל אין וואך, וועז לייזער בעל־עגלה קומט צופאהרען אהער, אלע אין דערפריה, ניט געגאנגען, נאר גלאפען אויף דער דלות'אווקער אכסניא, פרע־גען אן „ענטפער" אויף זייער בריעפעלע, און לייזער דער בעל־עגלה איז וואס אמאל אלץ מעהר צעטראגענער, בייזער און ענטפערט זיי, אדער האלבע וועלטער, וואס די צוויי בריידערלעך בענעהמען עם ניט און וואלטען וועלען איבערפרעגען, וועז זיי

וואָלטען קיין מורא ניט געהאט, אַדער ער ענטפערט זיי גאָר ניט און זיי געהען אוועק מיט צעקלעמטע הערצער...

איינמאָל אפער האָבען זיי דערהערט פון לייזער דעם בעל־עגלה גאנצע ווערטער, וואָס זיי האָבען גוט פערשטאַנען:

— וואָס האָט איהר זיך, קונדיסים, צוגעטשעפעט? וואָס דולט איהר מיר א קאָפּ: כריוועל, שמיוועל!... איהר צאָהלט מיר א סך?... איך בין אייערער א פּאַסטאַליאָן? וואָס? געהט אייך געזונטערהייד...

די צוויי ברידערלעך זיינען טאָקי אוועקגעגאנגען, אבער ניט געזונטערהייד, ווי ער האָט זיי געהייסען: די הערצעלעך האָבען זיי מאָדנע געדריקט, שטארק וועה געטהאָן און די יונגע דינע פּיס האָבען זיך געבויגען און טראָפענס טרעהרען האָבען זיך זיי אין די אויגען געשטעלט און אראָבגערונען אויף דער ערד און צעטרעטען געוואָרען פון מענשליכע שוועכע טריט...

און מעהר זיינען זיי שוין ניט געגאנגען צום בעל־עגלה פרענען א בריעף.

— ליעבט ער אין דר'ערד! — האָבען זיי געשאָלטען, חאָטש זייערע הערצלעך האָבען עס ניט געמיינט, און זיי האָט געצוויגען חאָטש געהן זעהן לייזער בעל־עגלה, זיין פערד און וואָגען: זיי זיינען דאָך פארט דלות'אָווקער און ליעב זיינען זיי די צוויי ברידערלעך געווען...

איינמאָל אין א פאָר וואכען ארום, נאָך דעם וי דער בעל־עגלה האָט זיי אזוי פעריאגט, זיינען די צוויי ברידערלעך געזעסען בייַ דער אָרימער קרובה אין שטיבעל און האָבען געערדט וועגען דער חיים. דאָס איז געווען א זומערדיגער טאָג, פרייטאג.

— וואָס קעהר איצטער צו טהאָן דער טאָטע? — האָט יענקעלע א זאג געטהאָן, אריינקוקענדיג אין די קלייַנע שייבעלעך פון די קלייַנע פענסטערלעך.

— ער שניידט אודאי די נעגעל. — האָט בערעלע מיט אן אומעטיגען שמייכעלע נעענטפערט.

— ער מוז גאר איצטער צעהאקען א „פיסנאָהע"... האָט יענקעלע זיך פארגעשטעלט אין דמיון. — און די מאמע מוז קעמען איצטער חייגעלען, און חייענעלע מוז אודאי ווייגען...

— נענוג צו רעדען נארישקייט — האָט בערעל איהם אבגעשטעלט. וואס קען מען ווייסען אונטער די אויגען, וואָס דאָרמען טהוט זיך. אפשר איז עמיצער גאָר געשטארבען — האָט ער צום סוף גענומען שרעקען יענקעלען.

— נעה, נעה, משוגענער! — האָט יענקעלע איבערגעשלאָגען — אז מען שטארבט, זאָגט מען דאָך אן...

— אפשר האָט מען אָנגעזאָגט און דער בעל־ענלה גיט אונז ניט איבער...

— אי, נענוג צו פלוידערן! — האָט שוין יענקעלע זיך צעבייזערט אויפ'ן אמת...

— שא, נארעלע, איך לאָך דאָס! — האָט בערעל איהם בערוהיגט — אלע לעבען...

יענקעלע איז פרעהליך געווארען און האָט פלוצלונג א שפרונג נעטהאָן אין דער הויך און מיט לוסטיגע אויגעלעך אויסגעשריגען:

— בערל! פאָלג מיר, לאָמיר שיקען נאָר אויף פאסט א בריעפעל אהיים.

— ביזט נערעכט! — האָט בערל איינגעשטימט — איך האָב אבער קיין נעלד ניט.

— איך האָב א פיערערל, מיר אין געבליבען פון נעכטיגען צעהנערל. אויף מיין „דאָנערשטאג" גיט מען דאָך מיר, ווייסט ד'אָך, א צעהנערל אויף וועטשערע, איז מיר א פיערערל געבליבען.

— און איך האָב אויך א קאָפיקע! — האָט בערעל נשוואנט — אקוראט אויף אן אטקריטקע.

— וועֿר וועט אבער שרייבען? — האָט יענקעלֿ געפרעגט.
— איך. — האָט בערעלֿע געענטפֿערט — איך בין דאָך עלטער, איך בין דאָך א בכור...
— איך גיב דאָך אבער א פיערער.
— א בכור איז מעהר וועדט ווי א פיערער.
— ניין! איך וועלֿ שרייבען א האלבע און דו א האלבע, הא?
— זאָלֿ זיין אזוי. קום קויפֿען א קארטלֿ!
און די צוויי ברידערלֿעך זיינען אוועקגעלאָפֿען קויפֿען א קארטלֿ אין פֿאָסט.
— דאָ וועט זיך גאָר ניט אויסשטעלֿען! — איז יענקעלֿע ניט געווען צופֿריעדען בעטראכטענדיג, צוריקגעהענדיג אהיים, דאָס קלייגע קארטל.
— מיר וועלֿען שרייבען קלייניגקע אותיות'לֿעך, מאָנטשינקע, — האָט בערעלֿע אן עצה געגעבען.
— וועט דער טאָטע ניט קענען איבערלייענען...
— נישקשה! ער וועט אָנטהאָן די ספֿאקולֿען!
— נו, קום גיכער! — האָט יענקעלֿע געטריבען.
— זיין הערצלֿ איז שוין פולֿ געוואָרען מיט וועדטער, און ער האָט זיי געוואָלֿט שוין אויף דער גיך אויסגיעסען אויפֿן שטיקעלֿע פֿאפֿיער, פֿאר וועלכען ער האָט זיין גאנצען פערמעגען אוועקגענעבען...
זיי זיינען געקומען אין שטיבעלֿ און האָבען זיך געזומען מכין זיין צום שרייבען.
בערלֿ האָט געזומען שרייבען דער ערשטער, יענקעלֿע איז געשטאנען און געקוקט.
— הייב אָן העכער, דאָ קאָן מען דאָך שרייבען א שורה. וואו האָסטו אזוי וויים אוועקגעשטעלֿט דעם לאהובי! — האָט יענקעלֿע געשריגען.
— וואו זאָלֿ איך איהם שטעלֿען? אויפֿן הימעלֿ — וואָס?

— האָט בערעלע געריידט און געטריבען פון זיך יענקעלען:
— געה אוועק! איך וועל דיר לאזען א האלבע, טומל מיר ניט...
— שא! שא! — איז יענקעלע אבגעטראטען און געקוקט פון דער ווייט מיט דאָרשטיגע אויגעלעך אויף בערעלען, ווי אזוי יענער זיצט פערטיעפט און שרייבט, שרייבט, קנייטשט דאָס שטערנדל און טונקט די פּען און פערטראכט זיך און שרייבט ווייטער.
— געזונ שוין! — האָט יענקעלע אין עטליכע מינוט ארום א געשריי געגעבען.
— עס איז נאָך ניט קיין האלבע, — האָט בערעלע שרייבענדיג געענטפערט.
— מיר קומט דאָך מעהר ווי א האלבע! — האָט יענקעלע שוין בייז געשריגען. דער חשק צו שרייבען, אויסגיעסען דאָס הארץ פאר די היימיגע האָט איהם שוין אינגאנצען דורכגענומען.

נאָר בערעלע האָט שוין ניט געהערט. ער האָט זיך צום אָנהויב אריינגעלאזט אין מליצות, ווי „ראשית כאתי להודיעך שאני בריא וקים". פונקט, ווי ער האָט אויסגעלערנט אין מכתב משולש. די ביסעלע אייגענע ווערטער איז נאָך איהם אין קאָפּ געבליבען: ער דאָף נאָך פער'מסר'ן לייזער דעם בעל-עגלה, ער דארף נאָך שרייבען, וויפיעל בלאט ג מ ר א ער האָט אָבגעלערנט, ער דארף נאָך געבען אָנצוהערעניש, אז מען זאָל זיי שיקען עפעס א פּאסילקעלע, וויל עס פעהלט זיי צו מאָנטאג און צו מיטוואָך, און דער „דיענסטאג" איז אויך ווי נאָר נישט.

און בערעלע שרייבט און שרייבט און יענקעלע קען זיך שוין ניט איינהאלטען, ער זעהט ווי בערעלע פערנעהמט מעהר ווי א האלבע.

— נענוג! — איז ער צוגעלאפען מיט א געשריי און אנגע־
האפט פאר דאם העמטל פון פעדער.

— נאך דריי ווערטער! — האט זיך בערעלע געבעטען.

— אבער געדענק זשע: מעהר ניט! — האט יענקעלע
געשריגען און די אויגעלעך האבען איהם געפלאקערט...

און בערעלע האט זיך גענומען שרייבען די דריי ווערטער,
נאר דער גראנק, וועלכען ער האט געדארפט אויסדריקען, האט
געפאדערט נאך א צעהן—פיפצעהן ווערטער און בערעלע, א
בעגיסטערטער פון שרייבען, האט געפיקט, געפיקט אויפ'ן פא־
פיער און פארנומען נאך א שטיק פון דער אנדערער העלפט
פון קארטל.

— דו הערסט אויך! — האט יענקעלע אויסגעשריגען און
זיך היסטעריש פונאנדערגעווייגט, בעטראכטענדיג דאם קליין
שטיקעלע, וואס פאר איהם איז געבליבען.

— שא, נאך ממני בנך... — האט זיך בערעלע געבעטען —
מעהר ניט!...

נאר יענקעלע דערמאנט זיך, אז ער האט געגעבען א גאנצען
פיהרערל און בערל'ס וועט מען אין דערהיים לעזען אזוי פיעל,
איז אזוי צעקאכט געווארען, אז ער האט גענומען מיט ווילדקייט
רייסען פון אונטער בערל'ס העמט דאם קארטל.

— לאז מיר שטעלען נאך ממני בנך! — האט זיך בערעלע
שטארקער געבעטען — מעהר ניט!...

— עם וועט זיין רעכט אהן ממני בנך... — האט יענקעל
געשריגען, האטש ער האט ג ע פ י ה ל ט, אז ממני בנך
מוז זיין. דער כעס האט איהם אבער גענומען קאכען און ער
האט גענומען שלעפען מיט געוואלד דאם קארטל; בערעלע
האט פעסט צוגעדריקט, נאר יענקעל האט אזא שטארקען שלעפ
געטהאן, אז דאם קארטל האט זיך אויף צווייען צעריסען.

— וואס האסטו געטהאן, גזלן? — האט בערל ווילד
אויסגעשטעלט זיינע אויגען אויף יענקעלען.

— איך האָב געוואָלט אזוי ! — האָט יענקעל געזאָגט דורך פערשטיקטע טרערן.

— וואָס האָסטו געטהאָן? — האָט בערל ווייטער נעפרעגט קוקענדיג כּיט פערצווייפעלטע בליקען אויף די צווייי האלבע צעריסענע שטיקער פון דעם פאָסט־קארטל.

נאָר יענקעל האָט ניט געקענט ענטפערן, די טרעהרען האָבען אים גענוארגען, און ער איז א פערצווייפעלטער א פאל געטהאָן צום וואנד, רייסענדיג זיינע האָר... דאָ האָט שוין בערל אויך ניט אויסגעהאלטען און דאָס קליינע שטיבל איז פול געוואָרען מיט יאָמער....

דער אריסטאקראט.

אהרן מיכל לעווין איז איינער פון די אנגעזעהענסטע בעלי־בתים אין זיין שטעדטעל, וואו ער לעבט שוין באלד פופציג יאהר.

אז אהרן מיכל געהט אמאל דורך אין גאס, צי אין מארק, גיט איהם יעדער אב גוט מאנרגען מיט א „יראת־הרוממות" אוו האטש אהרן מיכל ענטפערט אויף יעדערען „גוט מארגען" זעהר שטיל, און אמאל בלויז מיט א שוואכען שאקעל מיט דעם קאפ, איז זיין ענטפערן דאך זעהר אנגענעהם. עם איז א שטיקעל זכיה, וואהרום „קיין סך אזעלכע אהרן מיכל'ס זיינען אין שטעדטעל ניטא", אזוי זאגט יעדער. אהרן מיכל וויים, וויי אזוי מען שעצט איהם אין שטעטעל, אבער ער בעציהט זיך דערצו גלייכגילטיג: פערקעהרט, אפטמאל איז דאס איהם דערוויעדער, ער וואלט זיי מוחל געווען זייער אכטונג, נאר זיי זאלען איהם לאזען צורוה.

אהרן מיכל איז א איד, וואס ס'הייסט „פאר זיך", ער האט אייגענטליך מיט קיינעם ניט צו טהאן. דאס נעשעפט פיהרט דאס ווייב און ער זיצט אין דער היים איבער זיינע ספרים.

זיין בעציהונג צו ספרים איז אויך פון דער הויך, ווי צו די מענשען אין שטעדטעל. ער איז אייגענטליך מיט זיי אויך ניט צו נאהענט. אז עם גהט ארויס פון דרוק א נייער ספר קויפט ער, נעמט זיך צו דער הקדמה און בעמערקענדיג נאר די ערשטע נארישע פאר ווערטער פון מחבר, גיט ער א שמייכעל און מיט

דעם זעלביגען שמייכעל בלעטערט ער שוין דורך דעם גאנצען ספר, לעגט איהם אוועק אין דער אונטערשטער פאליצע און מורמעלט ארויס:

— שטות'ערייַ. „ספרים זיינען ווי מענשען". טראכט ער דאמאלם, „ניטאָ קיין סך קלוגע".

און אהרן מיכל נעמט זיך דאן צום אבן־עזרא.

— דאָס איז געוועון א חכם! טראכט ער יעדעם מאל, ענטדעקענדיג עפעס עמקות אין אבן־עזרא. ער האָט פערשטאַנען! אויסער'ן אבן־עזרא האָט ער נאָך ספרים, וואס אינטערעסירען איהם, דאָס זיינען דער „כוזרי", דער „פעדאן" און פון די נייערע — דער „תורת אל מות".

דאָס זיינען ספרים, וואס מען דארף פערשטעהן! — טראכט ער וועגען זיי און איז צופריעדען, וואס ער איז דער אייגציגער אין שטעדטעל, וואס פערשטעהט זיי. רעדען אָבער וועגען די דאָזיגע ספרים כיט וועמען עס איז, רעדט ער ניט. ער האָט אמאל געפרובט א שמועס טהאָן מיט'ן שטעדטיל'שען משכיל, בונים אפיקורס, האָט יענער איהם עפעס א זאָג געטהאָן אזא נאַרישקייט, אז פון דאמאלם אָן ווייכט אהרן מיכל פון איהם, לאָזט אראָב די אויגען וועז ער בענעגענט איהם און האלט שוין ניט פון דער גאנצער השכלה.

— אין די נייע פעהלט די עמקות! — אזוי פלעגט ער טראכטען אליין. זאגען פלעגט ער קיינעם ניט — עם איז ניט כדאי! עם־הארצים זיינען זיי אלע!

אהרן מיכל איז פרום, אבער אויף זיין שטייגער. די עמי־הארצי'שע פרומקייט ליידט ער ניט. דאוונען געהט ער אלע טאג אין שוהל, אבער ער איז דערפון ניט צופריעדען. איהם ציהט צו דאוונען „ביחידות"... און אפילו דאוונענדיג בציבור, האלט ער אויך קיינמאל ניט מיט מיט דעם בעל־תפלה... וועז דער בעל־תפלה האלט די הלליוה'ס, האלט ער ביי הודו, און געהט אזוי דאָס גאנצע דאוונען מיט זיין אייגענעם וועג... עפעס איז איהם

פריקרע נאכצוגעהן דעם עם־הארצ'דינען שליח־ציבור, וואס פער־
שטעהט אודאי ניט דעם פירוש המלות...

אבער אן אמת'ע אבקומעניש איז פאר איהם די ימים נוראים, איבערהויפט יום כפור.

אריינגעהענדיג אין שוהל, וואס איז שוין געפאקט מיט אידען און וואס זאגען מיט א פריקרע ווייגענדיגען ניגון די תפלה זכה, דערשפירט ער עפעס א ווועדער־טעם אין זיין גאנ־
צען קערפער. ער וויים זייערע יעצטיגע געדאנקען: אויפ'ן הי־
מעל איז א יריד און זיי זיינען געקומען אייגהאנדלען... די היי, מיט וואס די פאדלאגע איז אויסגעבעט רעגט איהם אויף. „נא־
רישע מנהגים" — טראכט ער — „עבודה זרה'ניקעם!"... און מיט אזוינע נעדאנקען קומט ער צו זיין „שטאדט", וועלכע איז שוין פערנומען פון א אידען מיט א געלער באדרד. דער איד מיט דער געלער באדרד, דערזעהענדיג אהרן מיכלען, שטעלט זיך גלייך אויף און נעהט אוועק ווי דערשראקען אויף עטליכע טריט ווייטער. אהרן מיכל נעהמט ארויס דאס טאשען טיכעל, גיעט א וויש דעם אדט, וואו דער איד איז געזעסען און הייבט זיך אן מכין צו זיין: נעמט אריבער דעם טלית איבער'ן קאפ און בעהאלט זיין פנים פון דעם גאנצען עולם...

אהרן מיכל איז א איד ניט קיין גיבור, אבער כמעט א גאנץ יום־כפור זעצט ער זיך ניט צו. ער שטעהט אויף די פים האדט אנגעשפאדט אן זיין שטאדט, וואס איז צום וואנד. ער האט ניט ליעב אויפשטעלען זיך גלייך מיט אלעמען צו יעדער „תפילה" און איהם איז ליעבער די גאנצע צייט צו שטעהן.

אז ער קעהרט אב אויף א וויילע דעם קאפ צום עולם צו, בעמערקט ער ווי אנדערע אידען שמעקען „שלאק־וואסער" צו שטארקען זיך... דאס ווירקט אויף איהם זעהר שלעכט און ער קעהרט זיך אום וועדער צו דער וואנד.

דער געלער איד, וואס האט ניט קיין אייגענע שטאדט און וואס האפט זיך צוועצען יעדע וויילע אויף א פרעמדער, האט

אויף איהם שטארק רחמנות, דערזעהענדיג ווי ער שטעהט לאנג אויף די פים. און בשעת חזרת הש"ץ, גיעט ער איהם „אייר־דעל" א זאג:

— איהר וואלט זיך צוגעזעצט, ר' אהרן מיכל אביסעלע— דאס איז ביי אייך דען א נדר?

— א יישר! — ענטפערט ער טרוקען און קערט זיך ניט אב.

פאר נעילה, וועז מען מאכט אין שוהל א פויזע נעמט אהרן מיכל ארויס דעם קאפ פון אונטער'ן טלית און קעהרט זיך אום מיט'ן פנים צום עולם. דער גאלער איד בענוצט זיך גלייך מיט דער נעלענהייט צו האבען די זכיה עפעס רעדען מיט אהרן מיכלען און זעצט גלייך אויס מיט א שאלה:

— איך מיין, ר' אהרן מיכל, אז אין א שעה ארום אין דער צייט וועט מען שוין אנבייסען? ווי מיינט איהר?

אהרן מיכל'ן אבער עקעלט די גאנצע פראגע וועגען אנבייסען און קענען זיין ווילען שווייגט ער.

— איהר מיינט, אז ניט? — שטעהט צו דער גאלער איד וויעדער, ניט בעקומענדיג קיין ענטפער.

— איך מיין נאר נישט... — ענטפערט אהרן מיכל נאנץ טרוקען, לאזענדיג דעם גאלען אידען אין א פערלעגענהייט, דעקט זיך וויעדער איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאפ און קעהרט זיך אום צום וואנד, טראכטענדיג:

— קיין אנדערע שאלות האט ער ניט ביי מיר צו פרע־גען... נראבע מענשען!....

דער גבור.

חייקל קרעמער רופט מען איהם אין נאס. אין אמת'ן אבער האָט ער דעם נאָמען ניט פערדיענט, ווייל אין קראָם זיצט א נאנצע וואָך דאָס ווייב, חנה, און ער זיצט אין דער היים, אמאָל אין בית מדרש און לערנט.

— זונטאג אבער, מוז ער פריהער ווי אלע טאָג אבדאוו־נען, אבזופען דעם שיעור חוק לישראל, אין דער ניך אוועקלוי־פען אהיים עפים איבערביסען און נאָכדעם אוועקגעהן אין מארק העלפען חנה'ן אין קראָם.

דאָס איז פאר איהם איין אָבקומעניש, א נסיון, און וועז ניט דער זינדיגער גוף, וואס מוז האָבען א שטיקעל ברויט און א בגד, וואלט ער, דאכט זיך, דאמאָלס נעבעטען זיין גוטער חנה'ן, וואָס זאָגט איהם קיין זאך ניט אָפּ, אז זי זאָל נאָר זונ־טאג פערמאכען די קראם...

פאר זונטאג ציטערט ער ווי פאר פייער!..

דער מארק רויישט ווי א וואלד; די פויערן פון די נאָהענ־טערע דערפער קומען זיך צונויף מיט זייערע פערד און וועגען, די האָלאָבליעס אין דער הויך, און פיהלען זיך אויפ'ן אידישען מארק ווי ביי זיך אין דער היים... חייקעל שטעהט ביים קראם און בעטראכט די גרויסע מחנה פויערן, הערט זיך צו צום ווילדען פערמישטען געטומעל אן, דאָס הארץ ציטערט איהם: וואס

ביבליאמעק און לעז צימער פון אידיש
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish [illegible]

„זנאטשעט", רבונו של עולם, דאָס ביסעלע אידען קענען אזא עם רב ?"...

און אז די פויערן קונים בעלענערען די קראם, ווערט זיין שרעק נאָך גרעסער, ער קען ניט פערשטעהן ווי אזוי זיין חנה, א שוואבע אידענע, טענה'ט מיט יעדען בעזונדער, מיט קוראזש און שטאָלץ, זידעלט נאָך אב איין אנדערען, ווען ער באט א העלפט פון דעם, וואס קאסט זיך אליין.

— גזלנ'טע, האָב רחמנות ! ווילט זיך איהם אויסשרייען— דו וועסט נאָך עפעס „אָנמאכען".

וואָס אָנמאכען, זאגט ער קיינמאָל ניט ארוים — דאָס איז זעהר א שהעקליך ווארט... דאָס וואָרט נעדענקט ער שוין זייט יאהרען... און דאָס ווארט ענבערט איהם יעדער זונטאג א נאנ־צען טאָג, און ווען דער טומעל אויפ'ן מארק ווערט צוליעב וועלכער עס איז אורזאכע עפעס גרעסער, דאכט זיך איהם, אז אט־אָט שוין איז דאָס... און א בלייבער, שטעהענדיג קוים אויף די פיס, שרייט ער אויס צו חנה'ן :

— חנה ! חנה ! זעה, וואס איז דאָרטען ?...

נאָר חנה איז פערטהאָן אין פדיון, זי מעסט און וועגט, בייזערט זיך און שרייט, שמועסט איין און לויבט, און הערט אפילו ניט וואס איהר „למדן" רעדט. נאָר אז דער עולם פוי־ערן ווערט זעהר גרויס ארום קראם און זי אליין קען זיך ניט צוריסען, וועגדט זי זיך צו חייקלען, א הייזעריגע, א צוטומעל־טע, און זאגט איהם:

— חייקעל, גיעב אכטונג !...

— און חנה'ס פערזאָג איז ביי חיקלען הילוי. ער הייבט אָן אומווארפען זיינע צוויי קורצזיכטיגע אויגען, קעהרט זיך אין אלע זייטען, וואו די גויים שטעהען, און ווען איינער רוקט זיך צו צו איהם נאָהענט און בעט עפעס הויך אויפ'ן גראבען לשון, רוקט זיך חייקעל אביסעל אב פאר שרעק און ענטפערט:

— זאריעס, טשועש'ל, זאריעס...

און חייקעל האָפט, אז נאָך אזא ווייכען ענטפער ווי „טשויעש'ל", וועט דער גוי, ווי שלעכט ער זאָל ניט זיין, איהם נאר נישט טהאָן און וועט קיין פאנראם ניט מאכען.. און חייקעל בערוהיגט זיך אויף א ווייליע...

פאר נאכט ווערט חייקעל נאָך מעהר איבערגעשראָקען. די פויערן האָבען זייערע תבואות און בכלל סחורות פערקויפט די אידען, האָבען זיך גוט אָנגעטרונקען און הויבען אָן זינגען זייערע ווילדע פרעהליכע „פיעסניעס", וואס חייקעלס אויער, וואס איז ערצוינען געוואָרען פון קינדווייז אָן אויף גמרא־ניגונים, קען זיי ניט פערטראגען, און יעדער טאָן, דאכט זיך איהם, איז א נעשריי:

— שלאָגט די אידען, שלאָגט!...

און חייקעל טרייסעלט זיך פאר שרעק און רערט שוואך ארויס מיט א תחונים־קול:

— חנה, פאָלג מיר, פערשלים שוין די קראם!...

חנה אבער הערט ניט, זי איז פערטהאָן מיט פדיון, זי לעבט מיט'ן זונטאג א נאנצע וואך, און חייקעל שטעהט און ציטערט...

נאָר אָט ווערט שוין גוט פינסטער, די פויערן שכור'ערהייט, צופאָהרען זיך, דאָס געטימעל ווערט קלענער, קלענער, ביז ער פערשווינדט אין גאנצען, די קראָמען הויבען זיך אָן איינער נאָך דער אנדערער צו פערמאכען, דער „סאָטסקי", א הויכער גוי, מיט נרויסע וואָנצעם נעהט צו צו חנה'ן, זאגט עפעס א פאָר ווערטער, וואס זיינען פאר חייקלען שוועהרער ווי תרנום, און חנה רוקט איהם עפעס אריין אין האנד.

— דאָ ווערט שוין חייקעל שטייפער.

— דאנקען נאָט — דאנקען נאָט! — זינגט ער אונטער אין דער שטיל, גלעט דאָס בערדעל און קוקט אויפ'ן הימעל...

חנה צעהלט איבער דעם פדיון פאר'ן טאָג, רעכענט זיך אויס פאר זיך, קנייטשט דעם שטערען און הויבט אָן ענדליך

צו צוגרייטען זיך צו געהן אהיים. זי קלינגט שוין מיט די שליסלעך.

אין דער מינוט פיהלט זיך חייקעל שוין א זיכערער פון אלע זייטען און עס פערווילט זיך איהם זיין א בריה און שטעהן נאך נעבען קראם...

— חנה — רופט ער ענדליך מיט ווייכקייט — וואס אייליסטו זיך — לאמיר זיצען נאך אביסעל.

— חנה איז אבער מאט, אין האלז איז איהר טרוקען, דער קאפ שווינדעלט איהר, און זי ענטפערט אהן כח:

— צייט א היים צו געהן, קוים וואס איך שטעה אויף די פיס.

און חייקעל געהט צוזאמען מיט איהר אהיים און פיהלט זיך שטייף און זיכער ווי אן אמת'ער גבור...

אין סאד.

אברהם דער מלמד האָט, נאָך דעם, ווי ער האָט אבגעקנעלט עטלעכע יאָהר און נעקרינגען א ברוסט־פעהלער, אננעהויבען צו האנדלען מיט פרוכט־סעדער. **מיט זיין נייעם עסק** איז ער זעהר צופריעדען געווען. זיין גאנץ לעבען האָט ער טאקע געזוכט אזא געשעפט, וואו ער זאָל ניט דאַרפען האָבען צו טהאָן מיט א סך מענשען, צו וועלכע ער האָט זעהר וועניג צוטרוי געהאט און מיט וועלכע ער האָט זיך שלעכט געפיהלט. מענשען האָבען א מאָדנע טבע — פלעגט ער טראכטען, — זיי וואלטען נאָר גערעדט! אלץ וואלטען זיי אויסדערצעהלט, אלץ וואלטען זיי אויסגעפרעגט און אלץ וואלטען זיי פערענטפערט... אז ער איז נאָך א ישיבה־בחור געווען, פלעגט ער שטענדיג אויסקלויבען אן אָרט אין אווינקעל ערגיץ, וואו ער זאל קיינעם און קיינער זאל איהם ניט זעהן, און אויף א שטילען ניגון פלעגט ער ברומען דעם שיעור, און זיין שטיל־לערנען פלעגט איהם דערמאָהנען יענע חורבה, וואס ר' יוסי האָט אין וועג געפונען, וואו עס האָט זיך געהערט א ברומען יוי פון א טויב אויף דעם גלות. און דעמאלט פלעגט זיך איהם יעלען אוועקשוועבען אין יענער חורבה ערגיץ, אין דער מדבר, און ברומען דאַרטען, ווי א טויב און קיינער, קיינער זאל איהם

ניט איבערשלאָגען, אפילו דער בת־קול אויך ניט. נאָר זיין פאַנ־
טאַזיע פלעגט גלייך צושלאָגען וועלט פון א הארבער קשיא.
וואס א חבר, א ישיבה־בחור, פלעגט איהם קומען פרעגען, דרע־
הענדיג מיט'ן פינגער און שרייענדיג אויף א הויכען נמרא־
ניגון.

אין א סאָד אבער, וואס אברהם פלעגט דאָס רוב דינגען אין
עק גאס, ביי די גוים, פלעגט ער מיט קיינעם ניט דארפען אי־
בעריג רעידען. קיין גרויס קאפיטאל האָט אברהם ניט געהאט און
מעהר ווי פאר דרייסיג רובל פלעגט ער קיין סאָד ניט קענען
דינגען. עס פערשטעהט זיך, אז אזא סאָד איז ניט גרויס גע־
וועזן, פלעגט נאָר פערמענען א צוואנציג עפיל־בוימער, עטליכע
בארג־בוימער און א מאָל אויך א קארשען־בוים. בעזעצען זיך
אין סאָד פלעגט אברהם גלייך נאָך שבועות, חאָטש דאמאָלט
איז נאָך צו פריה געווען, די פרוכט האָבען נאָך זיך אפילו ניט
„פערבונדען", פאר גנבים איז נאָך ניט געווען וואָס
צו היטען; נאָר אברהם האָט שוין ניט געקענט
איינזיצען אין זיין שטיבעלע, וואו דאָס ווייב שרייט,
די קינדער ווייגען, און עס איז א שטענדיגער
יריד. וואס דארף ער עס האָבען? ער וויל בלייבען אליין מיט
זיינע מחשבות, דמיונות און שטילע ניגונים, וואָס וועבען זיך
שטענדיג ביי איהם אינוועניג און וועלט דאָרטען שיער ניט
דערשטיקט... גלייך נאָך שבועות איז טאקע נאָך פריה צו געהן
אין סאָד, נאָר אברהם'ן געהט עס ניט אָן. עס ציהט איהם אהין
צו די שטילע בוימער, וואס קענען אזוי פיעל טראכטען, אזוי
פיעל הערען און אזוי פיעל סודות איינהאלטען אין זיך.

און אברהם ציהט זיך איבער אין סאָד. ער נעהמט מיט
דעם טלית און תפלין, א סדור מיט תהלים און מעמדות, די
גמרות ברכות און חולין, וואס ער פערמאגט אליין, עטליכע
ספרים פון די לעצטע גאונים, ספורי ירושלים, נעהמט מיט זיין
ווינטערדיגען וואטאָווען בגד, א קישעלע, בינדט עס איין אין א

פּעקעלֿ, גיט א קוש די מזוזה, זאָגט אונטער דער נאָז א גוטען טאָג און געהט אוועק אין סאָד.

אז ער קומט צו צום סאָד, הויבט איהם אָן דאָס הארץ מעכטיג צו קלאפען פאר פרייד, ער האָט אבער א שטיקעלֿ עיכוב גלייך אריינצוגעהן. אויפ'ן הויף, וועלכען מען דארף דורכגעהן, ליענט א הונד. שפּעטער, אז ער וועט מיט איהם בע־קענט ווערען, וועט ער איהם אפילו אין סאָד אריינגעהמען, נאָר דאָס ערשטע מאָל איז א שטיקעלֿ סכנה, — מיט א הונד מוז מען גוט בעקאנט זיין, וועז ניט בילֿט ער און פאר'ן בילֿען האָט אברהם ערנער מורא ווי פאר'ן בייסען: עס הילֿכט אין די אויערן!

און אברהם ווארט, ביז וואנען דער בעלֿ־הבית פון סאָד גענהט ארויס און פיהרט איהם דורף.

— שוין געקומען! — וואונדערט זיך דער בעלֿ־הבית און לאכט אונטער...

— וואָס דען? — גיט אברהם א מורמעלֿ ווי פערשעמט, פיהלֿענדיג טאקע, אז עס איז נאָך פריה.

— וואָס וועסטו טהאָן? — פרעגט שוין ערנסטער דער בעלֿ־הבית: עס איז נאָך קיין ביידעלֿ ניטאָ. די פאר א יאָה־רינע איז שוין איינגעפאלֿען.

— נישקשה, נישקשה! — בעט זיך אברהם — עס וועט זיין גוט.

— נו, אז דיר ווילֿט זיך, גאָה, — דריקט מיט די פלייצעס דער גוי און לאָזט איהם אריין אין סאָד.

אברהם לענט גלייך אוועק דאָס פעקעלֿ אויף דער ערד, ציהט זיך אוים אלײן אויפ'ן גרינעם גראָז און מורמעלֿט שטיל:

— אָט דאָ איז טאקי גוט!

און ער ווערט גלייך אנטשוויגען און הערט זיך צו צום שטילֿען געוויש פון די בוימער. איהם דאכט זיך, אז די בוימער וואונדערן זיך אויף זיין פריה־קומען און מיט בעטענדע

בליקען קוקט ער זיי אָן, ווי ער וואלט געוואגט:

— בוימער, איהר אויך? איך האָב אנדערש ניט געקענט... עס האָט מיך געצוויגען...

און באלד דאכט זיך איהם שוין טאקע, אז די בוימער פערשטעהען שוין אלץ און זיי ברומען צו:

— גוט! ביזט אן אנגעלענטער גאסט!

און אברהם פיהלט זיך שוין ווי א הייסישער אין סאָד. ער הויבט זיך אויף פון דער ערד, געהט צו צו יעדען בוים בעזונדער, ווי ער וואלט זיך בעקענען וועלען, און נעהמט זיך בעטראכטען דאָס ביידעל, וואס שטעהט אין מיטען סאָד. אביסעל איז זי טאקי איינגעפאלען, נאָר אברהם'ן געפעלט עס נאָך בעכער. אברהם האָט ניט איבעריגם ליעב א נייע זאך, א שטארקע. עפעס איז איהם נעהענטער, אנגענעהמער, א בנין וואָס זעהט אוים ווי א חורבה. אזא הורבה אינווענדיג איז פול מיט סודות, מיט טענער, מיט ניגונים. דאָרט ווייניט זיך אין דער שטיל, דאָרט בענקט די נשמה, און וויל עפעס, וואס האָט ניט קיין נאָמען, ניט קיין אָרט, ניט קיין צייט....

און אברהם קריכט ארונטער אין דער איינגעפאלענער ביידעל, וואו עס איז פינסטערליך און שמעקט מיט ריחות פון אן אנדער וועלט. ער קנייטשט זיך דאָרט איין ווי א קנויל און ער בעהאלט זיך פון דער גאנצער וועלט...

פון דער וועלט אָבער זיך בעהאלטען איז אברהם'ן ניט אזוי גרינג. די ערשטע צייט קען ער עס לייכטער. איידער די פרוכטען ווערען צייטיג דארף ער קיינעם ניט און קיינער דארף ניט איהם. ברייננט איהם א קינד אמאל עפעס עסען, רעדט ער מיט איהם א פאָר ווערטער, פרעגט וואס הערט זיך אין דער היים, וואס מאכט די מאַמע, און ער איז יוצא, בלייבט נאָך פרייטאג צו נאכטס און שבת פריה, ווען ער מוז אהיים געהן, אבער דאָס קומט זיך איהם איבער. נאָכ'ן טשאָלענט איז ער וויעדער אין סאָד, לענט זיך אוועק אונטער א בוים און קוקט אריין אין

„ספורי ירושלים" און ווערט ביי די פאנטאסטישע נעשיכטעס אנטשלאָפען, און איהם חלומט זיך דער כותל מערבי, דער מו־טער רחל׳ס קבר, די מערת המכפלה און נאָך אזוינע הייליגע שטילע ערטער, וואס אין זייער לופט שוועבען אלטע מעשיות, וואָס ווערען אזוי שעהן איבערגעגעבען אויף אזא גרינגען לשון קודש אין ספורי ירושלים...

אז די פירות ווערען אבער צייטיג און די בוימער הויבען זיך אָן צו ברעכען אונטער זייער שווערער משא, מוז אברהם ניט ווילענדיג פערלאָזען זיין רוהיגע וועלט און ווערען א סוחר. ווי דער ערשטער ווינד צושפיעלט זיך אין סאָד און פערווארפט די ערד פון סאָד מיט עפעל און בארען, לאָזט זיך אברהם זיי אויפקלויבען, צעלענט זיי אין עטליכע קופעס, סאָרטירט זיי און ווארט אויף די מארק־וויבער מיט די גרויסע „מיילער", וואָס צושטערען איהם די רוהיגקייט און שטילקייט פון זיין גן־עדן.

שבת וואָלט ער שוין אָבגערוהט, איז אבער דער מסחר פון עפעל אין די סעדער אויף אום שבת שטארק ענטוויקעלט, אמת אויף בארג, עס איז אין שטעדטעל אזא מנחג, און אברהם קען איהם ניט אָבשאפען... עס קומען צוגעהן בעל־הבתישע בחורים, בעלי־בתישע מיידלעך און אין סאָד ווערט א מין חתונה: מען זינגט, מען לאכט, מען רעדט, מען פלוידערט, און אברהם מוז אלץ אויסהערען, אלץ פערטראנען און ווארטען אויף דער נאכט, ווען ער וועט קענען זיך וויעדער בעהאלטען אין ביידעל און קיי־נעם ניט אָנזעהן, אויסער די בוימער; קיינעם ניט הערען, אויסער דעם ווינד, אמאל דעם רענען און דעם רונער.

* * *

נאָך ערנער איז אבער אסיען־צייט, וועו אלע פירות ווערען שוין איבערצייטיגט און מעהר קען ער שוין אין סאָד ניט בלייבען. מיט א קלעמענדינען הארצען זענענט ער זיך מיט די בוימער, מיט׳ן ביידעל, וואו ער האט אזוי פיעל רוהיגע, שטילע

מינוטען געהאט, פיהרט איבער די עפּעל אויף דעם בעל־הבית׳ס פּוהר אין א שפּייכלעריל, וועלכען ער האלט אין דער ארענדע, זינט ער האלט סעדער, פּאר צעהן גילדען א חודש, און ציהט זיך איבער צוריק אין גאס אריין.

דרויסען איז דאמאלס בלאָטיג און רענענדיג, שטערטעלטיש איז אידען שלעפּען זיך אום קראנק און דערשלאָגען, הוסטען און קרעכצען, אברהם קוקט זיך אום מיט שטארע אויגען און דערקענט ניט די וועלט.

— ניט גוט! — מורמלט ער — מאוס! — שפּייט ער — וואו טהוט מען זיך אהין?

און אברהם דערמאָנט זיך אָן די שעהנע מעשיות פון ספּורי־ירושלים, אָן ארץ־ישראל. דאָרטען וויים ער, איז שטענדיג זומער, שטענדיג וואַרים און שעהן. און אין יעדער אָסיען הויבט עס איהם אָן צו ציהען אהין. נאָר אברהם האָט קיין מעגליכקייט ניט צו פאָהרען אהין. ער מוז פערקויפען די עפּעל, וואָס ער האָט פון סאָד אראָבגענומען, און מוז שפּייזען זיין וויב און קינדער, וואס ער האָט אין חוץ־לארץ. און א נאנץ אָסיען און א שטיק אין ווינטער שלעפּט זיך אברהם אום מיט׳ן קויש עפּעל אויף דער האנד און מיט א בענקשאפט אין הארץ. און וואַרט אויפ׳ן ליעבען זומער, וען ער וועט קענען צוריק זיך בעהאלטען אין סאָד, פערשטעקען זיך אין ביידעלע און בלייבען מיט זיך אליין, ניט אָנקוקען די שטעדטעלשע בלאָטע, די פערחמארעטע אידען און ניט הערען דעם וואָכענדיגען טומעל.

LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

זאל שטעהן ווי געשטאנען.

זעלדע גרשונ׳ס, א מיידעל פון א יאהר 19, האט אבגערעדט מיט די גאסינע חבר׳טעס איהרע, אז היינטיגען שבת זאל מען זיך אויפקלייבען טאנצען ביי איהר, ווייל ביי גרונע ישראל׳ס, ווהו מען פלעגט אלע מאל טאנצען, קען מען שוין יעצט ניט. זייער גרויסע שטוב האט מען איבערגעצויגט אויף צוויי אזן פון איין האלבער האט מען געמאכט א שניט־קראם. די איבריגע חבר׳טעס וואהנען אין קליינע הייזלעך אזן עס וועט ניט זיין ווהו א קעהר צו טהאן זיך. אמת ביי זעלדען איז אויך ניט איבעריג גערוים, נאר זעלדע האט צוגעזאגט, אז זי וועט אזוי צוקלייבען, אז עס וועט זיין גענוג ארט אפילו פאר אן אכט־פאדריגען קאדריל.

אז זי איז געקומען אהיים, איז דער טאטע שוין ניט געווען, ער איז אוועק אין מארק. אין שטוב איז נאר געווען חייקע, די יונגערע שוועסטער, א פערצעהניעהריגע מיידעל, אזן די מוטער.

— מאמע! — האט זעלדע געמאלדען אריינגעהענדיג, — היינטיגען שבת וועט מען ביי אונז טאנצען — דו וועסט ניט שרייען?

די מוטער, א אידענע פון עטליכע אזן פערציג יאהר מיט גוטע פייכטע אויגען, האט א שמייכעל געטהאן:

— וואס עפעס שרייען. דער טאטע זאל נאר אין דערהיים ניט זיין, טאנצט אייך געזונטערהייד!

—דער טאטע וועט אוועקגעהן אין שוהל הערען דעם מניד —

האָט זעלדע פערזיכערט, וועלען מיר דעמאָלט טאַנצען. ער זוימט זיך עטלעכע שעה.

— גוט — גוט! — האָט די מוטער איינגעשטימט.

זעלדע האָט נענומען בעטראכטען די שטוב, ווי זי וואלט דאָס ערשטע מאל אין איהר לעבען אריינגעקומען און איהר פּנים האָט זיך פארקנייטשט.

— איך האָב מורא, אז עס וועט זיין ענגליך אביסעל. — האָט זי ענדליך ארויסגעזאָגט.

— איך האָב אויך מורא! — האָט די מוטער מיטגעשטימט — וואו וועט איהר זיך דאָ אויסדרעהען די „לאנסע".

— די לאנסע, ווי די לאנסע — האָט זעלדע נעענטפערט — „האלב וועג" וועט געווים ענג זיין.

זי האָט זיך פערטראכט.

— וויסטו נאָר וואָס, מאמע — איז זעלדען איינגעפאלען א אידעע און איהרע אויגען האָבען אָנגעהויבען לויכטען, ווי זי וואלט געפינען א סגולה צו א שווערען וועהטאָג — איך וועל איבערשטעלען די בעטען נעבען אויזען, דעם קאמאָד נעבען די בעטען און דעם קופערט...

— דעם קופערט צווישען די בעטען — האָט די מאמע נעהאלפען דער טאָכטער מאכען דעם פּלאן.

— יע... — האָט די טאָכטער זיך פערטיעפט אין איהר פּלאן.

— וועט זיין א לעדיגע שטוב... נאנץ גוט...

— דו וועסט מיר העלפען מאמע?

— אָח, חאטש שוין.

און די מוטער מיט דער טאָכטער מיט דער איננערער שווועסטער, האָבען זיך גענומען צו דער ארבייט.

אין א האלבע שעה איז עס געווארען פערטיג.

— אוי, וואס פאר א גוטקייט! — איז חייקע נתפּעל נעווארען.

— גרויסארטיג! — האָט זעלדע צוגעשטימט מיט פרעה־ליכע אויגען.

— שעהנער ווי פריהער. — האָט די מוטער איהר מיינונג געזאָגט.

— א שטוב ווי א פעלד! — האָט זעלדע ווייטער גערעדט.

— מען וועט קענען טאַנצען א זעכצעהנפּאָריגען קאַדריל, האָט די איינגערע שוועסטער געפּאַנטיזירט.

— און אן אכט פּאָריגער איז דיר וועניג?

— עס רעדט זיך אזוי! — האָט חייקע זיך פערענטפערט. און די צוויי שוועסטער מיט דער מוטער האָבען אַנגעקוואַ־לען פון דעם נייס.

— אַבער זעה א מאַדנע זאַך! — האָט זעלדע אנגעהויבען פילאָזאָפירען, פאר וואס האָבען מיר זיך ניט געחאפט שוין לאנג איבערצושטעלען, עס איז דאָך ליכטיג אין די אויגען געוואָרען.

— עס איז אלע מאל אזוי, טאַכטער — איז די מוטער אין א מוסר־השכל טאָן אריינגעפאלען — צו א גוטע זאך חאפט מען זיך שפעט...

נעקומען פון נאס אין שטוב אריין, האָט גרשון אויסגע־שמעלט די אויגען און ניט געקענט ווייטער א טריט מאכען.

— וואס איז דאס?

— וואס „וואס איז דאס"? האָט זעלדע דערשראקען גע־פרעגט.

— וואס איז דאס? — צי איך האָב פערבלאָנדזשעט? איז ער שוין נעקומען אביסעל צו זיך און האָט אַנגעהויבען רעדען מיט זיין לשון „סגיא נהור".

— וואס איז דען? — האָט די מוטער געפרעגט, אויך ניט אַהן שרעק.

— וואו איז דער קאמאד און וואו איז דער קופערט, און וואו זיינען די בעטען? עפעס זעה איך זיי ניט? איך בין שוין אפשר בלינד געוואָרען.

— אט שטעהען זיי דאך... מיר האבען איבערגעשטעלט — האט זעלדע ווי פארשולדיגט געענטפערט.

— אלמאי? — האט ער געפרעגט, כלומרשט קאלטבלוטיג.

— עס איז שעהנער — האט זיך די קליינע חייקע אריינגעמישט.

— עס איז גערוימער — האט זעלדע פערריכט.

— זיין וועלען דאָ שבת — טאנ...

נאר זעלדע האט א ווינק געטהאן צו דער מאמען, און יענע איז ענטשוויגען געוואָרען...

— שעהנער, גערוימער... נייעסען גאר! — האט זיך דער פאטריארך צעהיצט, פאר מיר איז שעהן און גערוים, ווי עס איז פריהער געווען — נייעסען גאר אויפטהאן! נאך וואס פעהלט אייך? שוין שטעלט איבער צוריק אויף די אלטע ערטער!... זאל שטעהן, ווי עס איז געשטאנען, איהר הערט...

— וואס ארט דיר, אז אזוי, — האט זיך די מאמע געפרובט משתדל זיין.

— רייד ניט! — האט ער זיך צוהיצט — איך ווייל נישט קיין נייעסען! זאל שטעהן, ווי עס איז געשטאנען...

ביבליאטעק און לעז צימער פון אידיש נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE Jewish National Workers' Alliance

אין קריעה.

צוויי זיהן האָט דער אלטער זלמן-פּסח'ס, און האָט פון זיי קיין נחת ניט; וועז ניט די שטיקעלע האָפענונג, וואס נאָך זיין טויט וועלען זיי נאָך איהם קדיש זאגען, וואלט ער שוין לאנג פון זיי זיך מיאש געווען: מילא וי זיי ווילען זיך — איך קען זיך בעגעהן אָהן זיי. שטעהט איהם אבער דער „קדיש" ווי א ביין אין האלז, און ער מוז לויידען פון זיי און האלטען זיך מיט זיי.

און דאָס גאנצע אונגליק, וואס ער האָט אביסעל געלד! וועז ניט דאָס געלד, וואלט ער אפשר פון זיי נחת געהאט, ווי אלע טאטעס פון קינדער. זיי זיינען דען שלעכטע קינדער! פערקעהרט, גאנץ גוטע, למדנים, איידעלע, עהרליכע, האָט איהם אבער גאָט געשטראפט מיט אביסעל געלד און די צוויי ברידער וואלטען זיך אלע טאג וועלען צוטהיילען נאָך פאר זיין לעבעז מיט דער ירושה...

מילא דעם עלטערען זוהן, חיים'ען, וואס איז שוין גאָט צו דאנקען א טאטע פון אכט קינדער, האלט ער נאָך עהר היום אויף זיין קעסט, און מאכט חתונה אמאל זיינעם א זוהן, אמאל א טאכטער און האלט די נייע פאַר-פאַלקס וויעדער אויף קעסט. וואס דען? א תירוץ איז דאָס? וואס? איז אבער דער צווייטער זוהן, יענקעל, אן אָרימער תּבאוה-סוחר, זיך מתקנא: סטייטש! וואו איז דאָס געהערט געווארען, אז עלטערן זאלען אלץ א י י ן

זוהן אוועקגעבען! א קלייניגקייט — אויסהאלטען אזא געוינד אויף קעסט! און אויף דעם סמך נעהמט יענקיל ביים טאטען מ ז ו מ נ י ם און דער טאטע קען זיך אהם ניט אויסצאהלען פאר די קעסט, וואס ער גיעט חיים'ען.

— וויפיעל מיינסטו איז ווערט חיים'ס קעסט? — פרעגט דער אלטער זלמן, אז יענקיל האט צו איהם טענות.

— חיים'ס קעסט? חיים'ס קעסט?... אט וועל איך דיר באלד זאגען — נעמט יענקיל די בארד אין האנד, קנייטשט דעם שטערען און מאכט אזא רעכענונג:

— דריי פוד ברויט נעהט ביי זיי אווענק א וואך...

— דריטהאלבען! — האקט איבער דער אלטער טאטע.

— דריי פוד, ווי א האר! — ווייל יענקיל אפילו א פונט ניט ארבלאזען.

— איצטער לאמיר נעהמען פלייש! — העבט וויעדער אן יענקיל צו רעכענען.

— פלייש עסען זיי זעלטען. — שלאגט איבער דער אלטער טאטע.

— טאטע! זיי עסען, זיי פרעסען! — שרייט שוין הער כער יענקיל און רעכענט אוים: 5 פונט פלייש אין מיטען וואך — פינף גילדען, שבת קאסט צוויי רובל, — היינט גרויפען, קארטאפעל, קלייניגקייטען, „דאס און יענץ", „סאיע", „טאיע", א שוך, א בגד, שבת אן עליה — חיים איז דאך א יחסן — שלישי קויפט ער, אנדערש לויהנט איהם ניט 10 רובל א וואך קאסט דיר חיים! צעהן רובל!" — ענדיגט יענקיל דעם חשבון.

— נו, און וויפיעל קאסט דו מיך? — פרעגט זלמן.

— איך — א העלפט ניט! — פערזיכערט יענקיל.

— נו, מאך א חשבון! — הויבט אן דער אלטער — צום יריד פאקראוועם האסטו געגומען א נייענקע הונדערטער?

— געגומען! — גיעט נאך יענקיל.

— אין א חודש ארום, נעדענקסטו, ביזטו געקומען זונטאג

אזן נעהאפט אויף א „ווייליע" 25 רובל אבצוהלען א גוי פאר א כיציאה עפעס — דיינע מציאות!

— יע! — ניט נאך יענקיל.

— צום יריד אולאם האסטו געגומען 50 רובל; אויף פסח האסטו געגומען 25 — היינט וואו איז — דא א צעהנרובעלדינע, דא א פינף־רובעלדינע.

— אלץ ניט קיין צעהן רובעל א וואך! — טענהט יענקיל.

— דו נעהמסט דאך אבער מיט אמאל! גזלן!" וועדט שוין דער אלטער אין כעס.

— נו, שא, שרייי ניט, טאטע! גאה גיעב איהם אוועק די גאנצע געלד דיינע! דו האסט דאך איהם ליעב! גיעב איהם, קאָרמע איהם," — שרייט יענקיל.

—איך גיעב דיר מעהר פאר איהם! — בייזערט זיך דער אלטער און נעהט אוועק א דערצארנטער אהיים.

אויפ'ן הארצען איז איהם שווער, עס דריקט איהם ווי א שטיין, און טרעפענדיג זיין „אלטע", ווי ער רופט זי, אדער ווי אלע רופען זי — זלאטע, ווייל ער אויסרעדען זיך פאר איהר. ער לאזט אראב דעם קאפ און קען ניט אנהויבען. די אלטע אבער פערשטעהט, אז ער איז שוין מסתמא געווען ביי יענקלען און זי הויבט אן:

— נו, וואס וויטער?

— נחת... — מורמעלט זלמן.

— וואס? ביי יענקלען געווען? — שטויסט זי זיך שוין אליין. — וואס וויל ער?

חיים און די הויז־נעזינד, וואס געפינען זיך אין דעם זעלבען הויז, הערען זיך צו ביי'ן וועגטיל פון קאמער, וואס די אלטע ריידען.

— ער פערגינט ניט חיים'ען! — קלאגט ער זיך. — אלץ, זאגט ער, גיעב איהם אוועק, הייסט עס, חיים'ען."

חיים הערט אונטער און קריצט מיט די צייהן.

ביבליאמעק און לעז צימער פון אידיש
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

— און איהם גיעסטו וועניג! — זיפצט די אלטע.
— ער טענה'ט, אז חיים קאסט מיר צעהן רובל א וואך.
— צעהן מכות איהם! קען זיך שוין חיים ניט איינהאלטען און שיסט אוים הויך.
— צעהן געשווירען איהם! — העלפט אונטער חיים'ס וויב.

— צעהן פלאטירען איהם! — העלפען די קינדער.
—שא, וואס איז דארטען? — חאפען זיך ארויס די אלטינקע פון זייער צימער.

דא גיט א שפרונג חיים צום טאטען און א ווילדער פון כעס מאכט ער מיט די הענד:
— א י ה ם גיעסטו אוועק אינגאנצען! א י ה ם! ער וועט דיך צו דער טארבע ברענגען. דו וועסט זעהן, טאטע.
— ביים בעסער אב די צונג! — מישט זיך אריין די אלטע.
— מיט דער טארבע וועסטו פון דיין „יענקלען" אוועקגעהן — געדענק, טאטע! געדענק! — סטראשעט איהם חיים.
— איך האב מורא. אז פון דיר וועל איך גיכער מיט דער טארבע אוועקגעהן, — זאגט זלמן און וויזט אן אויף דער עלטערער טאכטער, חאשען.

דא טרעפט די קוילע חיים'ען אין סאמע מיט הארץ און ער געהט אוועק אין א זייט.

אין שטוב אבער רוישט נאך און קאכט, יעדער קינד שילט בעזונדער יענקלען און יעדער קלאה לענגט זיך אוועק ביי די אלטע אזוי ווי א שטיין אויפ'ן הארצען.
— ניט בעשערט קיין נחת! — קלאגען זיי זיך שטיל אייגער פאר'ן צוויטען.
— וואלטען מיר בעסער שטיינער געהאט, איידער געלד!

— אח, אח! — זיפצען זיי פאר זיך. — צוויי שטיקלעך קינדער און קענען זיך ניט טהיילען.

א גאנץ יאהר זיינען די צוויי ברידער ברוגז. גוט וועלען זיי נאר פורים צו דער סעודה.

עס געשיהט אזוי:

אז עס קומט פאר נאכט, און ביי חיים'ן גרייט מען צו דער סעודה, געהען ארוים די „אלטע" פון זייער קאמעריל, זעצען זיך אוועק ביי'ן טיש און טיילען אויס די קינדער פורים־געלד. אין שטוב וועלט פרעהליך און אויפגעלומט. אלע פנים'ער שטראהלען. די אייניקלעך, די יונגערע, לאכשצען זיך צו דער באבען און צום זיידען, קריכען זיי אויפ'ן שוים און זאגען: האלט דער באבען, האלט דעם זיידען... א גוטע באבע, א גוטער זיידע!...

פון די וואריעמע קינדערשע וועלטער, פון דעם געגרייטען טיש, פון דער ליכטיגקייט, וועלען די אלטע גערוהרט. עס ווענקט זיך אין זיי ביידען א ליעבעם געפיהל צו די קינדער און זיי דערמאנען זיך אן יענקלען, וועלכער פראווענט נעבעך אליין די סעודה... וועלט ווייס צי האט די שנור דארט עפעם געמאכט יום־טוב'דיג.

— געדארפט רופען אהער יענקלען מיט דער ווייב און קינדער, גיעט א זאג די אלטע.

— נו, נו, אדרבא, לאז מען זיי רופען! — חאפט זיך אן דער אלטער.

— וואס זאגסטו, חיים? — פרעגט דער טאטע ביי'ן זוהן.

— פון מיינעטוועגען, רוף. — זאגט קאלט חיים.

— מען קען רופען! — זאגט די שנור.

— נעה אריבער, ביילינקע! — וועגדעט זיך די באבע צו א צוועלף־יעהריגע מיידעלע — צום פעטער יענקלען און זאג, אז מען בעט זיי צו דער סעודה.

— זיי זאָלען למען השם קומען! — פערזאָגט פון זיין זייט דער זיידע.

— גוט! — לויפט ארויס פרעהליך דאָס אייניקעל. אין א פיערטעל שעה ארום קומט זי צוגעהן א פרעהליכע און מעלדעט:

— דער פעטער האָט געזאגט, אז ער וועט באלד קומען.

און ווירקליך קומט באלד יענקיל מיט זיין ווייב און מיט צוויי עלטערע קינדער.

— גום פורים!

— גום פורים!

פון אנפאנג געהט אלעס כשורה. יענקיל מיט דער ווייב זעצען זיך ביים טיש און הייבען אָן קייען באב, וואָס איז אנגעשטעלט אויפ'ן טיש אין גרויסע טעלער פון דער פולער האנד. חיים הייבט אָן מאכען א שמועס וועגען שטאָדטיגע ענינים אין וועלכע ער איז שטארק, אלס לעדיג־געהער, בקיי.

— פ'איז פארכעס! — זאָגט ער — די באָד שטעהט שוין דריי יאָהר אהן א דאך, און אין קאָמבקע ליענט נאנצע 500 רובל און מען ניט ניט ארויס.

— טאקי א סקאנדאל! — ניעט יענקיל נאָך, אבשיילענדיג א באב.

די אלטע קוועלען אָן. אָט דאָס זיינען עפעס געראטען אויף בריידער, מען רעדט, מען פערברענגט, ווי גהערעיג איז, ניטא קיין קנאה, קיין שנאה! פיין, אָרענטליך!...

אין א ווייל ארום שטעלט זלמן אוועק אויפ'ן טיש א פלאש בראָנפען, ניעסט אָן די קעלישאָקעס און זאָגט:

— נעהמט, קינדער. צו ביסלעך בראנפען!

— נעהם דו פריהער, טאטע, — זאָגט פרעהליך יענקיל.

— טאטע נעהם דו! — לענט פאָר פרעהליך חיים.

דער טאטע נעהמט דעם קעלישאָק מיט א שטראהלענדען פנים, מיט שיינענדע אויגען, מיט טריסלענדיגע הענד און שרייט אויס:

— לחיים קינדער!

— לחיים ולשלום! — ענטפערט יענקיל חיים'ען.

שפּעטער א ווייל דערלאַנגט מען געקאַכטע יאַנדעם מיט קיכלעך, מען צושטעלט די טעלער, מען צולעגט די לעפּל, און דער טיש בעקומט איין אויסזעהן פון א וואַהרער שׂמחה.

יענקיל און חיים האָבען שוין אויסגעטרונקען צו עטליכע גלעזליך. די קעפּ טומלען זיך און דערהויפּט איז יעדערנס מויל פול מיט ווערטער, וואס בעטען זיך ארויס, חאטש עס איז א גרויסע סכנה...

— וואַס, חיים! — קען זיך ענדליך יענקיל ניט איינהאַלטען — ביזט אַהן איין עין הרע א בעל־הבית...

— פערגינסט מיר אפּשר ניט! — לאכט פרעהליך חיים.

— ניין! אדרבא... איך מיין סתם אין דער וועלט אריין. די אלטע בלייבען טויטע. זיי ווילען פערשטיקען דעם גע־שפּרעך און וויסען ניט, ווי אזוי.

—ניין, יענקיל, פערגינסט מיר ניט! — שרייט אויס פלוצלונג חיים, זיהעכדיג, ווי יענקיל בעטראכט די עטליכע זיל־בערנע לעפּל.

—קינדערלעך, האָט רחמנות! — בעטען זיך דערשראָקענע די אלטע—פערשטערט ניט אונזער שׂמחה, איין מאל אין יאָהר.

— מיר קריגען זיך ניט! — פערזיכערט יענקיל.

— חס וחלילה! — פערזיכערט אויך חיים. — די בעסטע גוטע פרייַנד! נאר גלאט, איך שמועס אין דער וועלט אריין, — יענקיל פערגינט מיר ניט. יענקיל וועט עס אליין מודה זיין. אמת, יענקיל?

יענקיל בעטראכט דעם רייכען טיש, און שיעסט ארויס:

— אמת, ברודער!

חיים ווערט אַנגעצונדען:

— וואַס־זשע נעהסטו צו מיר?

— טאקע א נאַרישקייט! — מורמלט יענקיל.

— קינדערלעך! — האָט רחמנות... — בעטען זיך די על־טערן מיט טרערהרעז.

נאָר עס פערקריכט שוין צו ווייט: די פערשטיקטע שנאה, וואָס טליעט א גאנץ יאָהר ביי יעדער ברודער אין הארצען צום צווייטען, פלאָקערט יעצט אויף, נאָך דעם ביסעל בראָנפען, אין א העליש פייער.

— דו טאָרסט צו מיר ניט געהן! — שרייט אויס חיים.

— שדים זאָלען צו דיר געהן — ענטפערט יענקיל נאָך העכער.

— ארויס פון מיין שטוב! — שמעלט זיך חיים אויף און מעסט זיך אויף יענקלען.

— עס איז דעם טאָטענס שטוב, ניט דיינע! — קוראָשעט זיך יענקעל און בלייבט זיצען.

די מחלוקת ווערט וואָס א מינוט גרעסער, עס מישען זיך אריין די ווייבער און די קינדער ביז יענקיל פערלאָזט די שטוב, סטראָשענדיג דעם טאָטען:

— געדענק! זיי וועלען דיר צו דער טאָרבע ברענגען.

די אלטע בלייבען נאָכדעם זיצען צעמישט, ווי ארויסגעטרי־בענע פון גן־עדן געהען זיי אריין צו זיך אין צימערל. ביידענס פנימ'ער בעקומען א מינע פון נאָך השעה־באָב ביינאכט צו די קינות.

— וואָס רופסטו איהם, דעם גזלן? — קען זיך ענדליך דער אלטער ניט איינהאלטען.

— איך רוף איהם? דו רופסט דאָך איהם! — פערענט־פערט זיך די אלטע.

אין דער אמת'ן אָבער רופען איהם זיי ביידע, חאָטש זיי ווייסען פאראָוים. אז עס וועט זיך אזוי ענדיגען. ווער וויים וואָס פאר א רעכנונג זיי האָבען דערביי. אפשר ווילען זיי חאָטש גע־גיסען די עטליכע מינוט נחת, וואָס זיי האָרעז עהדער'ן סקאנ־דאל. ווער קען פערשטעהן עלטערנ'ס הערצער?...

פערשפּעטיגט.

די ביסעלע קאַרן, וואס אנטאָש האָט אראָבגענומען פון זיין שטיקעל פּעלץ, וואס ער האָט פערמאָנט, האָט ער שוין לאנג צו־זאמען מיט זיין עלטערן אכצעהניעהריגען סערגייען צעדרא־שען און עס צומאָהלען אין דער נאָהענטער וואסער־מיהל, וואס איז געגאנגען אויף צווויי רעדער, און אויף דעם בוידעם בעהאל־טען צו ווינטער אויף ברויט. נאָר איין פוד קארן האָט ער אין א זעקעלע אריינגעשאָטען, פערבונדען עס מיט א שטריקעלע און אין שטעדטעל אויפ'ן מארק אוועקגעפיהרט. אויפ'ן מארק זיינען אידען איינער נאָך דעם אנדערען צוגעקומען אלע ווילע צום וואגען, געטאפט דאס זעקעלע און געפרעגט:

— טשאהא מאיעש נא פראָדאניע? — וואס פערקויפסטו?

— אויף וואס אנטאָש פלעגט ניט אָהן שטאָלץ ענטפערען:

— זשיטא, קאַרען...

און די אידען האָבען נעדונגען און נעריגען, געוואויגען און געוואויגען מיט זייערע בעזמענס און געבאָטען פרייזען פון 40 קאָפ' ביז א האלבען רובל, און אנטאָש פלעגט די פרייזען אויסהערען, קראצען זיך אין פאטילייצע און בעטען פינף גילדען ביז ער פלעגט אראָבגעהן אויף פיער גילדען. ביי פיער גילדען האָט ער זיך איינגע'עקשנ'ט און ס'האָט ניט געהאלפען שוין מעהר קיין דינגען זיך.

— טשעטירע זלאַטע! — האָט ער געזאָגט.

פֿארנאכט אבער, אז די אידישע מארק־סוחרים זיינען זיך צוגאַנגען און מעהר איז שוין קיינער צו איהם ניט צוגענאַנגען, אי, ער שוין מיט זיין ביסעל סחורה ארָאָבגעפאַלען, און האָט שוין געזוכט א סוחר פֿאר א האַלבען רובל.

דער אייניציגער העגדלער, וואס איז אויף דעם מארק גע־בליבען, חנן דער קורצער, האָט שוין דאָס ביסעל מזומן, וואס ער האָט נעהאט צוגעגרייט צום מארק, אויסגענעבען, און ער האָט דערפֿאר מיט א האַלבען מויל געבאָטען נאָר דריי גילדען:

— טרי זלאַטיק, קאַלי חאטשעש?

און אנטאָש, וואס האָט געדארפט דאָס געלד אויף זעהר נוי־טיגע זאכען צו קויפען, אָהן וואס ער האָט א היים ניט גע־קאָנט פאָהרען, איז מיט הארץ־וועהטאָג מרוצה געוואָרען. דערהערט, א ער וויל שוין אוועקגעבען, האָט חנן אין דער רעכטער זייט הארצען דערפיהלט א קלאפ פון פרייד, וואס איהם מאכט זיך צו קויפען א „מציאה", פון וואס ער וויסט האָבען א ריינעם צעהנערל ריוח, אין דער לינקער זייט הארצען האָט איהם אבער א קלאפ נעטהאָן פאר הארצווועה־טאָג: נאָט ווייסט, צי די מציאה וועט א י ה ם אָנקו־מען, וויל זיין קאפיטאל האָט זיך איבער'ן מארקס־טאָג אינ־גאנצען אויסגעלאָזט. פונדעסטוועגען האָט חנן די האָפנונג און דעם בטחון, ניט פערלוירען, און האָט נעהייסען אנטאָש'ן פיהרען די סחורה צו זיין שפייכלערל. דאָרט, ביים שפייכלער, האָט ער נעמאכט שותפות מיט א רייבערען הענדלער; יענער האָט נעצאָהלט, און אנטאָש האָט בעקומען דריי זיבערנע גיל־דען. ער האָט זיי בעקוקט פון אלע זייטען, געפרענט עטליבע מאל: „צי ניע פאלשיווע?" און אז די צוויי שותפים האָבען איהם בערוהיגט, אז ס'איז אמת'ע גוטע געלד, האָט ער זיי אריינגעקרוקט טיף אין בוזעם און זיך געלאזען מיט'ן וועגעלע צו א קרעטשמע אין מארק. דאָרט האָט ער צוגעבונדען דעם

פערד צום סלופ פון נאנים אוּן איז אוועק קויפען נויטיגע זאכען.

ער האָט געקויפט צוויי טעפ זאלץ, וואָס די אַנטאָשיכע האָט איהם אָנגעוואָגט למע"ש צו ברענגען, דריי פעקלעך צו אכט גראָשען מאַחאָרקע, א פּאָר פונט זייף צו זעקס קאָפּיקעס, א קרענצעל בייגעלעך — א „גאָסטינעץ" פאר די קלייַנע קינדער, אוּן פאר דאָס איבעריגע איז ער אין קרעטשמע אריין אוּן געמאכט א כוסה, מיט וועלכער ער האָט זיך נאָר דערקווויקט אוּן האָט פרעהליך אָנגעהויבען שמועסען מיט די איבעריגע פויערן.

— פּוד זשיטאָ פּראָדאל! — האָט ער, כטוב לבו ביין, איינעם פון די פויערן דערצעהלט, — אָשוקאלי זשידי: טרי זלאָטיך דאלי... מאלאָ!

דער אנדערער פויער, וועלכער איז געווען רייכער פאר אנדאש'ן, האָט אויף איהם, א פּעראכטליכען בליק געווארפען אוּן מיט גדלות געענטפערט:

— טשטאָ, פוד זשיטאָ! יא דיעסיאט פּראָדאל... פּאָניאַיעש? דיעסאָט!

אנטאָש האָט מיט קנאה א קוק געטהאָן אויפ'ן פויער, געוואָלט עפעס ענטפערען, נאָר זיין שוואָך קעפּעל איז שוין געווען אביסעל בערוישט, האָט ער נאָר א קרים געטהאָן מיט די ליפּען, ארויס פון קרעטשמע האלב פרעהליך, האלב אומעטיג, זיך געזעצט אויף זיין קלייַנער דראָבינע אוּן זיך געלאָזט פאָהרען אהיים אין דאָרף אריין, וואָס האָט זיך געפונען פינף ווערסט פון שטעדטעל.

* * *

עס איז פערנאנגען א חודש. דער אָסיען האָט זיך אונטערגעוקט, די טעג זיינען געוואָרען קלענער אוּן די נעכט גרעסער אוּן אין אנטאָשס קליין שטיבעלע האָט מען שוין בעדאַרפט ביינאכט א לעמפּעלע ברענען. דאָס לעהמענע פּלעשעל, וואָס אנטאָש האָט ביי א טעפער מיט דריי יאָהר צוריק געקויפט פאר

ביבליאטעק און לעזע צימער פון אידיש
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

אכט גראשען איז א טרוקענע געשטאנען און ס'איז ניט געווען פאר וואס נאפט צו קויפען. אויסער דעם איז שוין דאס זאלץ אויך באלד אויסגענאנגען, פון די זייף, וואס ער האט געקויפט, איז נאר א שטיקעלע געבליבען, פון די מאכארקע איז נאר גע־בליבען אויך א פאר טעג, און אנטאש האט זיך געקראצט אין פאטעליצע, געשפייט און אלץ געוואלטשעט:

— סאלי ניעמא, מידלא ניעמא, מאחארקע ניעמא, ני־טשהאָ ניעמא. קעפסקי אינטערעס.

פערדיענען האט אנטאש ניט געהאט וואו. דער איינציגער איד, וואס האט אין דארף געוואהנט איז אליין זעהר ארים געווען, און אנטאש האט געהאט נאר איין האפנונג: פאר סכות אנצוהאקען א פולען וואגען „סכך" און פיהרען עס אין שטעד־טעל ארויין און פערקויפען עס פאר א פאר פערציגער. אלע יאהר טהוט ער אזוי, זייט ער האט דאס פערדעל זיינס, פאר וועלכען ער האט אבגעצאהלט אויפ'ן יריד זעקס רובל.

און גלייך נאך ראש השנה האט ער אלע טאג אנגעהויבען פרעגען דעם אידען, וואס האט געוואהנט אין דארף: וועז איז ביי אייך סכות?

— האסט נאך צייט! — פלעגט איהם דער איד ענט־פערען.

— אליע קאלי! — פלעגט אנטאש רוהען ניט לאזען.

דער איד, וועלכער איז גראד געווען צוטראגען, האט איהם איינמאל א זאג געטהאן, ניט פיעל טראכטענדיג:

— יעשטשע טידזיען! — אין א וואך ארום, הייסט עס.

אין אמת'ן אבער איז ניט מעהר געווען ווי פינף טעג צו סכות. און אנטאש האט אויסגערעכענט, אז צוויי טעג פאר „קוטשקי" איז די רעכטע צייט צו פיהרען די סכך אין שטעדטעל: דאס איז געווען אקוראט דער ערשטער טאג יום־טוב...

ער איז דעם טאג פריה אויפגעשטאנען, איבערגעבליבען א שטיק גראב, שווארץ ברויט, וואס ער האט געטונקט אין אליין

צעשטויסענע זאלץ, פארטונקען מיט א קווארט קאלט וואסער, האט איינגעשפאנט דאס האלב הונגעריג, האלב פערשלאפען פערדעל, געגומען די האק און זיך געלאזען אין נאהענטען וועל־דעל.

ער האט זיך געגומען האקען די שטעכעדיגע צוויייגען איינע נאך דער אנדערער. געקליבען האט ער אלץ געדיכטערע און לענגערע; בעסערע סחורה פערקויפט זיך גיכער! האט ער הערבי געטראכט. דער וואגען איז אלץ געוואקסען און גע־וואקסען, ער האט גערעכענט לכל הפחות לייזען פאר זיין סחורה א גילדען דריי, און איהם האט זיך אלץ נעדאכט, אז ס'איז נאך וועניג און ער האט אלץ געהאקט און געלעגט די צוויייגען אויפ'ן וואגען.

ענדליך איז דער וואגען פול געווארען, אנטאש האט איהם בעטראכט פון אלע זייטען און איז צופריעדען געבליעבען.

— דאוואלנא בודזיע! — האט ער פאר זיך הויך ארויסגע־ברומט און געגומען דאס פערד פאר'ן צוים.

אז ער איז אבער אבגעפאהרען א פאר טריט, האט ער זיך אבגעשטעלט און וויעדער א קוק געטהאן אויף דעם וואגען.

— א מאשע מאלא בודזיע? — האט ער זיך פלוצים דער־שראקען, האט אויסגעהאקט נאך פינף צוויייגען און האט זיך גע־נומען פאהרען שוין אויף זיכער.

ער איז געפאהרען לאנגזאם, טריט ביי טריט, און לאנגזאם, טריט ביי טריט זיינען אויך אזוי אין קאפ זיינע געדאנקען גע־גאנגען, ווי זיי וואלטען ניט וועלען געהן גיכער פאר דאס פער־דעל. אנטאש האט גערעכענט, וויפיעל זאלץ וועט ער קענען קויי־פען און וויפיעל זיינ, וויפיעל „נאזע" און וויפיעל מאהארקע, פאר דעם געלד, וואס ער וועט אבלייזען אין שטעדטעל ביי די אידען. ענדליך האט איהם דער חשבון פערמאטערט און ער האט בעשלאסען, אז ער וועט האבען די פאר גילדען אין האנד, וועט

איהם גרינגער זיין צו בערעבענען, ווי אזוי אלץ אייגצוקוייבען. זיין נאך דעם בעשלום איז פון איהם ווי א משא אראב.

* * *

אז ער איז מיט זיין וואגען אריינגעפאהרען אין אנהייב שטעדטעל און האט דערזעהן די סכות שוין בעדעקט מיט סכה, האט זיך איהם ווי עפעס אבגעריסען אינווענוג און איהם האט זיך געדאכט, אז די סכות און די הייזער — אלע דרעהען זיך און שפרינגען. ער האט זיך אבער געשטארקט און געטרייסט, אז אלע יאהר איז אזוי: א סך „זשידקעס" דעקען צו פריהער און א סך שפעטער. דערפאר איז שפעטער טייערער.

— דאראשיי וואזמו! איך וועל טייערער נעהמען... — האט ער בעשלאסען, און אנגעטאן האבען איהם בעשלאגען.

ער איז געפאהרען ווייטער. אויף א גאניק זיינען געשטאנען צוויי וווייבער, איינע א יונגע און איינע אן עלטערע, זיי האבען געטייט מיט די פינגער און האבען געקייכט פאר געלעכטער.

— טשאהא ווי סמעיעטעם? — האט אנטאש מיט כעס געפרעגט.

— בא טי טאק ראנא אוזש סכך וועזש. — האבען זיי איהם לאכענדיג געענטפערט.

— יאק טא ראנא? — האט אנטאש דאס לאכען ניט פערשטאנען.

— ראנא... ראנא... — האבען די פרויען געלאכט.

— טפו! — האט אנטאש מיט צארן אויסגעשפיגען און זיך געלאזט ווייטער, טראכטענדיג:

— יאק טא... בערקע האט אליין געזאגט — „זא טידזען". איך האב דאך אזוי גוט ג'חשבונ'ט: נאך צוויי טעג.

א קאלטער שוויים האט איהם בענאסען, דערמאהנענדיג זיך, אז ער האט פון יענער צייט אן, זייט בערקע האט איהם נעזאגט, אפשר ניט גוט געצעהלט. ער האט פערשפעטינגט! נעווים, נעווים! אלע סכות זיינען שוין בעדעקט מיט סכך... ער

וועט בלייבען אהן זאלץ, אהן מאהארקע, אהן זייף, אהן „גא־זע"...

טרויעריג האט ער געפירט דאס פערדעל, וועלכעם האט קענטיג געשפירט דאס גרויסע אומגליק, וואס דא שטעהט פאר זיין בעל־הבית, און האט זיך קיים געשלעפט, ארבעגלאזען דעם מידען קאפ זיינעם.

דערווייל זיינען די בעלי־בתים שוין געזומען געהן ביסלעכ־ווייז פון שוהל, אויסגעפוצט יום־טוב'דיג מיט די טליתים און די מחזורים אין די הענד.

דערזעהענדיג לכתחלה דעם פויער מיט'ן וואגען סכך, האבען זיי ניט פערשטאנען, וואס דאס איז אזוינס, און האבען ערשטוינט געקוקט איינער אויפ'ן אנדערען. נאך זייער קוקען האט זיך נעדאכט, אז זיי האבען זיך דערשראקען: אפשר האבען ז י י א טעות געהאט און פריהער סכות געמאכט?...

— טשאהא טי וועזש? — האט איהם איינער א פרעג געטהאן.

— יאק טשאהא? — האט אנטאש תמ'עווא־טע אויסגעשטעלט די אויגען — סכך וועדו נא „קוטשקי". קופיטע, האלובטשיקי! קופיטע! — האט ער זיך געזומען בעטען מיט א ווייענדיג קול.

די אידען האבען זיך פונאנדער געלאכט.

— וואס דארף מען איצטער סכך? דוריען, דו! עס איז דאך שוין יום־טוב, — האט איהם איינער געטרייסט.

נאר אנטאש איז פון גרויס אומגליק ווי צוטומעלט געווא־רען און האט געשריגען, קראצענדיג זיך אין דער פאטעליצע און האלב ווייענדיג:

— קופיטע, קופיטע! סאל טרעבע, מידלא טרעבע, נאזא טרעבע...

דער עולם אידען, וועלכער האט אנפאנגס געלאכט פון דער גאנצער סצענע, איז ענדליך גריהרט געוואָרען. זיי האבען בע־

טראכט דעם אריבען הארצן פויערעל, דערזעהען זיין פערצווייי־פעלטען פנים און א נעפיהל פון מיטלייד האט זיך אין זייערע הערצער דערוועקט.

— אן ארימער גוי, א ביטערער רחמנות! — האט איינער ארויסגעזאגט, פערקרימענדיג מיט וועהטיג זיין פנים.

— ער האט נעהאפט, נעבאך, מאכען נאכצע גליקען פון די סכך, מיט אמאל — נא דיר! — האט א צוויייטער נעזאגט.

— עס וואלט נעווען א יושר אבצוקויפען ביי אים די סכך, — האט נאך אייגער פארגעלענט, — ס'איז א חלול־השם.

— אים יום־טוב, ווי אזוי? — האט א צוויייטער אבגע־שלאגען די פארלענונג.

— עס איז אויך האלץ ווערט דאס נעלד — האט אייגער געשאצט, בעטראכטענדיג דעם פולען וואגען מיט דעם סכך.

— ווערט היינט, ווערט מארגען! אז ס'איז יום־טוב...

— סאל ניעמא, נאזא ניעמא.... מידלא ניעמא... — האט דער פויער געוונגען זיין ליעדעלע, ניט פערשטעהענדיג, וואס די אידען רעדען אויף זייער לשון, נאר פיהלענדיג, אז מען טראכט וועגען איהם עפעס גוטס.

— שא! ער דארף נאר קיין נעלד ניט, ער דארף סחורה. סחורה אהן געלד מעג מען געבען אום יום־טוב אויך! — האט אייגער געבוירען גאר א נייע אידעע.

דער עולם איז לעבעדיג געוואָרען. עס האט זיך געפונען צוויישען רעדיל אידען א קרעמער, וואס האט געהאט דערביי א קראם.

— גיעב איהם, חיים, א פאר טעפלעך זאלץ מיט נאך דארטען, וואס ער דארף. גיעב איהם אויף א פאר גילדען. א רחמנות! מיר וועלען אלע ליידען דעם היזק...

— נו, נו, מהיכא־תיתי! — האט זיך ר' חיים אנגעחאפט — אן ארימער גוי טאקי, א רחמנות...

— א מצוה, א מצוה! ווי איך בין א איד! — האָט יעדער פון עולם געוואַרעמט.

חיים האָט צוגערופען דעם גוי, נאָך וועלכען דאָס גאַנצע רעדל איז נאָכגענאַנגען, האָט געעפענט די קראָם און האָט איהם געגעבען: צוויי טעפּ זאלץ, א שטיק זייף, א פלעשעל נאפט און צווויי פּעקלעך מאחארקע.

דער פּויער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן פאר שמחה, צי לאכען, צי ווייגען, ער איז נאָר אין שטאַנד געווען צו מורמלען:

— דזיענקויע! דזיענקויע!

— נא טעביע יעשטשע חלה! — האָט איהם פלוצלינג, אז ער האָט שוין די סחורה אייגענפאקט, עמיצער אונטערגעטראָגען א פּאָר „המוציאם" — דו וועסט בריינגען אהיים.

— נא טעביע יעשטשע! — האָט איהם נאָך אייגער דערלאנגט נאָך א שטיק חלה.

— נא יעשטשע!

— יעשטשע!

— יעשטשע!

און מען האָט געגומען טראָגען פון אלע זייטען חלה פאר אנטאשען. ער איז צוטומעלט געוואָרען און האָט קוים געקאָנט אויסרערען: „דזינקויע".

דער עולם איז געווען צופריעדען און יענקעל לייבעם, א פרעהליכער איד, וואָס האָט געמאכט יום־טוב פון דער פולער האַנד און ארָאבגעבראכט א חתן צו נאסט, האָט איהם ארויסגעטראָגען א גלעזעל בראנפען.

— נא פּיי! אי פּאיעושאי ז'באָנאָם דאָמאי!

אנטאָש האָט אין דער גיך אריינגענאָסען דאָס גלעזעל בראָנפען אין האלז, פערביסען מיט א שטיקעל חלה און האָט צרעהליך אויסגעשריגען:

— ניקאלי ניע זאבודו!

— איהר ווייסט, ניט קיין שלעכטער ערל... — האָט אייר נער פון דעם רעדיל אַ זאָג געטהאָן.

— וואָס האָסטו געוואָלט, ער זאל דיך איצטער שלאָגען?... האָט אַ צווייטער אַ שמייכעל געטהאָן — — — —

דער עולם איז ביים וואָרט „שלאָגען" ווי אָבהענדיג געוואָרען, און מען האָט זיך נענומען בישלעכווייז פונאַנדערגעהן.

דער רב און זיינע ספרים.

אויסער די שטענדיגע שכירות, וועלכע דער קאָרעספּאָנדענט רב ר' אברהם פלעגט בעקומען — פינף רובל א וואָך — און קליינע זייטיגע הכנסות, וועלכע פלעגען איהם איינטראָגען נאָך עפּעס א וואָך, האָט ער נעהאט נאָך א בעזונדערע הכנסה — שרייבען ספרים.

אמת, ער אליין פלעגט זאָגען, אז די ספרים, וואָס ער שרייבט און דרוקט דערנאָך, זיינען ניט צולייעב פּרנסה. די תורה איז, חלילה, ניט ביי איהם א „קרדום לחפור בה"; ער מיינט נאָר מרביץ תורה זיין צוויישען אידען. דאָך האָט ער אויף זיין ערשטען ספר „באר אברהם" ארויפגעדרוקט דעם מקח „א רו"ב אויסער פּאָרטאָ". און כדי דער ספר זאָל מעהר פּערקויפט ווערען, האָט ער נעזאמעלט פיעל הסכמות פון בעוואוסטע רבנים. ער האָט אפילו שטארק חשק נעהאט, צו בעקומען חאָטש א קליין הסכמה'לע אויף פון מינסקער „גדול", אָבער דער גדול, עליו השלום, האָט זיך אביסעל נעקווייטקעלט.

— איך גיב אמאָל א הסכמה, אָבער, אָבער...

וואָס דער „גדול" האָט נעמיינט מיט אָט דעם „אָבער", האָט אונזער מחבר זעהר גוט פערשטאַנען, און ער וואָלט נעוויס שטארק אין כעס געוואָרען אויף איהם דערפאר, וועז ער וואָלט נראָר אין זעלבען ספר ניט צולאָזט זיך וועגען דער עבירה פון כעס...

דעם ערשטען ספר „באר אברהם" האָט ער געשריבען נאָך מיט יאָהרען צוריק און אָבגעדרוקט טויזענד עקזעמפּלאַרען אין ראָמ'ס דרוק. קרוב פון דריי הונדערט האָט ער געשיקט צו נרויסע גבירים, מיט א נרויסען „לכבוד" אויפ'ן שער־בלעטל. צוווישען די דאָזיגע גבירים איז אויך געווען דער גביר אדיר קלונימום זאב וויסאָצקי...

עס פערשטעהט זיך, אז ניט אלע האָבען איהם אָבגעשיקט צוריק דעם פרייז. עס זיינען אָבער געווען אזעלכע, וואָס האָבען געשיקט דריי מאָל אזוי פיעל, און איינער פון די בראָדר־קיס האָט איהם אפילו געשיקט נאָנצע זיעבען רובל, און דער מחבר, וואָס האָט אין זיין ספר פערענטפערט אזוי פיעל קשיות, האָט בשום אופן ניט נעקאָנט נעפינען א תירוץ אויף דער קשיא: פארוואָס דוקא זיעבען און ניט ניין? ניין איז דאָך מעהר אידישלעך: א האלב ח"י...

אָבער נאָך מעהר האָט ער זיך נעווואונדערט, וואָס רבֿ־שילד, צו וועלכען ער האָט, פערשטעהט זיך ממילא, אויך נע־שיקט א ספר, האָט איהם נאָרנישט נעענטפערט, נלייך ווי דער ספר איז אין וואָסער אריין! אויך אנדערע נבירים, וואָס האָבען ניט נעענטפערט און ניט נעשיקט קיין נעלד, האָט ער זיך ניט נעווואונדערט. עס זיינען דאָ נענוג נבירים חזירים... אבער רבֿ־שילד! סטייטש? דו ביזט דאָך נעווויס פון די נרעסטע מיוחסים, מיט אן איידעלען חאראקטער, און ווי מען זאָנט, האלסטו דאָך אויך פון אידישקייט...

נישט אנדערש, סיידען דער אפטויקער, וועלכער האָט נע־שריבען די אדרעס, האָט זיך טועה נעווען, און דאָס ווייסט דער רב, אז א טעות אין אדרעס איז נע'הרג'עט... איין סומע — דריי רובל — וועלכע איז פאר איהם אנגענעהמען, האָט מען נעמוזט צוריקשיקען, ווייל אנשטאָט זיין ריכטיגען נאָמען „אברהם חאר־חורים", איז נעשטאָנען „חאבחורים", א נפקא מינה נאָר אין איין „ריש", און דאָך דריי רובל פערפאלען אויף אייביג! נעה

זוך, אז דו ווייסט אפילו נישט, ווער ס'האָט זיי געשיקט...

און נאָך אלעמען האָט ער גוט פערדיענט פון ספר, אפילו אָהן ראָטשילד'ן און אָהן די דריי רובל. אביסעל האָט ער אליין פינאנצערגעטראָגען, אויך צושיקט די בוכהענדלער אין די גרויסע שטעדט. אמת, ער האָט זיי געגעבען א גרויסען „ראבאט". כמעט זעכציג פּראָצענט, און די „פּאָרטאָ" האָט ער אויך ניט גערעכענט, דאָך האָט ער פון „באר אברהם" געהאט א שהן ביסעל געלד, וועלכעם האָט איהם געקלעקט צו מאכען חתונה זיין טאָכטער: נענומען א בחור מיט א „סמיכה" און איצט וואָרט ער אויף א שטאָדט...

כמעט אזוי פיעל פערדיענסט האָט איהם אויך געבראכט זיין ספר „ערן אברהם". אויך דעם „ערן אברהם" האָט ער געשיקט צו אלע גבירים אין רוסלאנד, דייטשלאנד און פראנקרייך; און פערשטעהט זיך, אז וויסאָצקי'ן, בראָדסקי'ן און ראָטשילד'ן האָט ער אויך ניט פערגעסען. אבער ביים צווייטען מאל האָט איהם שוין סיי וויסאָצקי און סיי ראָטשילד קיין געלד ניט אָבגעשיקט, און איהם האָט דאָס מאל פערדראָסען נאָר אויף וויסאָצקי'ן. אויף ראָטשילד'ן איז איהם שוין דאָס מאל ניט געווען אזוי קשה: ער האָט זיך דערוואוסט, אז זיין אידישקייט איז ניט אזוי אי־אי־אי. אבער דו, וויסאָצקי! סטייטש?... עס האָט איהם שטארק געקרענקט, אבער קיין שאָדען האָט ער ניט געהאט; אנשטאָט וויסאָצקי'ן איז אין קארלצין גופא אויפגעקומען עפעס א איד, וועלכער האָט דעם רב פאר'ן „ערן אברהם" מיט'ן אויפשריפט „לכבוד הגביר המפורסם" אריינגעשיקט גאנצע צעהן קערבלעך...

און דורכ'ן „ערן אברהם" האָט דער רב חתונה געמאכט זיין צווייטע טאָכטער, אויך געמענומען א איידעם מיט „סמיכה" און מיט אן אויסקוק אויף א רבנות.

דעם דריטען ספר האָט ער שוין געשריבען די לעצטע יאָהרען, פונקט וועז עם האָט אויסגעבראָכען דער קריעג צווישען

רוסלאנד און יאפאן. זיינע גוטע פריינד האבען איהם אפילו נע־ראטען, ער זאל ניט דרוקען דעם ספר אין אזא שווערע צייט, אבער דער רב, ביי וועלכען דער חשק צו דרוקען ספרים איז שוין געווען שטארק אייננעווארצעלט אין דער נשמה, האט ניט נע־פאלגט און נע'טענה'ט:

„נישקשה, אידען זיינען נאך א פאלק! אדרבא, נאר אין אזא צייט בעראף מען דרוקען ספרים, כדי די תורה זאל ניט פערגעסען ווערען ביי אידען".

און ער האט גענארגט א ביסעל נעלד פון ערשטען אייי־דעם, אביסעל פון צווייטען אוידעם, פון זייער נדן, און אבנע־דרוקט דעם דריטען ספר.

אנגערופען דעם ספר האט ער ווידער אויף זיין נא־מען: „מלחמת אברהם", א רמז אויף דער קריענגס־צייט... אויף אין דער הקדמה האט ער אין חרוזים דערמאהנט די מלחמה, און געבענשט די מדינה, וואו די אידען וואוינען אונטער די פלינלען פון באריהמטערצינג מלכים — מיט גלוק און הצלחה, און אויסגעלאזט מיט א שטיקעל פון „הנותן תשועה".

אויסערדעם האט ער נאך א נייעם אויפגעטהאן — נע־צאהלט „צינס" דער נייער צייט, ווי לייט זאגען — דען אנ־שטאט וואס אין זיינע צווויי ערשטע ספרים האט ער ניט גע־וואוסט און ניט געוואלט וויסען פון „זנאקעם", און דאס גע־רעכענט פאר א חלול הקודש, האט ער שוין אין דעם נייעם ספר געשטעלט קאמעם נאך יערע צווויי ווערטער און נאך יערע פיער ווערטער — א פונקט. אזוי איז איהם אויסגעקומען דער חשבון. אויף אויף די „זנאקעם" האט ער פיעל געהאפט: נאכ־געבען אביסעל די משכילים, אפשר וועלען זיי אויך זיין בעלנים. אבער אי דער נאמען „מלחמת אברהם", אי די חרוזים אין דער הקדמה, אי די „זנאקעם" האבען נישט געהאלפען. פון דרוק איז ארויס דער ספר א פאר וואכען פאר דעם פאסט־

און געה ווייס, וואו די ספרים זיינען פערבאנושעט געווארען, און וואו זיי געפינען זיך ערגעץ...

ער וואלט געשיקט צו די גבירים אנדערע ספרים, אבער אלע גבירים זיינען אנטלאפען קיין אויסלאנד; די, וואס זיינען געבליבען, וועלען היינט געווים ניט נעהמען קיין ספר אין האנד אריין, און וויסאצקי איז שוין לאנג געשטארבען...

דאן האט דער רב זיך אנגעהויבען בעטען רחמים ביי א גרויסען מוכר־ספרים אין דער גובערניע, ער זאל ביי איהם צו־נעהמען די ספרים אין קאמיסיאן, אפשר וועט ער זיי ווי־עס־איז „ארויסשטופען"... דער מוכר־ספרים האט איהם נעענטפערט, אז הגם די צייט איז איצט גאר אן אנדערע, נישטא די אמאלי־גע יאהרען, פונדעסטוועגען זאל ער איהם פרובען אריינשיקען א הונדערט שטיק און ער וועט, מיט נאט'ס הילף, זיך סטארען, זיי אויסצוברענגען.

מיט גרויס שמחה און מיט נאך א גרעסערער האפנונג האט דער רב איינגעפאקט הונדערט עקזעמפליארען „מלחמת אברהם", אבגעשיקט דורכ'ן קאמיסיאנער, וואס פאהרט יע־דע וואך אין דער גובערניע, און ער האט אנגעהויבען וואר־טען...

און אז ער איז מיעד געווארען וואַרטענדיג, האט ער אנ־געשריבען א פייערינגען בריעף: סטייטש?... דאן האט איהם דער מוכר־ספרים'ניק געענטפערט, אז דער ספר „מלחמת אברהם" ליגנט, ווי א שטיין, וואס קיינער קאהרט ניט איבער, „כאבן שאין לה הופכים"... די מליצה איז אפילו געפעלען דעם רב, וועלכער איז געווען א שטיקעל „מליץ", אבער דער ענין גופא איז איהם כלל ניט געפעלען געווארען...

— סטייטש? וואס הייסט? — איז ער אין כעס געווא־רען אויף אלע אידען — צהען מאל „שלעכטע צייטען", אבער א ספר, סטייטש? ווי קויפט מען דאס ניט קיין ספר? בפרט נאך אזא ספר, מיט א הקדמה אין גראמען, מיט זנאקעס, — נאך

ביבליאמעק און לעז צימער פון אידיש נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE Jewish Nation i W...k...s' Alli...nce

יעדע צוויי ווערטער א קאמע און נאך יעדע פיער ווערטער א פונקט.

— עס קאן ניט זיין! — האט ער אויסגעשריען, אויס־צולאזען זיין כעס. דאס אויסגעשריי האט איהם אביסעל גרינ־גער גענאכט, און כדי נאכמאהר גרינגער מאכען זיך, האט ער אויסגענאסען זיין גאנץ הארץ פאר זיין ערשטען איידעם, וועל־כער האט שטארק געהאלטען פון זיין ספר.

— וואס זאגסטו, ישראל, הא? עס קען ניט זיין.

— פערשמעהט זיך, אז עס קאן ניט זיין — האט דער איידעם מסכים געווען, מעהר פון איידעלקייט וועגען, עהדער פו אינערליכער איבערצייגונג.

— על כן, וואס זשע טהוט מען? — האט דער רב אנגע־הויבען פרעגען מיט א ניגון פון דער גמרא.

— איך רעכען, אז ס'איז כדאי זיך דורכצופאהרען, אז מען קומט אליין, איז נאר עפעס אנדערש.

די עצה איז דעם רב געפעלען געווארען. פאר איהם אליין וועט דער מוכר־ספרים האבען דרך־ארץ.

— שוין פיעל יאהר האנדעל איך מיט איהם, — האט ער גזאגט צום איידעם מיט א טאן פון א סוחר...

אין א פאר טעג ארום איז שוין דער רב געפאהרען מיט א בעל־עגלה אין דער גובערניע אריין. אמת, אהין געהט אויך די באהן, אבער מיט א בעל־עגלה איז בילינער און ער האט זיך שוין געגונג מרבה הוצאה געווען...

אין אכסניא איז ער געקומען זייגער צעהן אין דער פריה. ותיקין האט ער געדאוועט אויפ'ן וועג, דערום איז ער באלד, נישט אויסטרינקענדיג אפילו קיין גלעזעל ווארימס, אוועקגע־גאנגען צום מוכר־ספרים'ניק, אויספרעגענדיג זיך פריהער נום ביים בעל־עגלה, ווי אזוי מען געהט, ער זאל חס ושלום ניט פער־

בלאָנדזען. א קליניגקייט היינטיגע צייטען אין א גרויסע שטאָדט!

אָבער דער רב האָט ניט פערבלאָנדזעט; ער איז שוין דאָ געווען אייניגע מאָל, און א חוץ זיין שארפען קאָפּ האָט ער אויך געהאט א גוטען זכרון.

אריינקומענדיג אין קראָם האָט זיך דער מוכר־ספרים באלד אויפגעשטעלט קענען איהם, אויסגעשטרעקט די האנד און אויסגערופען בריטליך: שלום־עליכם, רבי, אָט דאָס הייסט א גאסט! א נאסט! זיצט! און איהם תיכף דערלאנגט א שטוהל צום זיצען, — טאקי דעם שטוהל, אויף וועלכער ער אליין איז פריהער געזעסען.

די אויפנאהמע האָט דעם רב צוגענעבען קוראוש און ער האָט באלד געפרעגט:

— וואָס הערט זיך עפעס מכח די ספרים?

— איהר מיינט אודאי דעם „מלחמת אברהם"? ער ליעגט ווי א שטיין — האָט דער מוכר־ספרים גליך געענטפערט.

— וואָס הייסט ווי א שטיין? — איז דער רב צומישט געווארען און ניט פערשטאנען, אז „ווי א שטיין" הייסט פונקט ווי די מליצה „כאבן שאין לה הופכין", וואס עס איז איהם אין בריף אזוי געפעלען געווארען...

— פשוט, „ער געהט נישט" — האָט דער מוכר־ספרים ערקלערט און זיך עטוואס איינגעהאלטען, קנאקענדיג מיט'ן פינגער און נאָך אמאל געזאגט: ער געהט נישט!.. איך האָב איהם געשטופט, געוואלט חלופ'ן, עס העלפט נישט!...

— טע־טע־טע! — האָט דער רב מאָדנע פערקרימט דאָס פנים, אבער פערשטאנען האָט ער שוין, וואָס מען מיינט, און שטאמלענדיג געפרעגט:

— טאקי נארנישט?

— לנמרי נארנישט! — האָט יענער געענטפערט קאלט ווי א גזלן.

— קיין איין ספר ניט?

— אפילו ניט קיין האלבער ספר... ער פערנעהמט פלויז אן ארט.

דערהערט די לעצטע ווערטער, איז דער רב צוטומעלט נע־ווארען. איהם האט זיך געראכט, אז באלד הייסט איהם דער בוכהענדלער נעהמען מיט זיך אהיים די ספרים און אזא חרפה וועט ער ניט אריבערטראגען. וואס וועלען זאגען די איידעמס? וואס וועט די רביצין זאגען?

ער האט ניט געוואוסט, וואס צו טהאן: זיצען אדער אויפ־שטעהן און אוועקגעהן. ביידע זאכען איז איהם שווער געווען און ער איז געזעסען, ווי אויף הייסע קויהלען.

— אט דאס „געהט" — האט דער בוכהענדלער געזאגט, וועלענדיג אביסעל צושטרייען דעם רב'ס טרויעריגע געדאנ־קען, און אנגעווייזען אויף די אידישע בראשורען, וואס זיינען געלעגען אויפ'ן טיש.

דערהערט אזעלכע ווערטער איז דער רב אביסעל מונטער־דער געוואָרען. האט ער די ספרים ניט פערקויפט, אבער פיה־רען צוריק וועט ער זיי ניט בעדארפען. וואס האט ער דא דער־לענט? ער איז זיך אביסעל דורכגעפאהרען, אביסעל דורכגע־לופטערט — א מענש איז דאך נישט ערגער פון א ספר, ער בעדארף זיך אויך דורכלופטערן... ער האט פריינדליך א בליק געטהאן אויפ'ן טיש מיט די בראשורען און נאך מיט מעהר פריינדליכקייט געפרעגט:

— בבא־מעשות?

— דוקא ניט! — האט דער מוכר־ספרים איבערגע־האקט — איצט איז שוין אריבער די צייט פון יענע מעשיות. היינט געהען גאר אנדערע זאכען.

— וואס הייסט עס? — האט דער רב געפרעגט נעהמען־דיג א ביסעל פון טיש און אנגעהויבען לייענען דעם שער:

— ארטור שניצלער, — וואס איז דאס אזוינס?

— אזוי הייסט דער פערפאסער — האָט דער בוכהענדלער געענטפערט מיט גרויסקייט פון א מומחה.

— דער פערפאסער — וואונדערט זיך דער רב — דרוקט מען איהם נאָר אויבען?

— איצט דרוקט מען דעם נאָמען נאָר אויבען — ערקלערט דער בוכהענדלער מיט'ן זעלבען טאָן — שוין צעהן יאָהר דרוקט מען אזוי.

— דאָס הייסט מיט'ן קאָפּ אראָב — האָט דער רב נעשמייכעלט — ווער איז דאָס דער שניצלער?

— עפּעס א דייטש, אָט איהם חאָפּט מען.

— טאָקי? — וואונדערט זיך דער רב.

— פערשטעהט איהר מיך, ער קאָן די מלאכה, קונסט... בחור... מיידעל... פסיכאָלאָגיע... הויזטיגע זאכען... — ערקלערט איהם דער בוכהענדלער.

— מען זאָל ניט פאָלגען טאָטע־מאָמע... — ווייל דער רב טרעפען.

— מען זאָל ניט פאָלגען טאָטע־מאָמע... אלע זיינען גלייך... און נאָך אזעלכע מעשות.

— און דאָס „נעהט" ? — פרעגט דער רב ניט זיכער.

— נעהט און נעהט, אין די טויזענדער. איך אליין האָב פערקויפט ביז צוויי הונדערט „שטיק".

— איז, הייסט עס, איצט שניצלערס צייט? — האָט דער רב נעשמייכעלט מיט קנאה.

— נאָר שניצלער? — האָט דער בוכהענדלער נעזאָגט ווי צו רייצען זיך, — און וואו איז איבסען זייער? און וואו איז די אייגענע חברה, אידישע מחברים: פּרץ און די נאנצע חברה?

— עפּעס האָבען זיי אמאָל, האָב איך נעהערט, א שמוץ נעהאט. וואס איז מיט זיינע מעשה־ביכלעך? — האָט דער רב

א פרעג געטהאן צו וויזען, אז נאר קיין אלט־תּרענקישער איד איז ער ניט...

— עט, — האט דער בוכהענדלער א מאך געטהאן מיט דער האנד — שמר אליין איז שוין טויט און זיינע ספרים ליגען אויך אין דער ערד.

— וואס־זשע בעראף מען זאגען: „כן יאבדו" אדער „ברוך דין אמת"? — האט דער רב געמאכט ליצנות מיט א ביטערען הארצען, און א דאנק דער הלצה איז איהם געראטען, ארויסגעהן באלד פון קראם, ניט דערמאנענדיג מעהר זיינע ספרים...

— וואס וואלט איך געטהאן, וועז ער היימט מיר נעהמען צוריק די ספרים? — האט ער געטראכט אין שרעק, געהענדיג צוריק צו דער אכסניא, און האט געדאנקט גאט, וואס ער איז ניצול געוואָרען פון אזא אומגליק; ער וואלט זיך דאך ניט געקאנט וויזען פאר די איידעמס און אפילו פאר דער רביצין אליין...

א פארגרעבט שטעדטעל.

וואס אזוינס האט דאס שטערטעלע געהאט צום רב איז געווען שווער צו וויסען. נאר קיין גוט לעבען האט דער רב ניט פערבראכט צווישען זיינע בעלי־בתים. אזוי האט דער רב ר' אהרן אליין געזאגט. און אז דער רב אליין, וועלכער האט פון עולם הזה בכלל ניט שטארק געהאלטען, וועלכער האט דאס דאזיגע וועלטעל נאר בעטראכט פאר א פארהויז — אז ער אפילו האט שוין געקענט ניט צופרידען זיין מיט זיין לעבען, קען מען זיך שוין שטויסען, ווי ניט גוט זיין לעבען איז געווען, איהם איז אייגענטליך ניט געגאנגען אין די שכירות, וועלכע איז זעהר קליין געווען און פון וועלכע מען פלעגט פון צייט צו צייט איהם אברייסען, א דאנק פערשידענע תירוצים. וועז ניט די רביצין, וועלכע האט יא עפעס געהאלטען פון עולם־הזה און פלעגט ליעב האבען צו באקען שעהנע חלה אויף שבת, מאכען א גוטען קוגעל, וואס ניט שטענדיג האט זי דאס געקענט אויספיהרען — וועז ניט זי, וואלט איהם אליין די אכילה נאר ניט געארט. א דירה האט ער געהאט אפילו א קליינע, אן ענגע, אבער זעהר גרויס איז געווען דער אלמער מיט די ספרים. וועלכער איז געשטא־נען אין דעם חדר, וואו ער פלעגט שאלות פסק'ענען. און וואס האט ער מעהר געדארפט? די פאר ספרים, וואס איהם פלעגט פעהלען אמאל, פלעגט ער געפינען אין בית־המדרש. א שאד

נאָר, וואס אין בית־מדרש קען מען לאנג ניט זיצען נאָכ'ן דאור־נען, ווייל אויבען איז די תלמוד־תורה געווען און די תלמוד־תורה־אינגלעך פלענען זיך מעהר נעפינען אונטען ווי אויבען און פלענען פשוט דעם בית־מדרש איבערקעהרען. נעהמען ווי־דער א ספר אהיים, האָט נעהערשט אן אלטער חרם, אז מען טאָר א ספר פון בית־מדרש ניט ארויסטראגען. בלייבען אין בית־מדרש און די קינדער ארויסטרייבען איז פאר איהם געווען אן אונמענליכע זאך. ערשטענס האָט ער די קינדער ליעב נעהאט און צווייטענס איז א סכנה אנהויבען זיך מיט זיי. קינדער טהוען נאָך גרויסע און אויך די קינדער וואָלטען איהם אויסנע־לאכט, ווי די גרויסע, ווי די טאטעס זייערע.

און די גרויסע זיינען געווען ניט צו פערטראגען, די גרוי־סע האָט ער טאָקי ניט ליעב נעהאט! אויסער וואס זיי זיינען אלע עמי־הארצים, זיינען זיי אלע געזונטע, הויך־געוואקסענע און שטארק־געבויטע. ווי אמת'ע גויים, זאָל נאָט ניט שטראפען פאר די רייד! פון די עטליכע קצבים שמועסט מען דאָך ניט, זיי זיינען אמת'ע פלשתים! א נס וואָס זיי קומען נאָך פרעגען א שאלה מאָל אויף א שטיק. הענר און פיס טריסלען איהם טאקי דעמאלט. ס'איז נארישקייט — פסק'ענען וועט ער אודאי לויט'ן שולחן־ערוך. אבער ביז ער פסק'ענט אָב די שאלה, איז איהם ניט ניחא דאָס לעבען. און ניט די קצבים זיינען דען בעסער? אלע זיינען אין שטעדטעלע קצבים. דאָס שטעדטעלע האָט ארום זיך א „וועלט" מיט דערפער און יערער שטעדטעלדינער איד קויפט א קאלב און קוילעט... פלייש בחצי חנם. וועך וויים, צי וואלטען זיי אזוי שלעכט נעווען, וועך ניט זייער פיעל פלייש עסען. ער אליין עסט פלייש נאָר פון בין שבת, בלויז פון מצוה וועגען. דערפאר איז ער קענטיג אזא רך־לב... האָט אפילו רחמנות אויף זיין קהילה, וואס נאָט האָט איהרע אידען גע־שטראפט מיט אזעלכע שטיינערנע הערצער. אפילו דער שוחט, וואס איז שוין יאָ א שטיקעל בן־תורה, איז אויך ניט בעסע־

פון זיי, ער איז אויך קענען איהם. קענען א רב!... אפילו די ווייבער זיינען קענען איהם — קענען זיך קיינמאל ניט צוטיי־לען מיט דער רביצין.

— ס'איז נארישקייט! — פלעגט ער אמאל טראכטען. וועז די שטעדטעלשע גראבע יונגען פלעגען איהם דער'רגז'ענען — איך האב בריעף פון די גרעסטע רבנים, כ'וואלט אפשר געקענט קריגען אן אנדער שטעדטעל... נאר עס וויל מיר ניט האבען צו טהאן. אלע זיינען אידען... די ערגסטע פון אידען זיינען פול מיט מצוות, ווי א מילגרוים...

און אזוי איז דער רב געבליבען זיצען אין שטעדטעל, צווי־שען זיינע בעלי־בתים, וואס פלעגען איהם פון יאהר צו יאהר ארבריייסען פון די שבירות, זאנענדיג, אז אזא קהילה איז ניט בכח מעהר צו צאהלען. טאמער ווי ל ער ניט, זאל ער זוכען אנ־אנדער שטעדטעל...

נאר דער רב האט ניט געוזוכט קיין אנדערע שטעדטלעך, אידען זיינען אומעדום אידען! האט ער געטראכט און וועז די רביצין פלעגט זיך אמאל צוואוויינען אויף די רשעות פון דער קהילה און אמאל אויף דער נויט, וואס זי איז שוין צו דער עלטער ניט געווען אימשטאנד צו פערטראגען, האט ער זי וויך געטרייסט:

— נארעלע, מען טאר ניט זינדיגען... ס'איז גוט אזוי. איך בין נאנץ צופריעדען...

אזוי האט דער רב זיך געעלטערט אין שטעדטעל אין נויטה, אין עלענד און אומכבוד...

איינמאל אין א וואכיגען ווינטער־פריהמארגען האט דער עולם אין בית־מדרש ביים דאוונען זיך ארומגעקוקט, אז דער רב איז ניטא.

— וואו איז דאס אונזער רבי? — האט יענקיל דער דארפינער אין א שפאס א פרעג געטהאן, און ניט בעקומענדיג

ביבליאטעק און לעז צימער פון אידיש
נאציאנאלען אַרבייטער פערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

קיין ענטפער, האָט ער צוגעלעגט:

— איהם איז ביי אונז אזוי גוט, אז ער וויל שוין גאָר ניט דאוונען...

— וואָס דען? — האָט אייזיק דער שמיד צוגעבאמקעט— וואָס פעהלט איהם? זיצט אין דער וואַרים און שפּיעלט זיך מיט דער רביצין....

— זיי לעבען ווי די טייבעלעך... — האָט גרשון דער סטאַליער געלאכט—איהר „דאָליע" געזאָגט געוואָרען אויף אַלע אונזערע טעכטער. א מאן זאל א וויב קיינמאָל ניט א פּאטש געבען!... און ניט בעקומענדיג קיין ענטפער אויסער א שמייכעל פון עטליכע דערביישטעהענדע, האָט ער צוגעלעגט:

— איך וויים ניט פארוואָס האָב איך איהם אזוי ניט ליעב, אונזער רב...

— אבי די רביצין האָט איהם ליעב! — האָט דער שמש וואָס האָט זיך געוואָלט אונטערהנפּ'ענען זיינע שפּייזער, זיך געוויצעלט...

— ס'איז פונדעסטוועגען ניט קיין גלאטע מעשה! — האָט אייזיק דער שמיד זיך געוואונדערט — און איידער ער האָט בעקומען אן ענטפער, האָט זיך דערהערט הינטער'ן טהיר א געווין פון אן עלטערער פרוי. באלד האָט זיך די טהיר געעפענט מיט האַסט און די רביצין איז אריינגעלאָפען מיט פערבראַכענע הענד און מיט א געוויין, דורכגעשארט זיך צווישען די מאנסביליען, ארויף צום ארון־קודש און אויסגעבראכען אין א יללה:

— רבונו של עולם, הייליגע תורה, שענק נאָך יאָהרען מיין מאן...

— הייסט עס, ער איז קראנק! — האָט אייגער פון די דאוונער שטיל אונטערגעברומט.

— נו, וואָס מיינט איהר, שוין צייט! — האָט אייזיק דער שמיד זיך ניט געקענט אויפהאלטען פון א וויץ.

— שוין א זעכציגער! — האָט דער שמש א מורמל געטהאָן.

— אידען! — האָט זיך די רביצין געוונדעט מיט א צובראכען קול, אויסשפרייטענדיג די הענד — דער רב איז זעהר קראנק... שענקט איהם כאטש א פּאָר קאפּיטלעך תהלים.

— איך האָב קיין צייט ניט! — האָט אייזיק דער שמיר דער ערשטער זיך ענטזאגט.

— וואָס קען העלפען אונזער תהלים! — האָט נחמן דער קצב טרוקען נעענטפערט.

— אי, אידען, אידען! פון אייך נעהט אוועק דער רב פון דער וועלט! — האָט זיך די רביצין צוויאָמערט און איז ארויס א געבוינענע פון בית־מדרש, און איהר געוויין האָט זיך נאָכדעם געהערט ווייט, ווייט פון גאָס.

— אט איז א נייע אָנשיקענגיש! — האָט אייזיק דער שמיר א מורמל געטהאָן אויף דער רביצינ'ס חשבון.

— נישקשה! ער וועט לעבען! — האָט נחמן דער קצב געלאכט. ער האָט זיך אודאי איבערגעפאסט — ער איז דאָך אזא פוכלער אין תענית! ער עסט מעהר תעניתים, ווי מיר פלייש... א איד זאָל זיך פערגינען אלע מאָנטאג און דאנערשטאג צו פאסטען.

אייניג פון עולם האָבען סארקאסטיש געשמייכעלט און זיינען זיך ביסלעכווייז צונאנגען.

וואָס אמת איז אמת — א לויה האָט דער רב געהאט א שעהנע. אפילו אייזיק דער שמיר, וואס האָט געדארפט נויטיג אָנשמידען צוויי פויערשע פערד, האָט געלאָזען די ארבייט און מיט אן עם־הארצישער שרעק געגאנגען צו דער לויה. אפילו נחמן דער קצב, וואָס האָט נעדארפט נויטיג ווי לעבען אָבשיינרען און צורעכט מאכען צוויי קעלבער, איז נאָכגעגאנגען אזש צום בית־עולם, און געווארט, ביז וואנען מען האָט דעם רב

בעגראבען און פערשאטען און א קריש אבגעזאגט...

אויך די ווייבער האבען געווויינט אויף דער רביצינ׳ס בראד און עס האט זיך נעדאכט, אז דאס שטעדטעלשע הארץ איז ווייך געוואָרען...

געהענדיג צוריק פון דער לויה מיט ערנסטע פנימ׳ער האבען די שטעדטעלשע אידען, די דארפיגע, די קצבים, די שמי־דען מיט די סטאליארעס זיך ביסלעכווייז צושמועסט און מען האט דעם רב אבגענעבען זיינע שבחים.

— מילא געשטארבען — געשטארבען! — האט נחמן דער קצב אנגעהויבען צוגעהן צום עיקר: וואו וועט מען איצט נעה־מען א רב?... ווער וועט וועלען אננעהמען ביי אונז איצט די רבנות...

— דאס האב איך שוין אויך געקלערט — האט נאך א קצב געענטפערט.

— איך ווייס נאר ניט, וואס וועל איך היינט טהאן מיט די צוויי קעלבער? — האט נחמן דער קצב שטארק פערזארגט גע־רעדט ווי צו זיך אליין. — זיי האבען, דאכט זיך „סרכא׳ס".

עס איז טאקי זעהר ניט פרעהליך! — האט זיך אריינגע־מישט נאך איינער. צוויישען אונז גערעדט האט ביי אונז דער רב קיין האניג ניט גענעקט... וועלכער נאר וועט איצט וועלען קומען צו אונז, זיין א רב ביי אונז...

— הערסטו, אט דאס האב איך דאך טאקי מורא — האט נחמן דער קצב מיט שטארק ערנסטער מינע נעזאגט.

— הייסט עס, בלייבען מיר אהן א רב... — האט איינער ווי האלב אין שפאס, האלב אין ערנסט א מורמעל געטהאן.

— ס׳איז טאקע א ביטערע מעשה... מיר קענען בלייבען אהן א רב...

געהענדיג אזוי פון דער לויה שטארק פערטראכט און פער־זארגט, איז קענען זיי אננעפאהרען א פוהר, אויף וועלכער עס

זיינען געזעסען צוויי אידען. דער עלטערער — א איד פון א יאָהר 50, דער צווייטער א יונגער מאן פון א יאָהר 28 מיט א דאר גע׳ל פנים, אויף וועלכען עס האָבען לוסטיג געטאַנצט א פּאָר לאנגע געקרייזעלטע פּאות.

— וואָס זיינען דאָס פאר אורחים? — האָט נחמן דער קצב א פרעג געטהאָן.

— ווער קען וויסען? — האָט אייזיק דער שמיד געענטפערט — מען דארף צוגעהן און א פרעג טהאָן.

באלד אָבער איז פון וואָגען אראָבגעקראכען דער עלטערער איד איז צוגענאנגען צו דעם איבערגעבליעבענעם עולם און גע־פרעגט:

— וואו קען מען ביי אייך פערפּאָהרען ערגעץ אויף אן אכסניא?

— ווער זייט איהר? — האָט נחמן דער קצב נעפרעגט און בעטראכט די צוויי פּארשוינען פון קאָפּ ביז די פיס.

—איך אליין בין א איד פון א נאנץ יאָהר — האָט דער איד ענטו׳דינ געענטפערט, — נאָר דער יונגערמאן איז א רב, דאָס הייסט שוין, א פּאָר יאָהר, אז ער האָט סמיכה שוין, מיי־נער אן איידים טאקי...

— אידען, ס׳איז שוין דאָ א רב! — האָט נחמן דער קצב פרעהליך אָנגענומען. נאָר כדי דער שווער זאָל זיך ניט אי־בערנעהמען צו פיעל, האָט ער קאלט און טרוקען געענטפערט:

— איך פערשטעה ניט, וואס איז דאָ די בייזע אייליניש,

— מיר נעהען דאָך ערשט פון דער לויה...

— מיין איידים וועט איהם טאקי מספּיד זיין, — האָט דער שווער הארציג געערדט — ער איז טאקי צוליעב דעם גע־קומען. דערהערט, אז אייער רב האלט ביים שטארבען...

— נו, נו, מיר ווייסען... — האָט נחמן דער קצב שטרענג זיך נעוועדעט. — איהר פערפּאָהרט דערווייל צו יענקעל ארענ־

דאָר און איך דארף נאָך געהן אבשינדען א פּאָר קעלבער...
און צום שמיד האָט ער זיך געוועדעט:
— נו, זעהסטו, אבי מורא געהאט... מען קריגט די סחורה...

אין א וואָך ארום זיינען געזעסען ביי יענקעל דעם ארענ־דאָר פּיער רבנים. די קהילה האָט זיך אבער ניט געאיילט מיט'ן אויסקלייבען. נחמן דער קצב האָט געוואָרענט, אז מען זאָל זיך ניט אויפֿען, ווארום מיט א רב אז מען פּאַלט אריין, איז ערגער ווי מיט א ווייב...
— א רב, בריידער, — האָט ער געוואָרענט — איז ניט קיין קליניגקייט.

דער פּוילישער גלח.

נאָך מנחה, וועז דער שבת פּלעגט זיך פּאקען אין וועג אריין. אוז די אידען פוז שטעדטעל פּלעגען ארויס אויפֿ'ן גאס, ווי זיי וואָלטען וועלען איהם בעגלייטען, פּלעגען די גלעקער פוז די צוויי קלויסטערס — פוז'ם רוסישען אוז פוז פּוילישען — אָנהויבען צו קלינגען אויף תגא.

דאָס קלינגען פּלעגט די שטעדטעלשע אידען דערמאָהנען דעם מאָרגענדיגען מארק־טאָג אוז אנדערע, מיט מינעם פוז שטערנזעהער, פּלעגען פּערריסען די אויגען צום הימעל אוז נביאות זאָגען, וואס פּאר א וועטער מאָרגען וועט זיין, צי עס וועט זיין א „גרויסער מארק" צי ניט.

אוז דעם „מארק" האָבען די שטעדטעלשע אידען געדארפט האָבען נויטיג ווי דאָס לעבען. דאָס גאנצע שטעדטעל האָט געצויגען די חיונה פוז דעם זונטאָגדיגען מארק. נישט נאָר קרעמער אוז הענדלער, אפילו שניידער. שוסטער אוז אנדערע בעלי־מלאכות פּלעגען אָהז דעם מארק ניט קענען אויסקומען. שטיינס נעזאָגט, וואָס מעז קען פוז א אידען פערדיענען.

אוז די מערק זיינען טאָקי גרויסע נעווען. אויסער אין רעגענדיגע אָדער שנייעדיגע טעג פּלעגען פוז ווייטע דערפער גויים ניט קומען צו פאָהרען, אוז די אידען פוז שטעדטעל פּלעגען מוזען פּאר ליעב אָננעהמען א קלייגעם מארק, האָפּענדיג אויף דער קומענדיגער וואָך.

אמת, ביז 12 א זייגער פלעגען די קראָמען און די שענקען מוזען זיי פערמאכט. „די „מאָליטוע" געהט אָן אין קלויס־טער", פלעגט דער בעקאנטער סאטסקי ערקלערען זיינע אונ־טערטעניגע — „מען טאָר נישט !"... נאָר קיין נרויס בייז פלעגט ניט זיין, וועז א קרעמער, צי א שיינקער פלעגען אויך ביז צוועלף חאפען לייזען עטליכע נראָשען, דען חאָטש דער סטאָם־קי איז א פרומער גוי געווען, האָט ער אבער נערויכערט א ליול־קע און נעטרונקען, און פלעגט צוליעב די ביידע שוואקסייטען זינדיגען אמאָל קענען דער אמונה און קוקען ווי דורך די פינגער אויף דעם פּדיון, וואס עס פלעגט בשעת „מאָליטוע" פּארקו־מען.

וואָס טהוט ניט א סאָטסקי צוליעב א פּעקעל מאָכארקע און א ביסעל בראָנפען ?

און די אידען פון שטעדטעל זיינען געווען צופריעדען מיט דעם סאָסטקי און מיט דעם זונטאג און האָבען גאָט נעדאנקט. וואָס ער האָט בעשאפען א סך פעלקער, ווי פּראָווּאָסלאוונע און קאטאָליקען, וואָס האָבען צו בעזונדערע קלויסטער, וואוהין זיי קומען אלע זונטאג צו פאָהרען „מאָליען" זיך, אָנקויפען נוטינע זאכען און טרינקען.

איינמאָל שבת נאָך מנחה וועז די שטעדטעלשע אידען זיינען נעשטאָנען אין דרויסען, און אנדערע, ווי שטערענזעהער, האָבען נעקוקט אויפ'ן הימעל, צי עס וועט זיין מאָרגען א שענער טאָג, און האָבען בעשלאָסען אויף יא, און האָבען פאר צופריע־דענהייט נעריבען א האנד אָן א האנד, און פרום נעגלאָצט די אויגען, און האָרציג אונטערנעזופצט, — האָט זיך פלוצלונג איין איד, חיים דער קרעמער, אָנגערופען מיט א געלעכטערל :

— דער פּוילישער קלויסטער, וואָלט איך שוועדען, קלינגט היינט ניט.

— פארוואס זאל ער עפעס ניט, קלינגען ? — האט געפרעגט נאך א קרעמער.

אייניגע פונ'ב רעדעל אידען וואס זיינען אויף דער גאס געשטאנען, האבען אנגעשטרענגט דעם חוש השמיעה, און אין א ווייל ארום האט איינער בעשטעטיגט :

— יא, דער רוסישער קלינגט און דער פוילישער נישט.

און ווירקליך האט זיך געהערט א שטאלץ קלינגען פון רוסישען קלויסטער אליין, ווי ער וואלט זיין צופריעדען, וואס זיין רייך־רוסישער „בים־באם" צומישט זיך ניט מיט דעם פוילישען, וועלכען ער האט ניט בעזאנדערס ליעב.

— דאס איז ניט קיין גלאטע מעשה ! — האט איינער פון דעם רעדעל, וואס האט אלץ געקוקט אויפ'ן הימעל און גאר אנגעקוואלען פון דעם שענעם קומענדיגען טאג, זיך אנגערופען — איך בין א בעלן אריבערצוגעהן צום קלויסטער און געוואהר ווערען.

— וואס דארפסטו געהן. אט געהט אנופרי, ער איז א קאטאליק, וועלען מיר איהם פרעגען.

אנופרי, א הויבער קריסט, מיט גרויסע וואנצעס איז פערביינעגאנגען.

—דאברי וועטשער ! — האט איהם איינער פון רעדעל פערהאלטען.

— נאר רייד ניט קיין נארישקייטען, — האט מען דעם אידען געווארענט — דו ווייסט דאך, זיי זיינען האנארוואטע, די פוילישע...

— אויף מיר מעגסטו זיך פערלאזען... — האט יענער מיט גדלות נעענטפערט, און האט זיך ווידער געוענדעט צו אנופרי'ען :

— וואוהין; געהט דער יענאמישטש ? אודאי אין קלויסטער ?

ביבליאטעק און לעז צ׳טער פון אידיש
נאציאנאלן ארבייטער פערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

אנופרי האט א זיפץ געטהאן און האט יאוש׳דיג א מאך געטהון מיט דער האנד.

דאס רעדעל האט זיך גלייך דורכגעדרונגען מיט אנופרי׳ס שטימונג און האט געווארט אויף אן׳ערקלערונג, אונטערזיפצענ־דיג.

— נישטא קיין קלויסטער . . . נישטא קיין גלח . . . האט ער ווי אן׳אבל געזעדט.

— וואס, וואס ? האבען זיך די אידען אלע אויפגעכאפט ווי פון א בים.

— מען האט היינט בוינאכט צוגענומען דעם גלח און פער׳חתמ׳עט דעם קלויסטער, — האט אנופרי מיט אן׳אבלדי־גען קול דערצעהלט.

— סטייטש פאוואס ? האבען די אידען אין איין קול אויסגעשריגען.

— פארוואס ? דערפאר, וואס מען דריקט אונז, — האט דער פאליאק געענטפערט, — דער גלח האט נעפיהרט די תפלה אויף אונזער לשון, האט מען איהם גע׳מסר׳ט...

— אי־אי־אי ! — האבען די אידען מיטגעפיהלט. און האבען ניט געווואוסט, ווי אזוי צו טרייסטען איהם.

אנופרי איז מיט אן ארבענעלאזטען קאפ אוועקגענאנגען, און די אידען האבען זיך נענומען קראצען אין די פאטילניצעס. שווייגענדיג א קורצע צייט.

— איהר ווייסט, אידען, אז דער גלח וועט א ו נ ז מעהר פעהלען ווי זיי . . — האט זיך איינער פלוצלונג אנגערופען :

— וואס הייסט ?

—דאס הייסט אז זונטאג וועלען זיין קליינע מערק׳ די קאטאליקען וועלען באהרען ערגעץ אנדערש . . .

— דער איד איז געזעכט, ווי איך בין א איד ! — האט איינער פאטאקעוועט און געביסען די צונג.

— א כאוס'ע מעשה ! — האָט נאָך איינער אונטערגע־ברומט.

— א הבשע חתונה ! — האָט א דריטער געזאָגט, — סטייט'ש, ווי אזוי איז ער אזא נאר און „זאָגט" די מאָליטוועס אויף א לשון, וואָס איז על פּי זאקאן פערבאָטען ?

—איהר ווייסט ! — האָט איין איד פּלוצים זיך אָנגערו־פען ווי מיט שמחה, — אונז איז שוין כמעט בעסער פאר זיי — מיר מעגען דאונען, ווי מיר ווילען. כאר איז דאָס טאקע א חידוש . . .

— נו, נו . . . האָט א צווייטער ביין איראָניזירט — מיר ווילען זעהן, וואָס וועסטו מאָרגען זאָגען, או די קאטאָליקען וו־ילען פאָהרען צום מארק אין אנ'אנדער שטעדטעל, און דו וועסט א גראָשען ניט לייזען . . .

— יאָ, יאָ, דאָס ביזטו געוועכט !

אין דערזעלבער צייט האָט די דאָזיגע קהלה געפיהרט א מחלוקת וועגען א מתנגדישען רב. דער קלענערער חלק מתנגדים אין שטעדטעל האָט געוואָלט נעהמען עקסטרא נאָך א רב, א מתנגדישען, און עס האָט שוין געהאָלטען ביי פּעטש אין בית־המדרש. אָבער די פּאסירונג מיט'ן פּוילישען גלח האָט אזוי פער־דרעהט די קעפּ ביי די שטעדטעלשע אידען, או זיי האָבען פער־נעסען וועד עס איז א מתנגד.

פּעראייניגט האָט זיי יעצט איין ציעל : א פּוילישער גלח. זיי מוזען זעהן ארָאבערענגען א פּוילישען גלח ! וועז ניט וועט דאָס שטעדטעל אונטערגעהן. וואָס א זונטאג איז דער „מארק" אלץ קלענער און קלענער געוואָרען, אלע קאטאָליקען פּאָהרען ער ניץ אנדערש צום מארק.

— וואָס וועט זיין, אידען ! — האָט איינמאָל איינער פון די מתנגדים. וואָס האָט ניט אנדערש אמאָל געוואָלט נאָר בע־זונדער א מתנגדישען רב, זיך אויפּגעשטעלט שבת נאָכ'ן דאוו־

ביבליאטעק און לעז צימער פון אידיש
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד

LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

דער אַלטער מניד.

מיט א פּעקעל אויף די דאָרע פֿלייצעם און מיט די זעקס דרשות אין קאָפּ, פֿלעגט ער געהן פון שטעדטעל צו שטעדטעל און בעשענקען יערע אידישע קהלה מיט א פּאָר דרשות פון די זעקס, פּאָר וואָס דער שמש פון יערען שטעדטעלשען בית־המדרש פֿלעגט ביים טיר פון בית המדרש אוועקשטעלען א קערה און יעדער צוהערער פֿלעגט אהין א גראָשען, א קאָפּיקע און א דרייערל אריינווארפען.

אין אזא קערה פֿלעגט ער שטענדיג געפינען צוויי־דריי גלאָטע מטבעות. זיין דאָר פּנים פֿלעגט זיך פערקרימען, דער שטערען פֿלעגט זיך קנייטשען און די לאַנגע באָרד פֿלעגט זיך וואונדערן: סטייטש! פּאָר תורה זאָל מען מיט גלאָטע מטבעות צאָהלען! ער פֿלעגט זיי נאָך מעריב דעם שמש בעווייזען, אפשר וועט יענער אויסגעפינען, אז זיי זיינען גוטע, נאָר זעלטען וועט עס פֿלעגט זיך טרעפען אזא נס. דאָס רוב זיינען די שמשים נעווען גרויסע מחמירים און פֿלעגען קיין גלאָטע מטבע ניט וועלען כשר מאַכען. דעמאָלט פֿלעגט דער מניד א טיפען זיפץ געבען, וואָס אידען זיינען אין גלות אזוי צולאָזען געווארען, פֿלעגט צונעהמען צוריק די מטבעות פון שמש, אריינלעגען זיי אין א בעזאָנדער בייטעלע, וואו אלע גלאָטע מטבעות האָבען זיך נעקליבען, כדי זיי זאָלען זיך ניט צומישען מיט גוטע מטבעות און ער זאָל חלילה ניט נכשל ווערען אליין, געבענדיג אזא מטבע וועמען עס איז. די גוטע מטבעות פֿלעגט ער אין

א צווייטען בייטעלע אריינלעגען, טיף ביידע בייטעלעך אין בוזעם־קעשענע בעהאלטען און זיך נעהמען זיס אידישלעך אונ־טערזיפצען, ביז ער פלעגט טאקע אזוי אינשלאפען אויף דער באנק.

ווי גענאגט, האט ער נעהאט אין קאפ נאר זעקס דרשות, אבער זעלטען וועו ער פלענט די נאנצע סחורה זיינע אין איין שטעדטעל אויספאקעו. דאס איז ניט, חלילה, וויל ער איז נע־וועו א שלעכטער סוחר אוו האט ניט נעווארלט פאר זיין סחורה לי יזען. ער וואלט אודאי אין יעדען שטעדטעל זיין נאנצע סחורה אויספערקויפט. פערקעהרט, עס וואלט פאר איהם א נרויס גליק נעווען. פאר זעקס דרשות וואלט ער א רובל צוועלף נעלייזט. נאך אזא פדיון וואלט ער שוין אין צווייטען שטעדטעל ניט דארפען נעהן צו פוס, ער וואלט זיך נעדונגען א פוהר אוו צונעפאהרען מיט א בריטקייט צום בית־המדרש פון דעם צוויי־טען שטעדטעל, אוו אפשר נאך אויף אנ'אכסניא פערפאהרען אוו וועו ער וואלט זיך אזא מותרות ערלויבט, וואלט ער אין דעם צווייטען שטעדטעל פאר יעדער דרשה טייערער נענומעו. עס איז פארט א נפקא־מינא פון א מגיד א פוס נעהער ביו א פערד־מגיד. וואס העלפט עס אבער ? די שטעדטלאך, וואוהין ער פלענט קומען צו פוס, זיינען אלע ארימע קהלות נעווען אוו האבען מעהר ווי פאר איינע, העכסטענס פאר צווי דרשות ניט נעקאנט בעצאהלען, אוו אויפ'ן דריטען טאג פלענט ער נעהמען זיין פעקעל אויפ'ן פלייצע, א טאפ נעבען דעם שטערן. צי עס לייגט דארטען אלע זעקס דרשות, צי האט ער די צווי חלילה אין שטעדטעל ניט פערנעסען, אוו פלענט זיך לאזען פאמעלעך נעהן איבער פעלדער אוו וועלדער. זומער ביי שען וועטער טאקע ערגיץ אין פעלד ארער אין וואלד איבערנעכטי־נעו; ווינטער אבער — אין א אידשער קרעטשמע, וואו ער פלענט אויסער א גוטער ישובה'שער וועטשערע אויך א גוטע נדבה קריגען.

כע איז איהם געווען שווערער ווי אנהויבען שמוידירען דאקטאר אין אנ'אוניווערזיטעט.

וואס זאל מען אבער טהון מיט דער היינטיגער וועלט! אלץ וויל זי נייעס, מאדעס, אפילע אין מגידות, — א זינ־דינע וועלט.

דערנאנגען איז ער פון דער נייער סארט דרשה. קומענדיג אין א קליין שטעדטעל, און טרעפענדיג אויף די טירען פון בית־מדרש א מאנעס צעטעל אויפגעקלעפט. עפעס איז דאס יא וועג־גען א מגיד און ניט וועגען א מניד. הויבען הויבט זיך אן ווי דער שטענדיגער נוסח: היום, אבער אנשטאט ידרוש שטעהט יטוף, אנשטאט המגיד שטעהט המטיף. עפעס טערקיש . . . „אודות ציון". וואס הייסט עס אודות ציון? ווידער, צום סוף צעטעל, וואו עס דארף שטעהן: ולהשומע ינעם ותבוא עליו ברכה טוב, שטעהט נאר א מנן־דוד און א חתימה מיט א פאר־נאמען און פאמיליע־נאמען. עפעס גארנישט אידישליך.

איהם איז בעפאלען א שרעק. ער האט דערפיהלט א שאר־פען קאנקורענט; קאנקורענטען מגידים פלעגט זיך איהם אפילו אפט טרעפען. ביים טרעפען זיך מיט נאך א מגיד פלע־גען זיי ביידע ווארפען גורל, ווער עס זאל דער ערשטער „זאגען" און דעריין איז ער געווען א שטיקעל בר־מזל; דער גורל פלעגט שטענדיג אויספאלען אויף איהם. מיט דעם נייעם סארט מגיד, האט ער אבער נעפיהלט, וועלען אזוינע קונצען ניט אנגעהן: ער וועט איהם מוזען אבטרעטען די בימה אהן א גורל.. — דאס הארץ זאגט איהם.

און דאס אומגליק וואלט ניט אזוי גרויס געווען, ווען ער זאל נאר דאסמאל דארפען איהם די בימה איבערלאזען. וועג־ניג שטעדטלעך איז דען דא אין דער גרויסער וועלט? מילא, האט ער אנגעלעגט אימזיסט עטליכע וויארסט. דער אלטער מגיד האט אבער דערפיהלט, אז ער וועט דעם נייעם סארט מגיד, אדער ווי ער הייסט, „מטיף" מוזען אבטרעטען אלע

ביכות און וועט מוזען אנטהון א פשוטע טאַרבע און נעהן פון שטוב צו שטוב . . . א שוידער איז איהם דורכגענאנגען, איז קאַפּ זיינען איהם דורכגעפלויגען שטיקלאַך פון זיינע זעקס דרשות אזן האַבען, דאכט זיך, געלאכט פון איהם, געלאכט אזן נעשטעלט איהם צינגער אזן נעריסען זיך פון איהם, ווי זיי וואַלטען איהם וועלען פערלאַזען . . .

מנחה־צייט איז זיין שרעק גרעסער געוואַרען. אין בית־מדרש האַבען זיך נענומען קלויבען אידען איינער נאַך דעם אנדערען, אין א פיערטעל שעה איז אין בת־מדרש ענג געוואַרען. ער אליין האַט אוא עולם קיינמאל ניט נעהאט, אזן אלע זעהען אזוי ערנסט אוים. קענטיג זיי זיינען נעקומען עפעס הערען וויכטיגע זאכען.

אזן אט הערט דער מגיד, ווי עס ווערט א נערוויש. דאַס איז דער נייער מגיד אריינגעקומען. דער עולם מאכט איהם א וועג. דער אלטער מגיד אליין רוקט זיך אויף אַב מיט דרך־ארץ אזן לאַזט איהם דורכגעהן, בעגלייטענדיג איהם מיט פארשענדע בליקען, אזן וואַס זעהט ער? א יונגערמאן פון א יאַהר דרייסיג מיט א שוואַרצען בערדעל, א ביסעל צוגעפוצט (ער וואלט שוועריען, אז נעשאַרען), אין א ווייסער מאנישקע, מיט א האלב־לענגליכען ראק... הוא האלהים! וויל ער א נעשריי טהאן: אט דער וועט דאַס דרש'נען? איהם וועט מען עס אויפ'ן בימה ארויפלאַזען? ער קען עס ניט פערשטעהען, עס קאכט אין איהם זיין כעס. „אפיקורס!" וויל זיך איהם אויסשרייען. נאַר ער האלט זיך איין, ער וועט הערען, וואַס וועט ער זאגען...

אזן אט זעהט ער, ווי דער נייער מגיד נעהט ארויף אויפ'ן בימה, בעטראכט שטאַלץ דעם עולם, אזן הויבט אן צו שיטען פונקטען פייער. אזן וואונדערליך, ער רעדט אויף פון ארץ ישראל. שא! — טראכט דער מגיד, עס איז דאַך נאַך אהן סכנה. וועגען ארץ־ישראל האט ער דאַך אויך זעהר א פייגע דרשה; ער זאגט זי שטענדיג אין שטעדטעל רעבזעוויטש.

שווארצע אטלעסענע, חאטש שוין צוהאקטע קאפאטע, האבען איהם דערפון אבגעהאלטען. ער האט נעווכט אנדערע מיטלען. דאס ערשטע מיטעל איז נעווען אויסלערנען זיך, עס מעג די וועלט אונטערגעהן, א נייע דרשה וועגען ציון. ער האט זיך שוין עטליכע מאל געפרובט פאר זיך אין דער שטיל א פראבע מאכען אוו זאגען אזא דרשה. נאר ביי איהם איז עס ניט געגאנגען; עס האבען איהם, ערשטענס, די פיעל נייע ווערטער פון די נייע מגידים געפעהלט. צווייטענס, האט ער קיין געהעריגען ניגון ניט געפונען — אוו דער אלטער ניגון האט אהער ניט געפאסט. אוו דריטענס, האט ער אליין ניט געגלויבט אין דער נייער דרשה... איהם האט זיך נעראכט, אז שטעלענדיג זיך אויף דער בימה אוו אנהויבענדיג דרשה'נען, וועט דער עולם זיך גליך חאפען, אז ער זאגט ליגען, אז ער אליין גלויבט ניט אין דעם, וואס ער זאגט.

אוו א פערצווייפלונג, נעמישט מיט א ברענענדיגען כעס, האט אנגעצונדען זיין ברוסט. וועז ער וואלט אימשטאנד געווען, וואלט ער די אלע נייע מגידים, די ציוניסטען, אבגעמעקט פון דער וועלט אוו וואלט פון זיי קיין זכר ניט לאזען. נאר ער איז קעגען זיי אלט, שוואך, זיין געווהר, די זעקס דרשות, זיינען טעמפ געווארען, אוו ער קען שוין מיט זיי ניט מלחמה האלטען.

ער מוז זיך דאך אבער ראטעווען, ער מוז קריגען א ניי געווהר. צום גליק איז ער דערגאנגען, אז גאט צו דאנקען ניט אלע אידען זיינען נאך פערפיהרט געווארען פון די שקצים, די ציוניסטען. עס זיינען נאך דא פיעל שטעדטלעך, איבערהויפט אין פוילען, וואו די אידען רופען זיי אן אפיקורסים אוו ווילען זיי מחרים זיין. אוו דער אלטער מגיד האט זיך אן די נייע קהלות אנגעהאפט, ווי אייגער, וואס טרינקט זיך, פאר א שטרוי. די שאנה, דער כעס אויף די נייע מגידים, וואס ווילען איהם זיין ברויט אוועקנעהמען, האבען איהם ענדליך געהאלפען זיך אויס-

לערנען א זיעבעטע נייע דרשה, וועלכע ער האָט געזאָגט אין פּיעל שטעדטלעך, בייזערענדיג זיך אויף די נייע מגידים, אויף די אפּיקורסות, וואָס זיי פערשפּרייטען צווישען אידען.

אָפּטמאל האָט אים אפּילו וועה געטאָן דאָס הארץ, ווער ווייסט, צי פערשפּיעלט ער ניט יענע וועלט מיט אזא דרשה? סטייטש! ער רעדט קעגען ארץ־ישראל, קעגען בעזעצען אידען אין הייליגען לאנד, וואו יעדער וועט זיצען אונטער זיין פייגענ־בוים און בינשטאָק און רוהיג לעבען, ניט דאַרפען דרעהען דעם קאָפּ, ניט דאַרפען זוכען קיין נייע דרשות צו פערדיענען א שטיקל ברויט... ער האָט זיך אָבער בערוהיגט מיט דעם געדאנק, אז פיעל רבנים זיינען אויך אין כעס אויף די ציוניסטען: מסתמא ווייסען זיי דאָך פון דער גמרא, אז אידען דאַרפען נאָך זיין אין גלות, און ער האָט זיין דרשה ווידער געהאלטען. ניט לאנג אָבער איז די זיעבעטע דרשה אָנגענאנגען, אריינפאלענדיג עפּעס ערגעץ אין א שטעדטל און שטעלענדיג זיך נאָך מנחה אויף דער בימה און אָנהויבענדיג די זיעבעטע דרשה זיינע, האָט ער בעמערקט, ווי דער בית־המדרש רודערט זיך. ער האָט דערפיהלט, אז דאָ איז זיין סוף געקומען. דער עולם איז ניט צופריעדען פון זיין זיעבעטער דרשה. און מיט דעם לעצטען ביסל כיראוש, וואָס איהם איז נאָך געבליבען, האָט ער א נעשריי געטאָן מיט א ניגון, מיט וועלכען ער פלעגט אלעמאל מסביר זיין דעם נהינום:

„די היינטיגע הולטייעם ווילען משיח'ן מיט גוואלד ארָאב־ברענגען; זיי נעהען אין מאָנישקעם, שערען די בערד"...

נאָר ער האָט ניט געענדיגט. דער שמש איז צו איהם צוגענאנגען און האָט בייז ארויסגעזאָגט: רב מגיד! דער עולם פערלאנגט, אז איהר זאלט אויפהערען זאגען.

ער איז בלייך געווארען, די צונג האָט איהם ווי אָבגענומען. ער האָט מיט א פערקלעמט הארץ זיך אומגעקעהרט צום ארון־קודש, א קוש געטאָן דעם פרכות און איז א דערשלאָגענער

ביבליאטעק און לעז צימער פון אידיש
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד

LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

האָט דערצעהלט איהרע קינדער, אז דעם „יוזעל" האָט מען פערוואַרפען מיט קעפּלעך קרויט.

אהרן־לייב האָט נאָר געוואוסט, אז גויים זיינען אידען די גרעסטע שונאים, און אידען זיינען ביי גויים אין גלות, און אז משיח וועט קומען וועלען אלע פעלקער ווערען אידען.

צוויישען די גוי'אישע שכנים האָט אפילו אהרן־לייב געקענט איינעם אנופרי, וואָס האָט געהאט א ידיעה אין זייערע שווארצע פינטלעך. אנופרי פלעגט אמאל וועלען פערפיהרען א שמועס מיט אהרן־ליב'ן וועגען אמונות, וועגען דער אידישער און זייערער, הייסט עס. אבער אהרן־לייב פלעגט זיך אין אזא שמועס ניט וועלען אריינלאָזען. ערשטענס האָט ער דעם לשון ניט געקענט און צווייטענס איז טאקי א מורא: ווי וועט ער גענן דערצעהלען מעשיות וועגען „יוזעל"! אנופרי איז אפילו א גוטער גוי, אבער א גוי בלייבט אלעמאל א גוי. אהרן־לייב וועט זיך ארויסחאפען מיט א שלעכט וואָרט, קען דער גוי איהם נאָך מסר'ן און ער וועט נאָך, חלילה, פערפוילט ווערען אין טורמע.

האָט אהרן־לייב אזוי אבגעלעגט ביז א יאָהר עטליכע אוו פערציג, ניט האָבענדיג קיין שום ידיעה וועגען דער גוי'אישער אמונה.

טשיקאווע איז ער אבער אלעמאל געווען צו וויסען, וואָס איז דאָס אזוינס פאר אן אמונה. „מען קען דאָך ניט זאָגען, אז א וועלט מענשען איז אזוי משוגע" — פלעגט ער אמאל א טראכט טהאָן. און כאטש דער נעדאנק האָט נעשמעקט מיט גרויס אפיקורסות, פון וואָס אהרן־לייב איז זעהר וויט געווען, פלעגט ער, ווי אויף צו להכעיס, זיך אריינטראכטען אין דעם דאָזיגען ענין טיעפער און טיעפער... איבערהויפט אין זייערע אז ערב־חגא, וועז די גלעקער פון שטאדטישען קלויסטער פלע־

גען מרה־שחורה'דיג קלינגען און פלעגען אויפוועקען מאדנע פראגען ביי אהרן־לייב'ן אין קאפ.

קומט איינמאל אהרן־לייב אין בית־מדרש אינערפריה, ווי זיין שטויגער איז, — קיין מנין איז נאך ניט נעווען — הערט ער נאר ווי א פאר אידען און דער שמש אין מיטען שטעהען ביים בימה און שמועסטן עפעס. נעהט ער צו און הערט זיך איין. ערשט כעז רעדט וועגען א גוואלדיג נייס.

— נעקומען עפעס איינער נעכטען פארנאכט אין שטער־טעל און האט געבראכט א גאנצען קאסטען מיט תנכ'ן, אין שווארצען אייגבונד, און טיילט עס אומזיסט...

דערהערט תנכ'ן אומזיסט, דערמאהנט זיך אהרן־לייב, אז ער דארף טאקי האבען א תנ"ך. ער וואלט זיין א בעלן צו נעה־מען אזא תנ"ך. און אהרן־לייב פרעגט נאך:

— ווא איז דער דאזיגער איד?...

לאכט דער שמש:

— ער איז אזא איד, ווי איך בין א גוי...

— וואס דען איז ער? — פרעגט אהרן־לייב, שטארק פער'חדושט.

— א משומד... אן אמת'ער משומד, ימח שמו.

— צו וואס־זשע טיילט ער די תנכ'ן?... — פרעגט אהרן־לייב פערחדושט און האהר און נעגעלט שטעלען זיך איהם אויף...

— חי־חי־חי! — לאכט דער שמש — איהר, ר' אהרן־לייב, זאלט עס ניט ווייסען! דאס זיינען מיסיאנערישע תנכ'ן... איהר פערשטעהט? אלץ איז דארטען ווי אין אמת'ן תנ"ך, נאר איין פסוק איז אביסעלע אנדערש און אט אין יענעם פסוק שטעקט די גאנצע קונץ...

און דער שמש נעהמט ארויס פון אלמער אן אלטען צורי־סענעם תנ"ך, בלעטערט און בלעטערט און געפינט דעם פסוק:

מיסיאָנער האָט איהם שטארק פעראינטערעסירט. וועד ווייס וואָס ער וואָלט געקענט דערגעהן ביי איהם, וועז ניט דער חרם...

אויף מאָרגען איז ער געקומען אין בית־מדרש פריהער ווי אלעמאָל. ער האָט געוואָלט דערגעהן וועגען דעם מיסיאָנער און איבערהויפט וועגען דעם „ברית חדשה"... וואס קען דאָרט אזוינס שטעהן, וואָס זאָל איהם, אהרן־לייב'ן, קאָליע מאכען.

אין ווינקעל פון מזרח־זייט איז געזעסען חנן דער פּרוש, א איד אין די מיטעלע יאָהרען, מיט שטרענגע קלוגע אויגען און געקוקט שטום אין א גמרא.

אהרן־לייב איז צו איהם צוגענאַנגען.

— וואָס זאָגט איהר, ר' חנן, אויפ'ן מיסיאָנער? — האָט אהרן־לייב געפרעגט מיט א הארץ־קלאפונג.

— וואָס איז דאָ צו זאָגען? — האָט דער פּרוש קאלט געענטפערט — א נאָר גיט און א קלוגער נעהמט...

— וואס הייסט א קלוגער נעהמט? — האָט אהרן־לייב אויסגעשטעלט די אויגען.

— אט איך האָב געזומען א תנ"ך און א „ברית חדשה".

— וואָס רעדט איהר?... — האָט אהרן־לייב זיך אָנגעחאפט, — איהר?

— וואָס, איהר האָט מורא, איך וועל מיך שמד'ן... שטותים!

אהרן־לייב איז צו זיך געקומען:

— גערעכט זייט איהר... אדרבה, איך מיין טאקי פערקעהרט... ס'הייסט, מען דארף וויסען, וואָס און וועז...

ער האָט זיך אָבגעהאקט און ציטערענדיג מיט'ן נאנצען קערפער האָט ער שטיל געבעטעז:

— קענט איהר מיר ניט געבען אריינקוקען דערין, איך מיין, אין „ברית חדשה". עס איז א טשיקאווע זאך...

— איך קען אייך געבען... איך האָב עס אינדערהיים. קומט

אריין צו מיר פארנאכט... נאר פויקט עס ניט אויס פאר קיי־
נעם. דאס זיינען דאך בהמות. זיי מיינען, אז מען לויפט זיך
גלייך שמד'ן....

נאך מעריב איז אהרן־לייב געגאנגען פון חנן דעם פרוש
און אין טאש האט ער געהאט דאס קליינע שווארצע ביכעלע...

הענד און פיס האבען איהם געציטערט געהענדיג. קו־
מענדיג אנטקעגען דעם קלויסטער, וועלכער איז געשטאנען הויך
און ריזיג און נעקוקט מיט זיינע גאלדענע צלמים אין הימעל
אריין, האט אהרן־לייב'ן דער שרעק שטארקער אנגענומען. נע־
דאכט האט זיך איהם, אז פון די קליינע קלויסטער־פזנסטער־
לעך קוקען ארויס שווארצע געשטאלטען און ווילען איהם פער־
לאקען אין דער געדיכטער פינסטערניש אריין.

ער האט שוין געוואלט דאס ביכעלע ארויסווארפען פון
טאש, נאר די הענד האבען איהם דערצו ניט געדיענט און ער
איז קוים דערנאנגען אהיים.

אריינגעהענדיג אין שטוב, איז ער געווען בלאס ווי קרייד.
דאס ווייב, א שוואכע און א קרענקליכע, האט איהם אנגעקוקט
בערוואונדערט:

— אהרן־לייב, וואס איז מיט דיר?...

— גארנישט... איך האב מיך דערשראקען... א הונד...

— שמענדיג אבער דערשרעקט ער זיך פאר א הונד! —
האט זי זיך געמאכט בייזערן ווי א מאמע אויף א קינד, — וואס
טהוט דען א הונד... שוטה... א הונד בילט און הערט אויף...

„היינט געה דערצעהל איהר, אז עס איז ניט קיין הונד"...
— האט אהרן־לייב, שוין רוהיגער ווערענדיג, געטראכט. —
„וואס וויים א אידענע פון אזוינע ענינים"...

אין א פאר שעה ארום, אז אלע אין שטוב זיינען שוין
געשלאפען, האט אהרן־לייב ארויסגענומען מיט ציטערנדע הענד
דאס שווארצע ביכעלע פון טאש, געמאכט גרעסער דאס פייער

חאצקעלע אבער האָט זיך איינגעוויקעלט אין דער מאמעס קלייד, ווי ער וואלט זיך וועלען צוקלעפּען, און געשריען:

— איך אויך נעהן...

— נעהם איהם אויך! — האָט בייקע פּאַרנעשלאָגען.

— נעהם איהם אויך! — האָט חנה איבערנעקרימט — מיינע שונאים זאלען אזוי לעבען, ווי מען קאָן מיט איהם אין א שטוב אריין! ווי נאָר מען נעהט מיט איהם ערנעץ אריין, נלייך — מאמע עסען! דאָס פּנים פּלאמט מיר.

— ניט בעטען, מיינע נאמנות! — האָט חאצקעלע שטאַרקער פּערזיכערט.

— נעדענק זשע! — האָט חנה נעסטראשעט מיט'ן פינגער — טאָמער בעטסטו דאָרט עסען, וועל איך דיך דער'הרג'ען...

— ניט בעטען, מיינע נאמנות! — האָט חאצקעלע פערזיכערט.

שבועה, האָט חנה אָבגעשניטען א קלייניע „המוציא" פון דעם שבועה, האָט חנה אָבגעשניטען א קלייניע „הומציא" פון דעם איבערגעבליבענעם שטיקעל חלה פון שבת'דיגען ווארעמס און האָט איהם דערלאנגט:

— עס א שטיקעל חלה, ווענסטו ניט זיין הונגעריג. עס אויך גיך, איך וועל ווארטען.

א פּרעהליכער פון דעם, וואָס ער נעהט צו דאָבע־רייוועז, וואו עס זיינען דאָ א סך קינדערלעך, לויט ער נערענקט נאָך פון אמאל, וועז ער איז דאָרט נעווען, און טאקע פון דער „המוציא חלה", וואָס ניט אזוי אָפט בעקומט ער עס, איז חאצקעלע אזש אונטערגעשפּרונגען.

פּארטיג נעוואָרען מיט דער „המוציא", — האָט איהם די מאמע אָבגעווישט די ברעקלעך פון מויל, אויסגעשנייצט דאָס נעזעל, פּערואנט און ווידער פערואנט איהם, אז ער זאל ניט

בעטען עסען און אפילו, אז מען וועט איהם דאָרטען עפּעס גיי־בען, זאל ער אויך ניט נעהמען.

— ניט נעהמען! — האָט חאצקעלע פערזיכערט. און זיי זיינען ארויס.

דאָבע־רייוע, א יוסטע בעלע־הבית'טע, אין א נעדיכטען פּארוק אויפ'ן קאָפּ, אונטער וועלכען עם האָבען ארויסגעקוקט צוויי גרויסע, שווארצע אידישע אויגען, מיט א פּול פּנים, איז נעזעסען אויף איבער'ן טייטש־חומש און ניט האָבענדיג קיין צוברעכען הארץ, ווי חנה, האָט זי ניט געווויינט, נאָר אויס פרומקייט נעזונגען מיט א געמאכטען טרויערינען נגון.

איבערגעריסען האָט איהר חנה'ס בריייטער גוט־שבת!

— גוט־שבת! גוט־שבת! — האָט דאָבע־רייוע זיך גלייך אויפגעהויבען פון ארט און איז געגאנגען חנה'ן אנטקעגען — אקוראט ענדיג איך די הפטורה... נו, אביסעל א הפטורה היינט! א שטיין קאָן צוגעהן! האָט זי צוגעגעבען מיט א מינע פון א רביצין, וויסענדיג, אז חנה איז א גרויסע געלערנטע.

— היינטיגע נאנצע סדרה איז ווערט גאָלד! — האָט חנה ארויסגעזאגט איהרע מבינות מיט אן אויטאָריטעטען־טאָן. נאָר באלד האָט זי זיך פערחאפט:

— דוקא היינטיגע? און פאראכטאָגיגע און פארצווייוואָ־כערטיגע?....

— אבי די מאנסביליען לאכען פון אונזער טייטש־חומש... האָט דאָבע־רייוע גוטהערציג געשמייכעלט...

— היינט לאכען שוין ברוך השם ניט נאָר די מאנסביליען. די מיידלעך לאכען שוין אויך... — האָט חנה זיך ערנסט נע־קלאָגט. מיין בייליקע זאל געזונד זיין, וועט קיינמאָל ניט נעהמען דעם טייטש־חומש אין האנד אריין, אלץ די מעשה־ביכלעך, אוו די מעשה־ביכלעך!

— איך וויים טאקע ניט, וואס פאר א מין כשוף שטעקט

זאג חאטש א דאנק ! — האט חנה זיך ווייטער געוואַרפען צו חאצקעלען.

נאר חאצקעלעם מויל איז צו פערנומען געווען און אפילו קיין דאנק האט ער אויך ניט געזאגט.

און חנה איז געזעסען ביי דאבע־רייזען, ווי א בענראבענע, טראכטענדיג :

— ער פערשווארצט מיר די אויגען, דער בעטלער ! . . .

די כלי־זמר

ביי חנה־דאבען אין קליינעם שטיבעל האט געהערשט א נע־
רויש און א גערודער. עס איז געווען א פרייטאגדיגער פריה־
מארגען, און חנה־דאבע, וואס איז גראד שפעט אויפגעשטאנען,
איז געווען שרעקליך פערהאוועט ביים אוייווען, וואו זי האט גע־
באקט חלה: באלד קומט שוין לייזער פון בית־המדרש און די
בולקעס זיינען נאך ניט פארטיג.

אין שטיבעל זיינען נאך די בעטען ניט געווען פערבעטן.
די טירלעך פון אלמער, וואס מען נעהמט אלע נאכט אראב
צו אימפראוויזירען א בעט פאר די קלענערע קינדער, זיינען נאך
צוריק ניט אויפגעהאנגען געווארען, און חנה־דאבע פלענט זיך
פאר גרויס אייליגקייט אן זיי אלע ווייל פערטשעפען און שיער
ניט גע'מזיק'ט ווערען:

— א ניכפה זאל אייך חאפען! — האט זי אלע ווייל גע־
טאלטען, מיינענדיג די צוויי קליינע קינדער, א אינגעלע און א
מיידעלע פון זעקס און אכט יאהר, וואס האבען זיך נעדרעהט
אונטער די פים, און אלע ווייל ארויינגעקוקט אין אויווען זע־
הען, צי עס איז שוין פארטיג די חלה, — א ניכפה זאל אייך
חאפען! דרעהט זיך ניט ארום, וואהרים איך וועל אייך ממית'ן!

נאר די קינדער, ניט האבענדיג זיך וואוהין צו טהאן,
זיינען ארומגעשפרונגען, און חנה־דאבע איז געווארען אלץ ביי־

— א ווייטע קרובה! — האָט ער ענדליך מבטל געווען די נאנצע חתונה.

— פונדעסטוועגען דארף מען שיקען א טאָרט! — האָט חנה־דאָבע פערזארגט געענטפערט, — זיי האָלטען זיך פאר נאָהענטע קרובים.

— וואָס קאָסט א טאָרט? — האָט לייזער, ניט זייענדיג אלם מאנסביל קיין בקי אין די זאכען, געפרעגט.

— א געפילטער טאָרט דארף קאָסטען א נילדען.

— און ניט קיין געפילטער?

— א נריוונע!

— טו שיק טאקע ניט קיין געפילטען! — האָט לייזער בעפויל־ען — די מחותנים וועלען אויפעסען ניט קיין געפילטען.

— עס פאסט ניט! — האָט חנה־דאָבע ניט געוואלט מסכים זיין.

— נו, מ'וועט זעהן, מ'וועט זעהן! — האָט לייזער גע־ברומט בייז אויף דער איבעריגער הוצאה — ניב שוין עסען!

חנה־דאָבע האָט זיך אָנגעהויבען מכין זיין ארויסצונעה־מען פון אויוועז די חלה מיט די בולקעס.

— גאָלדעלע! — האָט זי געשריען דורכ'ן פענסטער צו דעם אכט־יעהריגען מיידעלע — נעה אריין צו דוואשען און נעהם אויף גיך די נרויסע לאָפעטע; מיינע איז צו קורץ פאר די חלות.

נאָלדעלע, וואָס האָט זיך נעשפיעלט אויפ'ן הויף מיט'ן זעקס־יעהריגען ברודערל חיימ'ל און האָבען נעבאקט אויף דער זון חלות פון זאמד, האָט זיך א לוסטיגע גלייך אויפגעהויבען און לויפענדיג צוגערופען צום ברודערל:

— זעה, די חלות זאָלען ניט פערברענט ווערען! איך נעה נאָך א לאָפעטע.

אין א ווייל ארום איז זי א פרעהליכע אריין אין שטוב מיט א נרויסער לאָפעטע און אויסנעשאָסען אין איין אָטעם:

— מאמע, קלעזמער נעהען! זאל איך אזוי געזונד זיין! קלעזמער!...

דער קליינער חייטל'ע איז אויך אריינגעלאפען און, פרעה־לזיך פאטשענדיג מיט די הענטלעך, האט ער זיך צוזונגען:

— מאמע, טלעזמער! טלעזמער געהען! טלעזמער!

— וואו? וואו? — האט זיך חנה־דאבע דערשראקען און צוגעלאפען צום פענסטער.

— אוי, וועה איז מיר! — האט זי פערצווייפעלט פער־בראכען מיט די הענד, — זיי האבען דאך אונז געשיקט די כלי־זמר, א „גוט־מארגען" שפיעלען!

— וואו זיינען זיי? — האט לייזער נאך פערצווייפעלטער אויסגעשריען.

ער איז צוגעלאפען צום פענסטער און האט דערזעהן געהן די נאנצע קאפעליע שטעדטעלשע כלי־זמר מיט בעניע דעם בדחן בראש!

און אויבער ער האט געהאט צייט עפעס פארצונעהמען, איז שוין דער בדחן, א לוסטיג אידעל מיט לויפענדיגע אויגע־לעך, נעשטאנען ביים טיר און, וועגדענדיג זיך צו דער קאפעליע, האט ער הויך אויסגערופען:

— לכבוד דעם מחותן א פיינס גערעדט!

חנה־דאבע איז נעשטאנען מיט דער לאפעטע און גע־שריען:

— לאזט מיך די חלה ארויסנעהמען!

נאר איהרע ותרטער האט פערדעקט א חוואליע מזיק, מיט וועלכער די קאפעליע האט אנגעפילט דאס קליינע שטי־בעל.

— אוי, א וועהטאג איז מיר! — האט חנה־דאבע געברא־כען מיט די הענד, — די חלות וועלען פערברענט ווערען.

און מיט נרויס איטפעט האט זי זיך נענומען ארויסנעה־

— איהר זענט, היימט עם, היינט א מחותן? מזל־טוב אייך!

און ניט בעקומענדיג קיין ענטפער פון לייזערן, איז ער ניט נתפעל געוואָרען און ווידער זיך געווענדעט צו איהם:

— וואָס איז מיט אייך זלמן דער נארבער, אפנים א נאָר־העגטער קרוב?

לייזערן איז דאָס גאנצינ בלוט אריין אין פנים, און ער האָט פאר כעס אויסגעשאָסען:

— זלמן דער נארבער איז מיינער אן עלטער־פעטער. איהר פערשטעהט — אן עלטערפעטער!

און בייז פאר שאנדע, איז ער אריין צוריק אין שטיבעל, זיך אוועקגעזעצט מיט אן ארַאבגעלאָזענעם קאָפ אין א ווינקעל, פונקט ווי ער וואָלט געהאָלטען ביים אויסטאָן די שיך און זעצען זיך שבעה...

אין א צוויטען ווינקעל איז געזעסען חנה־דאָבע און שטיל אהן כחות געקרעכצט:

— נא דיר נאָר כלי־זמר, וועה איז מיר!...

טעכטער

1.

טעכטער סתם זיינען א קלאַס פון נאַט, בפרט אזוינע טעכטער, ווי לייבע דעם שניידערס.

און אין וועמען האָבען זיי זיך „אויסגעגעבען", קען לייבע מיט זיין שניידערשען שכל ניט משיג זיין. ער אליין איז דאָך ניט שייך — א איד, וואָס האָט קיינמאל א פליג אויף דער וואנד ניט פערטשעפעט, און וועז ניט די אלטע נייה־מאשין, אויף וועלכער ער בלעזט אמאל אבשטעפען א נאַט, וואלט מען קיינמאל איהם ניט געהערט.

די מאשין איז טאקע אן אלטע שרייערין, נאָר וואס איז ער שולדיג? ער האָט זי דען אויסגעטראכט?

נאָר צוליעב דער מאשין וואָלט אין שטוב די רוה זעל־טען געשטערט געוואָרען. לייבע איז פון יענעם סאָרט שניידער, וואָס האָבען ארבייט אויסמאל אין א שמיטה, און דאָס ביסעל ארבייט, וואָס ער בעקומט, איז אויך מעהר האנד־ארבייט, ווי מאשין־ארבייט; ניט אלע לאָטעם לאָזען זיך שמעפען, און אפילו אז ער בעקומט א נייעם בגד ביי א רייכען בעל־הגוף, איז דאָס נעוואנד אזוי דיק, אז די מאשין וועט עס קיינמאל ניט בייקומען; ער קען נאָך די נאדעל צוברעכען, און קויפען א נייע מאשין־נאדעל איז ניט פאר לייבעם מצב

בלאט לאקשען האט לייבע זוכה געווען צו נעניסען דעם גן־עדן אויף ד ע ר וועלט.

וועלגערינס זיינען זיינע טעכטער איינע אין א מדינה, און פאר אזוינע גערעטענע וועלגערינס איז דאס שטערטעל צו קליין; זיי דארפען א כרך, וואו זייער ארבייט פערשטעהט מען און וואו זייער ארבייט ווערט גוט בעצאהלט.

און גלייך אויף מארגען נאך פורים לאזען זיך די דריי שוועסטער אין דער נאהענטער גרויסער שטאדט אריין וועלגערן מצה.

און דא הויבט זיך אן פאר לייבען דער גן־עדן...

ער בלייבט אזינער אליין אין שטוב. אפילו דאס ווייב איז אויך נישטא אינדערהיים; זי קנעט אין א פאדריאר אין שטערטעל גופא.

און לייבע זיצט ביי דעם ביסעל גוי'אישע ארבייט, וואס ער האט אויף זייער „פסח" בעקומען, און טראכט: ווי גוט איז אויף דער וועלט, אז מען האט ניט קיין ווייב און קיין דריי טעכטער.

א גן־עדן, א גן־עדן!

3.

א צווויי טאג פאר פסח קומען די טעכטער צוריק. הערענדיג זייערע שטימען נאך אויף די וועגענם, בלייבט לייבע דערשראקען. אוים גן־עדן! דער גהינום איז געקומען.

ער איז זיך אבער טוה. עס לאזען זיך אריין די דריי שוועסטער, פרעהליכע, ליעבליכע און גוטע, — טראגענדיג יעדע אין די הענד צו פעקלעך.

לייבע דערקענט זיי, דאכט זיך, ניט: זיינען דאס זיינע טעכטער?

— נו, וואס מאכסטו, טאטע, — רופט זיך אן מיט א ליעבען שמייכעל „די קאץ".

די פראגע איז אזוי אונערוואַרטעט ווייך, אזוי בנעימות־דיג, אז לייבע פערשעמט זיך, און א טרעהר שטעלט זיך איהם אין אויג.

— יענטע! — רופט זיך אָן ווידער „די קאַץ" — די פסח'דינע שמאלץ האָסטו אראָבגעטראָגען?

— יאָ! — ענטפערט יענטע.

— ווער איז דאָס די יענטע? — פערקלערט זיך לייבע.

א נאנץ יאָהר הערט ער ניט דעם נאָמען.

— אהא, דערמאָנט ער זיך, דאָס איז „די פערזעסענע!"

— חאַשע, לאָמיר אויספאַקען די טוקעווע שמאלץ! — רופט זיך אָן יענטע.

— ווער איז די חאשע? — פערקלערט זיך לייבע.

— אהא! דערמאָהנט ער זיך — דאָס איז דער „מענה לשון".

לייבע וואָלט זיך ניט געשעמט, וואלט ער געגומען אלע דריי טעכטער, צוגויפדריקען זיי אין זיינע שוואכע ארימס און קושען זיי.

אין א שעה ארום נעהמט יעדע טאָכטער ארויס איהר פערמעגען.

ביינאכט קומט אויך די מאמע פון פאַדריאד אן אבנע־רעבענטע.

מען בע'חשבונ'ט דעם איינענם — איבער פיערציג רובל.

— עס וועט זיין א פסח כיד המלכות! — זאָגט די מו־טער.

די טעכטער זיצען מיט דרך־ארץ און שווייגען.

— איך האָב אויך עפעס פערדיענט! — זאָגט לייבע ארויס מיט א שוואכען קול און קראצט אוים פון בייטעלע צעהן גילדען.

— און א רובל קומט מיר נאָך פון סטעפאנען פאר דעם קאפטאן, ס'איז גוט נעלד! — ניט ער צו.

LIBRARY AND ARCHIVES ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

חתן־כלה בריעף

חיים איז ענדליך געוואָרען א חתן.

ער איז זעהר צופריעדען. — „א סוף זאָגט ער, געפטר'ט אנ'עסק, עס איז מיר נמאס געוואָרען ארומצושלעפען זיך אנ־קוקען כלות!" צוויי יאָהר איז ער זעלטען אין דער היים געוועזען, ער איז מעהר געלעגען אין בויד ביי יענקעל בעל־עגלה, וועלכער פלעגט איהם פיהרען אין פיעל ארומיגע שטעדטלעך, וואו לייבעל דער שדכן פלעגט נאָר אָנשמעקען א שטיקעל כלה... איצטער וועט ער זיך ערשט אָברוהען! —

דער שדוך איז איהם אפילו ניט גאָר איינגאנצען געפעלען: עס איז צו וועניג געלד — דריי הונדערט רובל. אמת, די כלה איז א „מענש", וועט טוינען צו א געשעפט, און דאָס איז דער עיקר...

— קיין מאוסע, דאכט זיך, איז זי ניט, — טראכט ער און ער וויל פארשטעלען איהר געשטאלט פאר זיך אליין, ווי ער וואלט זי וועלען נאָך אמאל זעהען, נאָר עס געהט ניט ארויס בולט: ער געדענקט עפעס ניט. וואס פאר א פנים זי האָט, ער האָט זי טאקע נאר וועניג אָנגענקוקט. דאָס ערשטע מאל ביים „קנין" איז מיט איהם מעהר געוועסען און נערעדט דער מחותן אליין. האָט איהם געוואלט נעהנטער בעטראכטען און אויערהויפט אָנטאפען איהם, צי איז

ער קיין עם ־ האָרץ ניט. ווייל ער **האָט** אלץ געווארפען פסוקים, און נאָך יעדען פסוק פלענט ער טיף אין די אויגען איהם אריינקוקען, ווי ער וואלט געפרעגט: פערשטעהסט, התן־לעב, פירוש המלות? ביי די תנאים, ווידער, איז נאָך העכער צייט געווען צו רייסען מיט דער כלה און אנצוקוקען זי, ווי עס געהער צו זיין. דאָס דינגען זיך ווענען נדן, ווענען מהנות און ווענען „גארדעראָבע" **האָט** צוגענומען די גאנצע נאכט. עס איז איהם קוים געבליבען איניגע מינוטען ליידינע צייט דורכצוגעהן זיך מיט „איהר" אין גאס, ווען עס איז געווען זעהר פינסטער. דאָך, אז ער שטרענגט אָן שטארק זיין כח הדמיון, שטעלט זי זיך פאר איהם פאָר און זי קומט ארויס „א גאנץ שעהנע". ער נעדענקט נאָר ניט, וואָסערע אויגען זי **האָט**.

ער זידעלט זיך אליין: ווי זעה איך דאָס ניט איהרע אויגען! א קלייניגקייט אויגען!...

„דאכט זיך שווארצע" — פרובט ער צו טרעפען. ער דערמאָנט זיך אָבער, אז ביים מחותן, איהר טאטען, זיינען גרויע (אָ, דעם מחותנ'ס אויגען **האָט** ער נאָך צו פיעל געזעהן!) מסתמא איז ביי איהר אוך אזעלכע. ער וואלט שוין ווען, עס זאָל שוין וואָס גיכער קומען די צייט, אויף ווען מען **האָט אָבגעלעגט די חתונה**.

„אָ, דאמאָלס, טראכט ער, ווען איך זי ריכטיג אָנקוקען, איך ווען זעהען אפילו, ווען כרעמען זי **האָט**!"

און וואָס מעהר ער טראכט ווענען איהר, אלץ מעהר ווערט ער צופריעדען פון דעם שדוך.

— א גאנץ גוטער שדוך — לויבט ער פאר זיך אליין — בעסערס וואלט איך ניט נעפונען, אז איך וואלט זוכען נאָך דריי יאָהר...

ער הויבט אָן צו בענקען, עס פערווילט זיך איהם ריידען מיט דער כלה.

רייצט. — ער איז אין כעם, וואָם דער טאַטע האָט איהם ניט נענעבען לערנען נאָך צו א בעסערן לעהרער.

— שלעכט! — ברומט ער מיט פערדראָס, — איך וועל קיין בריף ניט אַנשרייבען — איך וויים אפילו ניט וווּ אזוי מען הויבט אָן.

„אפשר עמיצען בעטען? — לויפט איהם דורך אין מח.

מיט גרויס שמחה פאלט ער ארויף אויפ'ן פלאָן. איצט איז זיין מח אינגאנצען פערנומען מיט דער פראגע: וועמען בעט מען?...

— גרינפעלד! גרינפעלד! — שרייט ער כמעט אוים.

— ווי אזוי האָב איך דאָס פערגעסען אָן גרינפעלד'ן, איך וואלט דאָך פערשפּאַרט אזוי פיעל דעם קאָפּ צו ברעכען!

גרינפעלד איז א יונגער לעהרער. א פרעהליכער יונג, שפּיעלט מיט בעלי־בתישע טעכטער אין „לייבעם", לייענט א סך ראָמאנען און שרייבט אמאל אין בלאט וועגען א „שרפה"... אויף מאָרגען נעהט חיים אוועק צו איהם.

— עס איז מאוס צו דערצעהלען, — קלאָגט זיך, כלומרשט שמייכלענדיג, חיים פאר איהם — איך דארף אַנשרייבען צו דער כלה א בריף און איך האָב עפעס ניט קיין רעכטען גע־דאנק.

— נישקשה! — טרייסט איהם דער לעהרער, ווי א דאק־טאָר זיין פּאַציענט — דאָס איז חלילה ניט קיין סכנה, דאָס טרעפט אפט ביי חתנים. אָט האָב איך יענע וואָך אויך פאר א חתן אַנגעשריבען א בריף, ער נעהמט דריי טויזענד רובל נדן...

— וואָם וועט איהר פּאַרט שרייבען? — האָט חיים נייר־נידיג געפרעגט.

— דאָם וועט איהר שוין הערען! — האָט גרינפעלד מיט נרלות נעענטפערט. ער איז צונעגאנגען צום טיש־קעסטעל,

ארויסגענומען פֿאפּיר און א נייע פּעדער און ער איז שוין גע־ווען גרייט צו שרייבען.

— זאָגט מיר נאָר, ווי הייסט די כּלה? — האָט ער גע־פֿרעגט מיט א טאָן פֿון א דאָקטאָר, וואָס וועגדט זיך צום חולה, ער זאָל בעווייזען די צונג.

— רייזעלע, — האָט חיים שמעוודינ געענטפֿערט.

— ראָזע! — האָט פֿערריכט גרינפּעלד — אָך, זעהר גוט, זעהר גוט! אזא נאָמען גיט שטאָף צום שרייבען. א נאָמען אין א בריף צו א כּלה איז ניט קיין קלייניגקייט, דאָס איז דער הויפּט־העלד אין א ראָמאן, איהר פֿערשטעהט?

חיים האָט אפֿילו געלעזען אמאָל ראָמאנען, נאָר די לעצ־טע צוויי יאָהר, זייענדיג פֿערדרעהט מיט שדוכים, זיינען איהם ארויס די נאָנצע ראָמאנען פֿון קאָפּ. דאָך האָט ער נעענט־פֿערט:

— איך פֿערשטעה.

גרינפּעלד האָט אָנגעהויבען צו שרייבען און אין א האַלבע שעה ארום איז נעווען פֿארטיג א לאָנגער בריף.

גרינפּעלד האָט דעם בריף הויך נעלייענט פֿאר חיימען און יעדען דייטשען וואָרט האָט ער שטארק צונעדריקט, ווי ער וואָלט וועלען נעבען אָנצוהערענישׂ, אז אזוינע דיי־טשע וועלטער קאָסטען ניט בילינ... חיים האָט עס נעפּיהלט און ער האָט די נאָנצע צייט, בשעת גרינפּעלד האָט דעם בריף נעלעזען, נעהאַלטען די האַנד אין טאַש, וואו דאָס נעלד איז נע־לענען.

— „מאָנד" איז, דאָכט זיך, דער חימעל אויף דייטש?— האָט חיים נעפֿרענט, וועו גרינפּעלד האָט נעענדיגט לעזען דעם בריף.

— ניין! מאָנד איז די לבנה! — האָט גרינפּעלד ער־קלערט. אין יערען בריף צו א כּלה טוט זיין טאָנד.

— חטא העטא?

— עפענט! — האָב איך געענטפערט אויף אידיש.

די טיר האָט זיך באלד אויפגעעפענט און א איד אין די מיטעלע יאָהרען, מיט א צושויבערטען קאָפּ געדיכטע האָהר, מיט א צופּלאָנטערטער באָרד, האָט זיך בעוויזען און ווי מיט א גע־ווין געפרענגט:

— וואָס דארפט איהר? וועד זענט איהר?

— איך ווילּ בלייבען א פּאָר טעג ביי אייך אין שטעד־טעלּ. קען איך ביי אייך איינשטעהן?

דער איד האָט מיך אָנגעקוקט פון קאָפּ ביז די פים און, ניט געפינענדיג אין מיר קיין שום פּסולּ, האָט ער, נאָך אלץ פערשלאָפען, געענטפערט:

— מילּא, קומט אריין. מהכא תיתי...

איך בין אריין אין א גרויסער שטוב, וועלכע איז געווען בעלויכטען פון א קליין לעמפּעלּ, וואס האָט מעהר געריכערט, ווי געברענט. אויסער דעם גרויסען היצצערנעם טיש מיט צוויי היצצערנע לאנגע בענק ארום די טונקעלע וועגד, איז נעשטא־נען אין א ווינקעל א ווייסע היצצערנע קאנאפּע.

— אָט דא וועט איהר קענען שלאָפען, — האָט דער איד מיר געמאלדען. — איך ווילּ אייך באלד אויסבעטען.

איך האָב בעצאָהלט דעם פוהרמאן, וועלכער האָט מיך זעהר שטארק בעדאנקט און איז ארויס.

איך האָב בעטראכט מיין גרויסען חדר, און עם איז מיר געפעלען געוואָרען. „געבענשט זיינען די קליינשטעטעלדיגע! — האָב איך געטראכט, — ס'ארא רחבות! א שאד וואס שוין צו וועניג מענשען". איך האָב געבענקט נאָך א גרויס־שטאָדטי־שען ווייבען שטוהל.

דערווייל האָט זיך דער בעל־הבית געמומען פּאָרען אין א דערנעבענדיגען חדר. באלד האָט ער זיך געווויזען מיט צוויי גרויסע קישענס, א ליילעך און א קאלדרע.

— אט בעט איך אייך שוין אוים, טאקי אויפ'ן קאנאפע, און אין זיין שטימע האט עפעס מוטערליכעס געקלונגען.

— וואס עפעס איהר? — האב איך איהם פריינדליך געפרעגט, — פארוואס ניט די בעל־הבית'טע?

— די בעל־הבית'טע? הם... — האט ער איבערגעפרעגט — וואס מאכט עס אוים. אט בין איך די בעל־הבית'טע... אז מען דארף, איז דער בעל־הבית די בעל־הבית'טע... עס איז אלץ איינס...

זיין חקירה איז מיר מאדנע געפאלען געוואָרען. א וואויל אידעל! — האב איך געטראכט און געוואלט איהם עפעס זאָגען. נאָר באלד האט זיך דערהערט פון א דערבייאיגען חדר א פישטשען פוז א קליין עופעלע...

דער איד האט געלאָזען אין מיטען בעטען די קאנאפע און איז מיט א ניגון פון מאמע, וואס פערוויגט א קינד, אוועקגעלאָפען:

— א־א־א... ליו־ליו־ליו...

און באלד האב איך דערהערט א סקריפען פון א וויגעלע...

אין א פאָר מינוט ארום איז ער אריין צוריק, נעמאכט ראָס בעט און נעזאָגט:

— איהר קענט געהן שלאָפען...

איך האָב דערשפירט הונגער, און מורא האָבענדיג ניט צו קענען א הונגעריגער איינשלאָפען, האב איך גאנץ איידעל און ניט אהן אינערליכען פחד געפרעגט:

— אפשר קריעגט מען עפעס עסען?

— עסען? — האט ער איבערגעפרעגט, און האט נענר־מען גלעטען די באָרד... — עסען? וואס קען איך אייך איצט אזוי שפעט געבען?... סיידען אן אייער־שפייז?...

— זאל זיין אן אייער־שפייז! — האב איך מסכים נעווען.

דער איד איז שנעל, ווי א בריה א בעל־הבית'טע, אוועק־

— וואָס הייסט א סך ? — אלע, אויסער צוויי אלטע אידינעם; זיי האָבען אויך געוואָלט נעהן, נאָר דער „מלאך־המות" האָט זיי ניט געוואָלט נעהמען...

עס האָט מיך א שוידער געטאָן און איך האָב מיט שרעק אויסגערופען :

— וועלכער מלאך־המות ? ... אום גאָטעס ווילען — איהר שרעקט דאָך מיך ביז טויט איבער !

—אך, האָט ניט קיין פאַראיבעל, — האָט דער איד גוטמוטיג געלאכט, — איך האָב גאָר פערגעסען, אז איהר ווייסט ניט פון קיין מעשה. דער „מלאך־המות" — דאָס הייסט ביי אונז דער פאברויקאנט פון דעם „גוט", וואָס נעפינט זיך ניט ווייט... זעהר א שלעכטער מענש, און די ווייבער אונזערע רר־פען איהם דער „מלאך־המות"...

— הייסט עס אייערע ווייבער לעבען ? — האָב איך ווי מיט פרייד אויסגעשריען.

— וואָס הייסט ? אודאי לעבען זיי... וואָס פאר א קשיא, צי זיי לעבען ?... זיי ארבייטען דאָך טאקע א נאנצע וואָך אין פאברויק.. איהר פערשטעהט...

איך האָב פרייער אבגעאטעמט ; די נעהיימנים האָט זיך פאר מיר אזוי אויסנאָך בענטפלעקט.

ניט ווייט פון שטעדטעל האָט זיך מיט א פאָר יאָהר צוריק א פאברויק נעעפענט. מען האָט נעדארפט האָבען בילינער ארבייטער, האָט מען דערצו נענומען ווייבער, ווייל פאר די מאנסבילען האָט עס ניט נעפאסט. ארבייטען אלע ווייבער אין פאברויק א נאנצע וואָך, און די מאנסבילען פיהרען די הייזער און ניאנטשען די קינדער...

אויף מארגען בין איך ארויס אין שטעדטעל. בענענט האָב איך בלויז מאנסבילען. זיי זיינען נענאנגען ווער מיט קינ־דער אויף די הענד, ווער האָט א מולטער נעטראָגען, ווער א

רייזשע נעקוייקעלט... איך האָב מיט איינינע נערעדט און נע־
פרענט. ווי אזוי זיי פיהלען זיך.

—נאָט צו דאנקען ! — האָט מיר א געל אידעל נעענט־
פערט, — מען קומט אוים. שבת מאכען איז אפילו שווער פאר
אונז, אָבער מען טרעפט... פרייטאָג צו ליכט־בענשען קומען
זיי דאָך... חי־חי־חי ! היינט וואָס מאכט עס אויס . . . מען
קומט דורך....

איך האָב זיך ארומגעדרעהט אין דעם דאָזיגען קלייני־
שטעדטעלע א פּאָר שעה און בין אוועקגעפאָהרען.

זאָגט אייך וואָס איהר ווילט. איך האָב ניט ליעב קיין
שטעדטעל אָהן ווייבער. איך האָב שוין געזעהען א סך אָרימע,
טרויעריגע שטעדטלעך אין דער ליטא, נאָר אוא אומעט, ווי אין
יענעם שטעדטעל האָט נעהערשט, האָב איך נאָך אין ערגעץ ניט
געפיהלט...

ביבליאטעק און לייענצימער פון יידיש
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד

LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Allisnce

די ערשטע פלענען קומען אויסבייטען די פרוטות אויף מזומנים, און די צווייטע — קויפען פאר מזומנים פרוטות... דער אלטער זרח, א בייזער איד, פלענט אפט וועלען א פרוטה קאנפיסקירען:

—דער „צדיק" — פלענט ער הייזעריג טענה'ן — איז ניט דערזעלבער „צדיק" פון זיין פורים! ער וואלט שוועכן, אז דאס איז א פאלשע פרוטה... כף־הקלע וועט איהר אוועקגעהן! — פלענט ער דראהען די ארימע־לייט.

נאר אויספיהרען פלענט ער ניט. ער פלענט אויף די דאזיגע כלומרשט געפעלשטע, מוזען אננעהמען, כדי ניט ארייגרייסען צופיעל מיט די ארימע־לייט, וועלכע האבען אין יענער צייט נעהאט א גרויסע מאכט און האבען געקענט איהם מאכען פאר אויס קאזנאטשיי...

אסיען־צייט, אז אין שטעדטעל פלענט זיך „אוועקשטעלען" די גרויסע בלאטע און צום מלמד איז שווער געווען צוצוקומען, פלענען פיעל בעל־הבתים און בעלי־הבית'טעס קויפען די פרוטות ביי די ארימע־לייט אליין: פאר א קאפיקע אכט פרוטות.

נאך שפעטער, אז די פרוטות האבען זיך שטארק פערשפרייט און זיינען געווארען מעהר ווי דאס געלה, וואס טייל בעלי־בתים האבען פערמעגט, האט מען די פרוטות געגוצט אנשטאט געלד: פאר צוויי פרוטות פלענט א בעל־הבית'טע קויפען א פאר ציבעלע, אביסעל זאלץ אין קרעמעל און שאר ירקות. און וואס איז געווען טאקע די נפקא מינה? — וויבאלד או עס געהט ווי געלד ניט נאר ביי די ארימע־לייט, וואס געהען איבער די הייזער, נאר אויך ביי די קרעמער.

איבער דעם לאנגען אסיען פלענט זיך אויף אזא אופן אנקלייבען ביי די בעלי־הבתים א סך פרוטות. און אזוי ווי די ארימע־לייט פלענען אין א קורצע צייט ארום אבציהען אין אנדערע מקומות, אויסבייטענדיג די פרוטות אויף מזומנים, איז וואס ווייטער אלץ וועניגער מזומן געלד געווארען אין שטעדטעל. און אין איין העלען פריהמארגען האבען זיך פיעל בעלי־

בתים ארומגעזעהן, אז ביי זיי האָט זיך אָנגעזאמעלט צו גרויסע סומען פרוטות. עס איז שוין געווען אין אָנהויב פריהלינג, דער שניי האָט געלאָזט, און דער וועג איז געווען זעהר א שלעכטער; קיין אָרימע לייט האָבען זיך ניט געוויזען. מען איז געלאָפען צו זהּ דעם קאונאטשיי אויסצובייטען די פרוטות אויף מזומנים, נאָר דאָ האָט זיך ארויסגעוויזען, אז דער חשבון שטימט ניט: זהּ דער מלמד האָט לויט'ן חשבון געקענט אויסטווישען קוים די העלפט; אין דער אנדער העלפט איז ער געבליבען הינטער־שטעלינ: מעהר איז קיין נאָלד אין קאונאטשייסטווע ניט געווען.

די בעל־הבית'טעס זיינען געשטאַנען מיט אראָבנעלאָזטע קעפ און ניט געוואוסט וואָס צו טאָן.

דאָ האָט זהּ דער מלמד זיי געטרייסט: —

— איהר ווייבעלעך, דערצעהלט קיינעם קיין מעשיות ניט; איהר קענט פאר די פרוטות קויפען אין אלע קראָמען, וואָס איהר דאַרפט, און אם ירצה השם נאָך פסח וועט דער וועג ווערען בע־סער, אָרימע־לייט וועלען זיך מיט גאָטס הילף ווייזען, וועט אלץ זיין גוט, מיט גאָטס הילף, פרוטות זיינען גוט געלד. הלואי זאָלט איהר זיי נאָר האָבען א סך, וואָלט איהר שוין ניט געדארפט זאָרגען, וואו אויסצונעבען זיי... בפרט, אז אם ירצה השם נאָך פסח קומען צוריק די אָרימע־לייט, מיט גאָטס הילף.

און געטרייסטע זיינען די בעל־הבית'טעס אוועק אהיים.

און די פרוטות זיינען געגאנגען פון האנד צו האנד ווי געלד. פאר אכט פרוטות האָט מען געקויפט א בינטעל חריין אויף פסח און דוקא ביי די שטעדטעלשע פויערטעס — אויך זיי האָבען די פרוטות אָנגענומען פאר געלד.

דאַרף זי נאָך דאָנערשטאג פריה הייצען, פרייטאג חלה באקען און ביי טאג הייצען אויף טשאָלנט....

נאָט וויים, צי עס וועט אפילו קארגענדיגערהייט קלעקען. וועגען הייצען אויף דער נאכט איז נאָר ניטא וואָס צו רעדען.

און חיים דער בעל־הבית פון שטיבעלע, איז א איד א „צערברָאכענער", אָהן לייב און אָהן לעבען. פאר א וואַרעם אויוועלע וואָלט ער דאָס חיות אוועקגענעבען. און צו וואַרעמקייט איז ער שטארק געוואָהנט. אמאָל, אז ער איז נאָך אינגער, געוונטער געוען און מען האָט נאָך אזוי ניט געוואוסט פון זיין „שלים־מזל". האָבען איהם קרובים „אריינגעמאכט" צו ר' בערע וואָלפזאָהן אין וואָלד פאר א „מענשען". און דאמאָלס פלעגט ער ערשט האָבען וואַרימקייט! די „מענשען" פלעגען דאָרט קיין האָלץ ניט זשאָלעוועז! מען פלעגט אנ־„קאטעווען" אן אויוועז מיט האָלץ, אז מען פלעגט זיך נאכ'ן הייצען צום אויוועז ניט קענען צושטעקען — דאָס איז שוין געוועז אבער לאנג, מיט יאָהרען צוריק... אויף דער שטעלע האָט מען איהם לאנג ניט געהאָלטען. דער סוחר האָט אלץ געוואָרטשעט, אז חיים איז צו עהרליך און וואַרטשענדיג האָט ער איהם ענטזאגט. חיים האָט דעם סוחר מיט דער שטעלע לאנג שוין פארגעסען, ער האָט שוין עטליכע שטעלעם אנדערע געהאט און ער האָט זיי אויף פערגעסען, איצטער זיצט ער נאָר אָהן א שטעלע און פערגעסט דאָס אויף . . . דאָס אויוועלע אבער דאָרט אין וואָלד קען ער ניט פערגעסען, דעם נאנצען קאָלטען ווינטער שטעהט זי איהם פאר די אויגען; א וואַרעמע, א פרעהליכע שמייכעלע זי דאכט זיך...

און זיצענדיג ביים טישעל און ציטערנדיג פאר קעלט, מאָלט זיך פאר זיינע אוינען יענעם אויוועלע. ער פערטיעפט זיך אין אלטע דמיונות און מורמלט ניט ווילענדיג ארויס:

— איצטער האָבען יענע אויוועלע! א דערקוויקענישי! פריידע דערהערט דאָס מורמלען. זי וויים שוין ווילכע

אויוועלע ער מיינט. ניט איין מאל האָט זי שוין נעהערט פון איהם, ווינטער צייט זיינע התּפעלות פון איהר, פרעידע פער־דריסט זיין לעדיג זיצען און זי קרימט איהם איבער:

— יענע אויוועלע, יענע אויוועלע!... וואָלסט בעסער האָ־בען יענע שטעלע, וואָלטען מיר דאָ געהאט א וואַרעם־אוי־וועלע...

חיים מאכט זיך, ווי ער הערט ניט, ער גיט נאָר שטיל א זיפץ און ענטפערט ניט. ער האָט ניט וואָס צו ענטפערען. זי איז אפשר נערעכט! באלד אָבער הויבט ער זיך אויף, רייבט די פערפרוירענע הענט און רעדט ארויס פעסט מיט בטחון:

— דער פראָסט וועט לאַנג ניט האלטען: ער טאָר נאַנג ניט האלטען! ער וועט אין גיכען פּלאַצען, צום מולד מ׳ז ער פּלאַצען...

— יאָ, פּלאַצען וועט ער! וויל פרעידע ניט איינשטימען — ער קען נאָך האלטען און האלטען

אייגענטליך האָבט פרעידע אויך, אז דער פראָסט וועט אין גיכען פּלאַצען; טאַמער אָבער, א קשיא אויף א מעשה, וועט דער אויבערשטער קיין רחמנות ניט האָבען און ער וועט נאָך יאָ האלטען, ווייל זי זיך שוין צוגעוואָהנען צום טרויעריגען ג׳ע־דאַנק.

אין שטיבעל ווערט ווידער שטיל, עס הערט זיך נאָר דאָס קנאַקען פון פראָסט. חיים קוקט צום קאלטען אויוועז, נעבען וועלכען עס שטעהט א קליין־אינגעלע, דאָס מוזיניקעל.

— וואו ביזט דו, בערעלע? — פרענט דער טאטע.

— איך שטעה בייס אויוועז — קלינגט אוים א הייזעריג־קינדעריש קול׳כעל.

— ביים אויוועז? — פרענט איבער חיים, ווי ער וואָלט זיך בעלעקט נו, וואָס? עפּעס א וואַרעמער אויוועז?

— א י י ן שטיקעלע נאָר, אין מיטען, איז וואַרעם... — אט דאָ ביים פליצע...

דער טאטע הויבט זיך אויף פון טיש, שטעלט זיך אויף און קוקט דאָרשטיג אין יענער זייט וואו דער אויוועז שטעהט.

— דיר איז קאַלט, טאטע? — פרעגט דאָס קינד — נעה ווארעם זיך!

— ניין, — זאָגט דער טאטע פערשעמט ווערענדיג — איך וויל נאָר זעהן, צי עס איז ווארעם...

ער מאכט א טריט נעהנטער, ביז ער נעהט צו צום אויוועז־לע, טאפט אַן דאָס שטיקעלע ווארעמע אָרט אוז רעדט ארויס מיט התפעלות:

— טאקע ווארעם... וואָס זאָגט איהר דערצו?... אויב דו ווילסט, מיין זוהן, לאָז דער מאמען זיך אביסעל אַנווארעמען.

— איך בין דיר מוחל! — ענטפערט פרייד ביין, ווי זי טהוט אלע מאָל, ווען חיים איז גוט צו איהר — איך בין דיר מוחל, איך ווער ניט דערפרוירען.

— נעה, מאמע, נעה! — לעגט בערעלע פאָר דאָס אָרט.

— שטעה מיין זוהן שטעה. דיר איז נעבעך קאַלט.

חיים נעהט אוועק אומעטיג צום טיש אוז לאָזט ארויס א טיעפען זיפץ צוזאמען מיט א קאַלטער פּאַרע פון מויל...

* * *

אין א שעה ארום איז דאָס קינד שלאָפען נעגאנגען. פרייד דע איז ארויס ערגעץ צו א שכנה, וועגען א טעפעל אוז חיים האָט זיך מיט אן אימפעט צוגעהאפט צום אויוועז. ער האָט געטאפט, געטאפט מיט די פערפרוירענע פינגער, געזוכט דאָס שטיקעלע ווארעמע אָרט, נאָר ער האָט איהם שוין ניט געפונען. דאָס אויוועלע איז שוין געווען אינגאנצען קאַלט, ווי אייז..

— שוין ק א ל ט!... — האָט ער פערצווייפעלט ארויסגעשרעדט, ווארפענדיג א צומישטען בליק אויף די פער־פרוירענע פענסטער...

איוב

ער האָט געהייסען חיים דער מלמד און זיין „צונעמעניש“ איז נעווען איוב.

זיין ווייב איז געווען א שטענדיגע קראנקע; איהר הוסט פלענט זיך הערען, ווי אן אבקלאנג פון א לעדיגען פאס. ווען אן אומבעקאנטער, פרישער מענש זאל אמאל שטעהן דערביי, ווען זי פערהוסט זיך, וואלט ער זיך זיכער דערשראקען און וואלט געמיינט, אז אט, אט עקט זיך איהר שוין דאס לעבען, אבער חיים אליין פלענט גאנץ רוהיג און קאלט־בלוטיג אויס־הערען איהר „האריז־מוזיק“: ער איז שוין געווען נעניט — זינט ער געדענקט הוסט זי אזוי און נאכ'ן אויסהוסטען זיך ווערט זי ווידער „געזונד“ און האָט נאָך גענוג כח צו שרייען און צו שעלטען, ווען ער ברענגט איהר קיין גאלד ניט אויף דער הוצאה.

ער אליין איז אפילו אויך א „חלוש“, ווי ער דריקט זיך אליין אויס; נאר א מאנסביל איז ניט קיין אידענע — איז דאס ניט אזוי קענטיג, אגב האָט ער צו זיין הוסט א רפואה: די ליולקע... „די ליולקע — זאגט ער — צעשלאגט מיר די ליחות און איך ווער גענעזען“...

א קראנקער טאטע, א קראנקע מוטער, — זיינען די קינ־דער אודאי קראנק; נאר די הויפט חולה איז די עלטערע טאכ־

טער, נ ע ל ע , א חויכע, א דארע, דאָס פנים איהרס איז ווי א וואקס און די אויגען זיינען מיט א טויטען טרויער פערצוי־גען. אויף דער טאָכטער איז חיים אליין מודה, אז זי איז ניט „אין גאנצען" און האָטש ער גלויבט ניט אין „חכמת הרפואה", דאָך זיפצט ער אמאל אונטער, קוקענדיג אויף איהר טויטען גע־זיכט: „געלע האָט טאקע בעראפט האָבען א דאקטאר"!.. נאָר דאָס זאָגט ער סתם אין דער וועלט אריין, פונקט ווי ער זאָגט אמאל, וועז עס איז ניטאָ קיין ברויט אין שטוב: איצט האָט מען געדארפט האָבען אין שטוב א דרייוועלדינג...

אזעלכע „גוזמאות" פלעגען ארויסרופען א ביטערן שמיי כעל ביי די הויזיגע און דאָס ווייב, אויב זי פלעגט אין דער מו־נוט ניט פערהוסטען זיך, פלעגט זיך צעבייזערן:

— ער הויבט שוין אָן זיינע חכמה'לעך!... עס איז נאָר ניט אזוי פרעהליך אויפ'ן הארצען...

תלמידים האָט ער געהאט אכט — אלע ארעמע קינדער. די רייכע עלטערן האָבען איהם זייערע קינדער ניט געוואלט אָבגעבען, אוים מורא, זיי זאָלען זיך ניט „אָנשטעקען", און אזוי איז חיים זיין גאנץ־לעבען אין א רייכען הויז ניט אריינגעגאנ־גען און האָט שטענדיג פאר זיינע אויגען געזעהן נאָר ארעמ־קייט, דחקות און קראנקהייט!...

— דאָס לעבען איז ניט ווערטה קיין ביטערע ציבע־לע! פלעגט ער אפט זאגען פאר זיין אייניציגען נאָהנטען מענ־שען — פאר'ן פרוש פון בית־המדרש, מיט וועלכען ער פלעגט ליעב האָבען אריינלאָזען זיך אמאל אין א שמועס וועגען הויכ־ענינים. פאר דעם זעלבען פרוש האָט ער אמאל אויסדערצעהלט זיין גאנצען לעבען, ווי אזוי ער האָט זיך צו 12 יאָהר אוועקגע־לאָזט אין ישיבות „לערנען", ווי אזוי ער האָט זיך געוואלגערט אין אלערליי קלייזלעך, געשלאָפען אויף הארטע בענק און געלי־טען הונגער, קעלט און קלעפ, אומזיסטע ניט־פערהיענטי קלעפ...

— עט, האָט ער אויסגעלאָזט זיין לעבענס בעשרייבונג— ס׳איז דאָס גאנצע לעבען א נארישקייט, הבל הבלים!... און צייט איך בין שוין פאר זיך א בעל־הבית מיינט איהר לעב איך? פרענט מיך וועז האָב איך פון נאָך מיין חתונה אן אכאל זאט אבגענעסען — וועל איך ניט געדענקען... היינט מיין דירה... איהר זענט וועז ביי מיר געווען?...

זיין דירה איז געווען אין א „זעמליאנקע"; דאָרט האָט ער זיך נענעצט זון געבורירען צייט נאָך דער חתונה. אלע נאָך סוכות אפילו בעשלעכט ער זיך פעסט ארויסציהען פון דעם „קבר", אבער נאָכ׳ן פעסטען בעשלוס דערמאָהנט ער זיך אן זיינע „מעבעל" און ער האָט זיך מורא צו ריהרען פון אָרט מיט זיי: וועז מען זאָל די צוויי בעטען, דעם טיש און דעם קאסטען ריהרען פון אָרט וועלען זיי גליך צעפאלען אויף שטיקלעך. „די סבורא איז מחייב, אז זיי וועלען צעפאלען — פלעגט ער אויסווייזען זיין וויב — פערשטעהסטו מיך, האלץ, אז עס נעצט זיך צוואנציג יאָהר מוז צעפוילט ווערען.. דאָס האָט שוין אזא טבע"...

זיין לעבען וואלט קיין ביטערע ציבעלע אויך ניט ווערטה געווען וען ער וואלט ניט נעהאט קיין צווייי תענוגים, וואס ער האָט זיי געקענט גרייבען...

דער ערשטער תענוג איז די ליולקע. אלע וואָך נעהט ביי איהם אוועק א פעקעל מאחאָרקע פאר אכט גראשען; דאָס איז ביי איהם א מין שכרות רחמנה ליצלן, און דאָס ווייב ווארפט איהם טאקי פאָר: דו פער׳שכורסט אויף דער ליולקע דיין גאנצע פרנסה. ער פיהלט אליין, אז די ליולקע איז ביי איהם טאקע א מין כשוף: עס האָט איהם אמאל ביי נאכט פערפעהלט אין ליולקע אביסעל מאחאָרקע האָט ער געמיינט, אז ער ווערט משוגע און צו א גוי א שכן איז ער אריין בעטען לייהען אביסעל מאחאָרקע... ער זאָגט, אז דער רויך, אויסער וואס ער צושלאָגט איהם די ליחות, צעשלאָגט איהם אויך די רעיונות... און רעיונות

האָט ער זהר שוערע. ער קלעהרט וועגען גאָט, וועגען זייז „השגחה", „מדוע דרך רשעים צלחה" און דער גוטער מענש. דער עהרליכער מאן וואָרט אזוי אויסגעריסען, לײדט אזוי פיעל!... קלעהרענדיג אזוי פאלט ער אמאל אריין אין ספקות, אין מוח גיט איהם א קלאפ, ווי מיט א האמער, א פראזע פון אן אפיקורס: עס איז אלץ על פי דרך הטבע און עס איז שוין גיטא קיין קשיות... ביי דעם רעזון פערלירט ער זיך אין גאנצען, אין קאָפ הויבט זיך אָן מישען, אין די אויגען פינטעלט... ער מאכט מיט די הענד, ווי ער וואלט זיך גערַאנגעלט מיט עמי־צען, טרייבט די בייזע גערַאנקען אוֹן... פערַרויבערט די ליולקע, און גלייך מיט'ן ערשטען רינגעלע רויך פון דער ליולקע פער־שווינדען די מחשבות זרות, די נשמה בערוהיגט זיך אוֹן ער פיהלט, אז ער וואָרט וויעדער א מענש, ווי גאָט האָט געבאָטען...

דער צוויייטער תענוג זיינער איז צו לערנען מיט זיינע תלמידים „איוב" און דאָס אין זיין העכסטעם, ערהאבענסטעם פערגעניגען, זיין ליכטיגער גן־עדן אין דעם פינסטערן נהינום...

וועָן אָנהויב זמן קומט צו איהם אָן א נייער תלמיד אין חדר ארַיין, פרעגט איהם חיים די ערשטע זאך:

— וואו האלטסטו שוין, אינגעלע, אין תנ"ך?

— ישעיהו, — ענטפערט דער נייער תלמיד.

— און ביי מיר וועסטו אָנהויבען „איוב"... פערשטעהסט א"וב... א פיינער תנ"ך איוב... גאָר א פיינער...

דאָס אינגעלע דערשרעקט זיך לכתחילה; ער האָט געהערט פון עלטערע אינגלעך, חברים, אז דאָס שוועריסטע פון תנ"ך איז איוב און חיים־„איוב" „רעדט אויס" דאָרט זעהר א סך. ווי אבער עס קומט צום לערנען פערלירט זיך דעם אינגעלס שרעק; אנשטאָט שרעק נעהמט איהם דורך א געפיהל פון א זיכען טרויער, פון רחמנות אויף איוב'ן און אויף דעם רבי'ן, וואָס ווייזט אוים, לערנענדיג, ווי איוב אליין!... דעם ערשטען קאַ־פיטעל לערנט דורך חיים אייגענדיג, אזוי ווי אן הקדמה, וואס

איז עפעס ניט אזוי נויטהיג. איוב'ס עשירות, איוב'ס הצלחה אין די ערשטע יאהרען וויזען אויס, ווי א ניט נעשטוי־נענע, ניט נעפעלוינענע מעשה, ווי א בייקע, וואס עס קאן נאר קיינמאל ניט טרעפען... ווי ער קומט אבער צום שטן, צו איוב'ס יסורים, ווי אזוי איוב קראצט זיך מיט א שארבען, דאמאלס נעהט ערשט חיים ארויז אין זיין אמת'ער ראליע און אין א פלאם־פייערדיגע התלהבות געהט ער אריין אין קאפיטעל ג':

— אחר כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו — און חיים טייטשט עס אז מיט געפיהל: און נאך דעם האט איוב נע־עפענט זיין מויל און האט נעשאלטען דעם טאג פון זיין נעבוי־רען...

און אט אזוי צעבייזערט ער זיך און לערנט א פסוק נאך א פסוק. זיין טרויעריג הייזעריגער ניגון ניעסט זיך, ניעסט זיך און פילט אן דעם ענגען חדר מיט שוידערהאפטע קלאנגען, מיט „קלאג־לידער" אויף דעם קראנקען ארעמען לעבען, אויף דעם אייביגען צער און וועהטאג... חיים'ן ארט ניט בשעת לערנען, צי די תלמידים זאגען־כאך גוט, צי מיט גרייזען, — עס דאכט זיך, אז ער איז נאר קיין מלמד ניט: דאס לערנט ער נאר איוב פאר זיך... און ער קלאגט און יאמערט, בייזערט זיך און פרא־טעסטירט... ער לערנט א קאפיטעל נאך א קאפיטעל; ער הערט אויס קאלטבלוטיג די טרייסט־רעד פון איוב'ס גוטען פריינד אליפז התימני, וואס איז איהם נעקומען דולען א קאפ מיט זיינע נארישע נחמות, און ענטפערט וויעדער בייז, קרעכצענדיג, פראטעסטירענדיג....

אזוי לערנט ער אב עטליכע קאפיטלעך, ביז ער וועלט מיעד. די זיסקייט פון ניגון, דאס טיעפע נעפיהל, נעמט איהם דאס חיות ארויס.

ער רוהט זיך אב, פערריכערט די ליולקע און פערטראכט זיך... און ארויסלאזענדיג געדיכטע שטיקער רויך פון מויל נעהט דורך אין זיין מוח זיין נאנץ ביטער־פערשאלטען־לעבען.

דאָס ווייב איז קראנק, די קינדער קראנק, פיער, פינף קינדער (ער געדענקט שוין אליין ניט) זיינען פאר קעלט און הונגער אויסגענאנגען, שוין לאנג... ער אליין קוים, קוים וואָס ער לעבט, די ברוסט טהוט איהם אזוי וועה, די ביינער דא־רעז שוין, האָבען שוין קיין זאפט ניט... א טיעפער טרויער נעהמט דורך זיין קראנקע נשמה, שרייען וויל זיך איהם, שרי־עז און שעלטען אזא לעבען...

און ער הויבט אָן אויף דאָס נייע איבערצו׳חזר׳ן פון קא־פיטעל נ׳: אחר כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו, און נאָך דעם האָט איוב נעעפענט זיין מויל און האָט נעשאָלטען דעם טאָג פון זיין געבוירען!...

צוריק אויף דער שטעל

דריי יאָהר איז יענקעל ליעבערמאן געווען ווי ווארשוי; אין זיין שטעדטעל האָט מען איהם כמעט שיין פערגעסען. נאָהנטע בעקאנטע האָבען נאָר געוואוסט, אז ער איז אין וואר־שוי און לויט ווי מען זאָגט „מאכט" ער דאָרטען גאנץ גוט.

אָט איז ער געקומען א היים צו זיינע עלטערן, אָרעמע כעלי־בתים אין א קליין שטעדטעל.

— איז וואָס מאכסטו פּאָרט? — האָט איהם געפרעגט דער טאַטע, אז ער האָט זיך בערוהינט אביסעל נאָך זיין זוהן'ס פלוצלינגען קומען.

— נישקשה... — האָט זיך יענקיל נעשטאַרקט מיט שמאַלץ צו ענטפערן — גאנץ גוט!...

דער טאַטע האָט אויף איהם אויסגעשטעלט די אויגען און יענקלען האָט זיך נעדאכט, אז דער טאַטע וויים שוין אלץ, אז דער טאַטע קלערט: אי, ביזטו א גאָרנישט! און יענקעל האָט געפיהלט, אז אויב ער וועט ניט אָנרעדען עטלעכע שטאַרקע ליגענס, וועט ער זיין זעהר ניט קיין שעהנער נאסט, וועט דער טאַטע איהם זאָגען מיט א שמייכעלע פון א חכם: „וואָס האָב איך דיר פאר דריי יאָהרען געזאָגט? — פאָהר ניט! סדנא דארעא חד הוא, אומעטום איז תהו ובהו, אומעטום זיינען נע־שעפטען אין דער ערד, וואָס איז טיר ווארשוי, וואוהין

פֿליהסטו"? און איידער צו הערען די וועדטער פון טאטען איז יענקלען לויבער דער טויט און ער הויבט אָן, נאָך דעם טאָטענס אלערלייי שאלות, געמאכטערהייט זיך צו היטצען:

— עט, טאטינקע... וואָס דערצעהלט מען דיר און ווי דערצעהלט מען דיר, עס איז דאָך וואַרשוי... פערשטעהסטו מיך, עס איז דאָך וואַרשוי... דאָרטען איז...

און יענקל ווייל פארשטעלען וואָס וואַרשוי איז, ווי גליקליך מען איז, אז מען פאלט אריין אהין: בולוואַרען, טעאטערן, גערטנער, קאנדיטאָרייען, קארעטען, ווי אזוי מען לעבט דאָרטען א גוטען טאָג... נאָר די נאָוואָלייפיע נאם מיט זיין פינסטערן צימער'ל, וואו ער האָט נעוואָהנט, לויפט איהם דורך פאר זיינע אויגען און די צונג קען זיך ניט קערעווען אויסצורעדען ווייטער א וואָרט...

— נו, דערצעהל, דערצעהל! — טרייבט איהם דער טאָטע.

נאָר יענקל שטאמלט נאָך א פאָר ניט דייטליכע ווערטער און ווערט ענדליך ענטשוויגען.

די מוטער שטעהט אין א ווינקל און בעטראכט איהר יענקלען מיט אומעטיגע בליקען. עפעס נעפעלט איהר ניט זיין גאנצער הילוך: דער הוט איז משונה הויך און ערטערווייז צובויגען, דער סורדוט העננט אויף איהם ווי ניט פאר איהם געגעהט... איהר ווילט זיך זעהר פרענען איהם, צי איז אין וואַרשוי ביליג אלטע קלייידער? זי פיהלט אבער, אז דער זוהן קען זיך דערפון בעליידיגען און ניט־ווילענדיג רייסט זיך ביי איהר אַרויס נאָר א בעמערקונג:

— יענקל איז נעבעך חשך, ווי די ערד!...

— א מת... — פערריכט דער טאָטע.

יענקל ווערט פון די בעמערקונגען נאָך מעהר חשך. די אויגען ווערען איינגעגראבענער. צום אָנפאנג פערליערט ער זיך, נאָר באלד ענטפערט ער:

— דאָס איז פון דער רייזע. דרײַ טעג אַז מען פאָהרט אין ענגשאפט — א קלײניגקייט וואַרשוי — א וועלט פאָהרט!..

— ס'טייטש, פון וואַרשוי געדויערט דאָך נאָר א טאָג דאָס פאָהרען? — בעמערקט דער טאַטע פערוואונדערט.

יענקעל וועלט רויט, אין קאָפּ גיט איהם א קלאַפּ: מיאוס אַרײַנגעפאלען! עס געלינגט איהם אבער גלייך צו פערבעסערן:

— יאָ, דאָס פאָהרען געדויערט טאַקע נאָר איין טאָג, אבער דאָס צוקלויבען זיך...

אין שטיבעל וועלט שטיל. אלע פיהלען זיך ווי פערשולדיגט, ווי זיי וואָלטען א מיאוסע זינד בעגאנגען, וואָס איינער וויים פון דעם צווייטען און מען שעמט זיך אויפצוהויבען די אויגען איינע אויף די אנדערע.

— בתי מדרשים זיינען דאָרטען פאָרהאַן עפּעס א סך? — פרעגט פלוצים דער טאַטע, ווי ער וואָלט וועלען צעשטערען די שטילקייט, וואָס דריקט אזוי.

יענקעל וועלט פרעהליכער און שטאָלצער. דאָ וועט ער קענען רעדען דעם רייגעם אמת און איהם זאָל עס ניט שאדען... ער גלייכט זיך אויס, מאכט א טריט צום טאַטען נעהנטער און צעהיצט זיך:

די מעשה איז אזוי... שוהלען איז דאָרטען א סך פאראַן... א קלײניגקייט וואַרשוי! נאָר זייערע שוהלען זיינען ניט ווי ביי אונז. ביי זיי איז „שטיבלעך", חסידישע שטיבלעך; דאָרטען זיינען דורכאוים חסידים, משוגעים, ממש משוגעים! געהען אין לאנגע קאפּאָטעס, אין שטריימלעך און אין נאָרטלעך.

און יענקעל רעדט א סך: ער דערצעהלט, ווי אזוי מען רעדט דאָרטען און ברענגט לדוגמא א פאָר וועלטער: „ענקער", „יאָך", „סארנע", „עטץ"; ער דערפיהלט אבער ענדליך, אז דער טאַטע הערט נאָר ניט, אז דער טאַטע וויל נאָר וויסען דעם עיקר, צי האָט ער פערדיענט דאָרטען גלח, צי האָט ער געבראכט

LIBRARY AND ARCHIVE MUSEUM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

נעלד און וועגען די בתי מדרשים, די חסידים און וועגען דאר־
טיגען לשון איז א שפעטערינע זאך...

נאר רעדען וועגען זיך אליין האט יענקעל ווי מורא, און אין
שטיבעל ווערט ווידער שטיל... אלע פיהלען זיך ניט גוט, נאר
ערגער פאר אלעמען פיהלט זיך די מוטער. זי וואלט וועלען צור־
געהן צו יענקלען נאר נאהנט, אריינקוקען איהם טיף אין די
אויגען און פרעגען: וואס מאכסטו? דערצעהל! זי מערקט
אבער אז יענקעל בעהאלט זיך עפעס, וויל עפעס ניט אויסזאג־
גען; און איהר מוטערליך הארץ שרעקט זיך: פערשיעדענע
מיאוסע פרנסות אין א גרויסער שטאדט לויפען איהר דורך אין
קאפ; און קוקענדיג לאנג אויף יענקעל'ס משונה'דיגען הוט
דאכט זיך איהר, אז ער איז געווען דארטען א קאטערינטשיק...

אויף מארגען, נאכ'ן ארעמען פריהשטיק, איז יענקעל
ארויסגענאנגען אין גאס, און געהענדיג האט ער ניט געוואוסט
וואס צו טהאן. צי זאל ער פערשפילען דעם פאלטאן און דער
ראק זאל זיך ניט זעהן, אדער פערקעהרט; ער האט ניט געקענט
משער זיין, וואס קומט אוים מעהר ניי — דער ראק, צי דער
פאלטאן. ער האט זיך פערשפילעט און אבגעשפילעט, וויטער
פערשפילעט און וויעדער אבגעשפילעט, ביז ער איז נעקומען צו
דער איבערצייגונג, אז ביידע, סיי דער ראק, סיי דער פאלטאן
זעהען אוים אלט און אבגעטראגען און ער זעהט אין זיי אוים
ווי אן ארעמער פראנט, וואס ווערט אזוי אויסגעלאכט ביי זיי
אין שטעדטעל. דעם נאנצען וועג האט ער אויף זיך געבעט'ט
דערפאר, וואס ער איז נעקומען אהיים אין אזוינע בגדים און
אז דער שווארץ יאהר האט איהם שוין אהער געטראגען, טאג
וואס איז ער אזוי שוואך און קען ניט גובר זיין זיך אליין: ער
וויים דאכט זיך נאנץ גוט, אז ארעמקייט איז קיין שאנד ניט,—
פערקעהרט א כבוד! אלע עהרליכע מענשען זיינען ארעם. ער
האט זיך ניט גשוואלט פערקויפען פאר נעלד, און דאך ווי נעכי

איז ער און קנייפט די באקען מען זאל מיינען, אז ער האט דאַרטען גליקליך געלעבט. וואס טהוט ער דאס? צוליעב וואס?

און געהענדיג אזוי און זידלענדיג זיך אליין, האט ער דערזעהן, ווי קענען איהם געהט פערריסען דעם קאפ א ל י ה ל י י ב ע ס א „בעל־הבתישער בחור" זיינער אן אמאליגער הבר. יענקעל האט איהם אלע מאל פייגד געהאט פאר זיין פוסטקייט, פאר זיין נארישען פראנטעווען, און דערזעהענדיג איהם איצטער אין א נייעם שווארצען הוט, אין א שווארצען פאלטאַ, האט ער צו איהם נאך מעהר פערבכטונג געשפירט און ער האט איהם געוואלט אויסווייכען, נאר יענער האט איהם גליך בעמערקט, האט איהם אבגעשטעלט און אויסשטרעקענדיג איהם די האנד, האט ער פרעהליך אויסגעשריען:

— א סאר א נאסט! יענקעל, וואס מאכסטו?

נאכהער האט ער יענקלען בעקוקט פון קאפ ביז די פים, ווי ער וואלט איהם געוואלט אבשאצען, וויפיעל ער איז ווערט. און דערזעהענדיג, אז די בגדים זיינען אלט און יענקעל אליין איז הושך, האט ער איהם טיעף אין די אויגען, ווי א „סלעדאווא־טיעל" אריינגעקוקט און ניט ערווארטענדיג פון יענקלען קיין ענטפער, האט ער מיט א רחמנות־פנים אליין געענטפערט:

—א פנים ניט אזוי גוט... הא?...

יענקעל איז רויט געווארען, ער האט זיך דאך נעשטארקט צו ענטפערן:

— נ נ נ... נישקשה... נאנץ גוט!...

דער חבר האט א קוועטש געטהאן מיט די פלייצעס, ווי ער וואלט געוואגט: עפעס ניט קענטיג, און ער האט ווייטער נעפרעגט:

— זאג מיר, גוטער ברודער, וואס טהוסטו דאַרטען?

— „אי, זאל ער ליענען אין דר'ערד", האט יענקעל אין הארצען געשאלטען און האט קוים, צווישען די צייהנער, ארויס־געוואגט:

— אין א פאבריק פון היט.

— ווי קומסטו אהין? — האָט דער חבר מיט פּאַרשענדע בליקען געפרעגט. — יענקל האָט שוין מעהר ניט געקענט אויסהאלטען און האָט צורייצט געענטפערט:

—איך קום! וואָס מאכט עס אויס ווי אזוי.

דער חבר איז געבליבען שטעהן, ניט געפינענדיג מעהר קיין ווערטער. ער האָט נאָר א קוק געגעבען אויף יענקל'ס פאלטאָ, נאכהער אויף זיין אייגענעם. אין מח צוגענלייכט וועל־כער איז בעסער, א שמייכל געטהאָן, און שמייכלענדיג צו־פריעדען, האָט ער יענקל'ען אויסגעצויגען די האנד און קאלט געזאָגט:

— א גוטען! מיר וועלען זיך נאָך זעהן!...

— אַדיע, אדיע! — האָט יענקל הכנעהדיג זיך פער־נייגט און פרייער אָבגעאָטהעמט...

וויפיעל בעקאנטע יענקל האָט דעם טאָג ניט בע־גענענט האָט ער יעדערן אויף זיין פראָגע, וואָס מאכסטו? נע־ענטפערט:

— „נישקשה... נאנץ גוט". און פאר יעדער'ן א בעזונ־דער ליגען אויסגעקלערט.

— נו, אביסל ליגענס פאר א טאָג אָנגעזאָגט! — האָט ער צוריקגעהענדיג געטראכט — פוי, האָט ער אויסגעשפייט, דערמאָהנענדיג זיך, ווי פאר איינעם האָט ער זיך אזוי צע־היצט מיט זיין גליקליכקייט דאָרטען, אז ער האָט זיך אַרויס־געהאפט, אז ער איז דאָרט בוכהאלטער ביים גרעסטען גביר י ש ע י ה ו ק א ט ל א ו ע ר. צום אונגליק האָט יענער נעהערט פון דעם ישעיה קאָטלאָווער, אז ער לאָזט צו זיך קיין ליטוואק אויפ'ן שוועל ניט ארויף... „ווי מיאום, ווי מיאום!"

האט איהם נעקלאפט אין קאפ — „איך קען אפילו קיין גלאטען לינען ניט זאגען!"...

און געהענדיג האט ער זיך געפיהלט ווי שווערע שטיינער וואלטען זיין הארץ צופרעסען. איהם האט זיך נעוואלט גענאטש איין מענשען און דערצעהלען איהם דעם א מ ת, אז ער האט דארט קיין שטעלע גאר קיינמאל ניט געהאט, אז ער האט די נאנצע דריי יאהר זעהר שלעכט געלעבט, אז ער האט דארט נעהונגערט און נעפראָרען, ניט געהאט צייטענווייס וואו צו נעבטינען און פלעגט בלאנושען דאן א נאנצע נאכט איבער די גרויסע לאנגע נאסען... אז פאר די דריי יאהר איז ער אפילו איינמאל אין טעאטער ניט נעווען, אפילו אין גארטען ניט, ווען די מוזיק פלעגט שפיעלען און מען פלעגט דארפען צאהלען פאר'ן אריינגאנג; אז דארטען זיינען פארהאן א סך אזעלכע, ווי ער, און מיט זיי פלעגט ער זיך געפינען און צוזאמען ליידען, טהיילען זיך מיט'ן לעצטען ביסען... אז ער האט אזוי פיעל צרות צו דערצעהלען! ער האט זיך אזוי פיעל אנגעזוהן — נויט, הונגער, עלענד!... נאר ווי אזוי דערצעהלט מען דאס? יעדער, וואס פרעגט איהם: וואס מאכסטו, ווי לעבסטו? דאכט זיך איהם, ווייל הערען נאר א גוטען ענטפער, אז ער לעבט דאר־טען גלייקליך, ניט חלילה פאר גוטע פריינדשאפט וועגען, נאר ווייל מיט א גלייקליכען מענשען איז פרעהליכער צו רעדען, לית־בער צו פערברענגען און אן אונגלייקליכער מענש ארט קיינעם ניט און איז קיינעם ניט אינטערעסאנט, אפילו די אייגענע טאטע־מאמען ניט...

און קלערענדיג אזוי איז ער אין כעס געוואָרען: אין כעס געוואָרען אויף זיך, אויף די בעקאנטע און אויף די עלטערן, זואס האבען איהם נעפרעגט וועגען זיין לעבען. „וואס ווילען זיי פון איהם, וואס איז זייער דאגה?... און פאר כעס האט ער זיך בעשלאסען צו דערצעהלען פון היינט אן דעם אמת.

וואס האט ער זיך וואס צו שעמען? ער וועט אלץ דער־

צעהלען! ער וועט זאגען, ווי דער טאטע האט איהם טאקע אמאל געזאגט: אז „סדנא דארעא חד הוא" אז אומעטום איז תהו ובהו, נויט, דלות, עלענד; אז אומעטום זיינען די שלעכטע רייך און גליקליך, און די נוטע — ארעם און אומגליקליך.... אז ער וועט שוין צוריק ניט פאהרען — ער וועט בלייבען דא און וועט שלום ווערען מיט'ן לעבען און רוהיג טראגען דעם יאך פון ארעמקייט... עס וועט פון איהם א בארג אראב!...

אז ער איז אבער אהיים געקומען און דער טאטע האט איהם נאך א לאנגען שווייגען געפרעגט: „נו, וואס קלערסטו, יענקעל, דו בלייבסט שוין אפשר א היגער? — האט ער גלייך ניט געקלערטערהייט, ווי ארויסגעריסען די וועדטער פון מויל:

— ניין, איך פאהר צוריק אויף דער שטעלע... אין וואר־שוי...

און אין קאפ האט איהם געקלאפט און דאס הארץ האט אין איהם נעווייגט, און א קול האט אין איהם נעשריען:

— געוואלד, וואס שעהם איך מיך? וואס דערצעהל איך ניט דעם אמת? חאטש פאר א י י ן מענשען, חאטש פאר'ן אויגענעם טאטען?...

די חברה פלי-זמר

די חברה כלי־זמר אינ׳ם שטעדטעלע ביעלינאווקע האָט געהאט זעהר ניט קיין שעהנעם „נאָמען", און א שטעדטעלשער בעל־הבית פלעגט צו זיי נאָר אָנקומען אין אן עת צרה, ד. ה. וועז ער פלעגט חתונה מאכען א טאָכטער. איז אויך ניט צו אבי וועמען פון דער חברה, נאָר צו לייזער דעם צימבלער — שוין א מענש אין די יאָהרען מיט א ווייסליכער באָרד, וואס האָט איהם צוגענעבען אן אויסזעהן פון א נעזעצטען אידען... די איבריגע פון דער „קאָפעליע" זיינען אלע נעווען יונגע־חברה און האָבען זיך געפיהרט אזוי, אז די שטעדטעלשע בעלי־בתים האָבען מיט די שטרענגסטע אזהרות פערבאָטען זייערע קינדער צו האָבען מיט זיי חלילה א מגע ומשא. די כלי־זמר האָבען אלע נעשטאָמט פון זעהר נידריגען שטאנד. בערעל דער ערשטער פידלער, למשל, אן אויסגעוויקטער בחור אין א שווארצען האר־טען קראנען, וואס האָט שטאלץ אונטערגעשפאָרט זיין לאנגען נאָרגעל,—איז נעווען יענקעל דעם טשעפלער׳ס א זוהן און יענ־קעל דער טשעפלער, ווייסט א מינדסט־קינד אין שטעדטעל, בויט לייזער און שלעפט די שווערע בריוסעם, ווי אן אמת׳ער גוי... אודאי איז דאָס ניט קיין גרויסער יחוס... לוי, דער צווייטער פידלער, א הויכער און א דאָרער בחור אין א בלאָה העמדעל, פערנארטעלט מיט א רויטען שנור, איז נעווען חיים־לייב דעם

שניידערס א זוהן, און חיים־לייב דער שניידער, ווייסט א מינדסט קינד, אז ער נעהט קלייד־ער אפילו פאר פּראָסטע גוים און שעמט זיך ניט אראָבנעהמען א מאָל פון א שיקסע... גרונם באם איז נעווען חנן דעם בעדער׳ס א זוהן און חנן דער בעדער האלט שוין 20 יאָהר די באָד און ער האָט שוין פערנעסען דעם טעם פון א שבת׳דיגער שלישי און פון א רעכטען פּסוק אין אתה הראית...

אהרציק קלארענטיסט האָט נעהאט א טאָטען, וואָס איז נאָר מיאוס אויפ׳ן מויל ארויפצוברענגען — אן ערדגרעבער און א מאמען — א וועשערין, וואָס פלענט זיך ניט שעמען שלעפען דעם גרויסען פּאק גרעט סיי זומער, סיי ווינטער צום טייך און נאָכדעם פאנאנדער טראגען עס די שעהנע בעלי הבית׳טעס, וועלכע פלענען אליין, פערשטעהט זיך, ניט וואשען קיין גרעט.

אויסער וואס די חברה כלי־זמר האָבען געשטאָמט פון אזוינע נידריגע עלטערן, זיינען זיי אליין נעווען אָהן א ברעקעל שטאט און דרך־ארץ, האָבען ניט געמאכט קיין חילוק פון עלטער ביז יונגער, פון אָרעם ביז רייך... זיי זיינען נעווען גרויסע עזות־פּנים׳ער, נבול־פה׳ניקעס, וואס אויפ׳ן לונג, דאָס אויפ׳ן צונג; דערצו פלעגען זיי אין די לעדיגע צייט, ווי ספירה, דריי וואָכען, וועו מען טאָר ניט שפּיעלען קיין חתונות, זיך ארומשלעפּען מיט מיידלעך הינטער׳ן שטעדטעל... פערשטעהט זיך, די מיידלעך זיינען אויך ניט נעווען בעסער פון זיי און פון קיין שעהנערעו יחוס האָבען זיי אויך ניט געשטאָמט. יענקעל דעם וואוכערניקס טאָכטער, צי לייבע, פון בקור חולים, דעם נאמן׳ס טאָכטער, וועט מיט זיי אודאי ניט ארומשפּאציערען. איבערהויפט האָט זיך די חברה כלי־זמר ארויסגעוויעזען, ווי ניט לייטיש זי איז, אויף א חתונה: זיי פלעגען שפּאָטען און חוזק מאכען פון די שעהנסטע בעלי בתים, פון בעלי־בתישע זיהן און טעכטער, און גרונם באם האָט גלאט ליעב געהאט אויף יעדער חתונה זאָגען דעם מחותן א שטאָך וואָרט, וואָס דאָס האָט אויף

כלי־זמר לשון נעהייסען: אריינלאזען א שפילקע: פערשטעהט זיך, אז אזא יחוס, אזא אויפפיהרונג האט שטארק אויפגעריצט די רוהיגע סטאטשטענע קליינשטעדטעלדינע בעלי־בתים און ניט אומזיסט האט קיינער מיט זיי ניט געוואלט האבען קיין מגע ומשא...

בעקאנט און אפילו שטארק אויפגעטראגען מיט זיי, איז געווען נאר איינער פון שטעדטעל. דאס איז געווען יאסעל דער „שרייבער". מען דארף איהם ניט פערבייטען מיט דעם שרייבער פון דער „רומע", וואס איז אין שטעדטעל אויך געווען א איד, און איז געווען שטארק אנגענומען ביי די בעלי־בתים. אנגענומען אזוי, אז מען פלעגט פאר איהם אזש מורא האבען. יאסעל דער שרייבער אבער האט זיך נאר בעשעפטיגט מיט לערנען די שטעדטעלדינע מיידלעך שרייבען א אידישען בריוועל, א חשבון ביז כפל און אין די הייזער וואו די ציוויליזאציע האט שוין אריינגעשיינט, האט ער אויך געלערנט אן אדרעס שרייבען.

ע ר אליין איז געווען כמעט פון איין יחוס מיט די כלי־זמר! זיין מוטער איז געווען אן ארעמע ענונה. זיין טאטע, א שניידער, האט נאך אין די ערשטע יאהרען, וועו דער פראסטער עולם האט אנגעהויבען פאהרען אין אמעריקע, זיך אהין אוועקגעלאזט. לויט ווי מען האט דערצעהלט איז ער אין דער „דריטער אמעריקע" און האט דארט א דייטשקע געמומען און פון דער ווייב און זיין קינד האט ער ניט געוואלט הערען.

עס פערשטעהט זיך, אז יאסעל האט קיין גרויסע געלדער ניט פערדיענט פון זיינע שטונדען וואס ער האט געגעבען. דאס רוב האט ער געלעהרנט די ארעמע מיידלעך און ער האט זיך קוים דורכגעלעבט מיט זיין ארעמער מוטער.

ער איז געווען פון איין וואוקם מיט די כלי־זמר, א הויכער און א דאראר, מיט א לאנגליכע שמאלע נאז. זיינע שווארצע אויגען זיינען איהם געווען טיף אין שטערן אריינגעגראבען

און פון דאָרט האָבען זיי געקוקט טרויעריג, פער׳חלום׳ט און פערטראכט, ווי ביי אן אמת׳ן פאָעט.

און ער האָט טאקע ליעדער געשריעבען, אָדער ווי אין שטעדטעל האָט עס געהייסען: ער מאכט ליעדער און דאָס האָט איהם ביי די בעל־בתים אין די אויגען נאָך חוזק׳דיגער געמאכט.

— עס איז א ווילדע בריאה! האָבען זיי וועגען איהם גערעדט. דערפאר אָבער האָבען די נעהטאָרינס, שנייערינס און דיענסט־מיידלעך שטארק געהאלטען פון זיינע ליעדער און פלעגען זיי ביי דער ארבייט שטענדיג זינגען, צומאכענדיג אויגענע טרויעריגע מעלאָדיען... שטארק בעוואוסט און בעריהמט איז געווען ביי זיי דאָס ליעד פון דער ליעבע, וועלכעס זיי פלעגען זינגען מיט גרויס געפיהל, דאָס ליעד האָט זיך אָנגעהויבען אזוי...

איך וועל געהן א קוק טהאָן
וואָס מיין מירעל מאכט,
אין דער לאנגער, שווארצער,
וויסטער ווינטער־נאכט.

פערשפרייטען זיינע ליעדער צווישען די מיידלעך פלעגען די „כלי־זמר", וועלכע ער פלעגט יעדעס ליעד גלייך טראגען אוף פאָרלעזען, ווערענדיג דערבי דאָ רויט דאָ בלאָם פון אויפרעגונג, וואס וועלען „זיי" זאָגען דארויף. די כלי־זמר זיינען געוען גוטע קריטיקער, פאָעזיע האָבען זיי זעהר ליעב געהאט, זיי זיינען געווען שטארק בעלעזען אין דער אידישער ליטעראטור: מיכל גאָרדאָן, גאָלדפאדען, בערענשטיין און אנדערע האָבען זיי געוואוסט אויף אויסענוועניג און די מעלאָדיען פלעגען זיי אויסשפיעלען אויף זייערע אינסטרומענטען. די חברה האָט שטארק געהאלטען פון יאָסעל׳ס טאלאנט און זיי פלעגען איהם זאָגען, אז מיט דער צייט וועט פון איהם ארויסוואקסען א ברויסער ליט.

און יאָסעלס הארץ פלעגט פאר שמחה אנהויבען שטארק

קלאפען, זיינע באקען פלעגען בלויך וועדען, די אויגען פייכט גוט כיט א ציטריגען קול פלעגט ער זיך וועגדען צום ערשטען פידלער:

— בערעל, שפיעלט עפעם!

בערעל פלעגט א שמייכעל טהאן; יאסעל'ס קוק איז אבער געווען אזוי דורכנעדרונגען מיט בקשה, אז בערעל פלעגט ערנסט וועדען, אראבנעהמען די פידעל פון וואנט, אנשטעלען זי און פרעגען:

— וואס זאל איך דיר שפיעלען, יאסעל? וואס וויללסטו?

— איך וויל — פלעגט יאסעל ענטפערן, געריהרט פון בערעל'ס נוטסקייט, איך וויל עפעס אן אומעטינע זאך, אויף דער נראבער סטרונע. טהי־טהי... טהי... איהר וויסט דאך וואס איך מיין.

— אויף דער גראבער סטרונע?... טהי־טהי־טהי?... וואס מיינט ער דאס אזוים? — פלעגט זיך בערעל פערטראכטען זוכענדיג דעם ניגון אויפ'ן באלקען.

— ער מיינט דעם וואלאך! — פלעגט אהרציק דער קלארנעטיסט ערקלעהרען.

— ער איז ניט קיין נאר, ער וויסט וואס גוט איז! — פלעגט דער ערשטער פידלער נוטהערציג שמייכלען.

—ער איז א מבין אויף מוזיקע, פלעגט אהרציק לאכען און א קלאפ געבען יאסלען איבער'ן פלייצע.

און די נאנצע חברה כלי־זמר וועלכע פלעגט זיך ביים ערשטען פידלער פערזאמלען, אויסער דער עלטערער ציכבלער, פלעגען אנהויבען שפיעלען, געבען קאנצערט פאר דעם אייני־ציגען פערהדער אין שטעדטעל — פאר יאסעל דעם שרייבער...

יאסעל פלעגט אריינלאזען די אויגען זיינע אין בערעל'ס פידעל, פון וואנען עס האבען זיך געגאסען ריהרענדע וועכע טענער, תחנונים ובקשות... ער פלענט קוקען אין די שפאלטען

פון פידעל אזוי ווי ער וואלט וועלען זעהן, צי זיצט דאַרטען ניט עפעס א מענש און וויינט אזוי זיס..

אז די חברה פלעגט אבשפיעלען, פלעגט יאַסעל ווערען בעגייסטערט, פלעגט אויסשטעלען ווי פערוואונדערט די אויגען, פערטראכטען זיך און קנייטשענדיג זיין שטערן ווי ער פלעגט זיך עפעס דערמאהנען, פלעגט ער מיט פייער אויסשיסען:

— הערט ברידער, לאכט זיך אויס פון זיי! פאַלנט מיך, לאכט זיך אויס!...

— פון וועמען? — פרעגען די כלי־זמר.

—אַט פון אלע בעלי־בתים, אַט פון אלע יחסנים, אַט פון אלע רייכע! פון דאַס נאנצע שטעדטעל!... איך וועל ניט בייטען אייער נאַנעל אויף זיי אין נאנצען. דאַס זיינען נאר קיין מענשען ניט! נאַר קיין מענשען ניט!! — פלעגט ער שוין העכער שרייען — דאַס זיינען חיות, מיאוסע חיות!... אוי, האַב איך זיי פיינט! טפו!

די חברה כלי־זמר פלעגען נאַך אזא „דרשה" שמייכלען צופריעדען און אהרציק קלאַרנעטיסט, ווערט צוקאַכט אויף גליק מיט יאַסלען, גיט א קלאַפ איבער'ן טיש און שרייט אויס:

— ווי איך בין א כלי־זמר — ער איז געראַטן! יאַסעל! דו ביזט איינער אין שטעדטעל... זיי זיינען אלע ווילדע פראים, כהמות! יאַלדעם!...

— ווער שטעהט אן זיי? — רופען זיך אן די איבריגע פון דער חברה...

— ניין! עס ברענט מיר ווי א פייער, שרייט אויס יאַסעל — מענשען זאַלען ניט האַבען קיין ברעקעל געפיהל אין קיין זאך. א כלי־זמר זאַל ביי זיי זיין טריף! — פאר וואס. פאר וועז?... וואס ווילען זיי פון אייך, פרעג איך, וואס ווילען זיי? וועז ניט איהר וואלט דאך אין שטעדטעל אן אומעט געווען.

— לאַמיר איהם נאך עפעס שפיעלען! — פלעגט אהרציק קלאַרנעטיסט שמייכלען, קלאַפענדיג יאַסלען איבער'ן פליגל

ער איז ווערטה, ער פערשטעהט מוזיק.

— ווייל ער שרייבט ליעדער, פערשטעהט ער מוזיקע — ערקלעהרט ערנסט בערל פידלער. מוזיקע און פאעזיע איז אלץ איינס — דאס איז טענער און יענס אין ווערטער. דער וואס איז אבער א מבין, הערט אין פידעל אויך ווערטער. דאס פידעלע רעדט...

— אוי, אמת! — כאפט זיך יאסעל אן. — ביי אייך בעט זיך עפעס די פידעל: האט רחמנות, ווייניט וי...

די כלי־זמר לאכען און הויבע זאן שפיעלען נאך א זאך, אן אומעטיגע, א ריהרענדע. יאסעל לאזט אראב דעם קאפ און הערט מיט נרויס נעפיהל, און אז די חברה ענדיגט קאן ער זיך ווידער ניט איינהאלטען און שרייט אויס:

— פאלנט מיר, ברידער, לאכט זיך אויס פון זיי — איהר האט נשמות און זיי ניט...

און יאסעל בלייבט שוין ביי די כלי־זמר ביז שפעט אין דער נאכט. די חברה לעגט זיך צונויף און מען שיקט נאך א ביסעל בראנפען און מען פערבייסט מיט שווארץ ברויט מיט זאלץ... נעהמענדיג אביסעל בראנפען, נאר צו די ליפען, ווערט יאסעל מוטהיגער און דרייסטער צו טהאן דאס, ווען עס ווילט זיך איהם די נאנצע צייט, זיצענדיג ביי די כלי־זמר. ער נעהמט יעדען ארום מיט גרויס ליעבשאפט און קושט יעדען שטארק, שטארק... די חברה פיהלט איהם מיט, פערשטעהט איהם, און עס ווערט ביי זיי אן אמת'ע ברידערשאפט, אהן קנאה, אהן שנאה, אהן רכילות און לשון הרע און ווען די שטער־טעלשע בעלי בתים וואלטען עס צונעזעהן, וואלטען זיי זיך ווער ווייסט, אפשר פערטראכט און ארויסנערעדט:

— וואס וויל מען פון זיי טאקע האבען? נאנץ וואויל מענשען, די חברה כלי־זמר, מיט יאסעל שרייבער!... נאנץ נוטע, נאנץ עהרליכע מענשען...

נאר די בעלי־בתים שלאפען שוין לאנג...

די נעשיכטע פון א קראָם

די קראָם, וואָס האָט זיך נעפונען אין דער מיט פון דעם פיערטען קלייניעם ציי׳ל קראָמען אין מארק, איז געווען געבויט אויף דעם זעלבען שטייגער, ווי די אלע אנדערע. דער זעלבער נאניק פון דריי שטיינער, אויסגעלעגט ווי א סגל, א שטיקעל סגולה צו דער שטענדיגער בלאָטע, וואס האָט זיך ניט געוואלט פאר קיין פאל אין דער וועלט טריקענען. דיזעלבע אויסגעהאק־טע לאָך, וואָס האָט געהייסען „טהיר" און זיך פערמאכט ביי נאכט מיט גרויסע קונצען און געעפענט זיך מיט נאך גרעסערע; דיזעלבע שווארצע פאליצעס, וואס קיינער נעדענקט ניט ווען און ווער האָט זיי געמאכט, און אפילו דיזעלבע גרויס. און דאָך האָט די דאזיגע קראָם נעהאט א טרויעריגען אויסזעהן און האָט געשראקען. אז מען פלעגט אריינקוקען אין דער דאזיגער קראם און דערזעהענדיג דעם קרעמער, צי די קרעמערין אינוועניג, פלעגט זיך דאכטען, אז ניט מיט זייער נוטען ווילען זיצען זיי דא, דאָס האָט עפעס א ניט־גוטער זיי פער׳משפט צו זיצען א צייט פאר עפעס זעהר א הארבע עבירה...

אבנעשיידט האָט זי זיך פון אלע אנדערע קראָמען אויך מיט איהר נאמען. אין שטעדטעל האָט אלץ און יעדערער נעהאט א נאמען, קראָמען אבער ניט. דער נאמען פון א קראם איז נענאנגען אויפ׳ן בעל הבית פון קראָם. למשל: אברהם יוסף׳ס

קראָם, זאָבער באַשע'ס קראָם, מאָטלע ניטעל'ס קראָם. די דאָ־זיגע קראָם אבער האָט נעהאָט א נאָמען — „די מזל'דינע" האָט זי נעהייסען.

דאָס איז נעווען א בייסענדינער „סני נהור"־לשון, א אי־דאָניע, וואָס האָט א סך איהרע אלטע לעבעדיגע בעלי־בתים דערמאָהנט זעהר אומעטיגע, לאַנגע טעג און נאָך אומעטיגערע. לענגערע אוועקנטען...

און די „מזל'דיגע קראָם" האָט נעהאָט א סך בעלי־בתים. וועו מען וואָלט וויסען וויי אלט די קראָם איז, וואָלט מען בערך נעקענט אויסרעכענען וויפיעל קעפ זיינען אין איהר נעווען. וויפיעל אויגען האָבען דורך איהר טהיר ארויסגעקוקט אויף א קוכה און שיעל ניט בלינד נעווארען קוקענדיג און שיער ניט צופלאצט נעווארען וואָרטענדיג. אויסרעכענען וואָלט מען עס נעקענט דערפאר, וויל דורכשניטליך איז דאָרט קיין קרעמער ניט נעזעסען מעהר ווי א האלב יאָהר, און אויב די קראָם איז אלט נעווען צוויי הונדערט יאָהר, האָבען זיך אין איהר אכט הונדערט אויגען נעמוטשעט... עס איז אבער א סברא אז די קראָם איז נאָך עלטער פאר צוויי הונדערט יאָהר, עס דאכט זיך, אז זי איז בעשאפען נעווארען מששת ימי בראשית, און דער גרעסטער סטאטיסטיקער וועט ניט ביכולת זיין אויסרע־כענען וויפיעל בעלי־בתים זי האָט נעהאָט.

די, וואָס מען נעדענקט, איז אבער אויך נענוג.

פון די ערשטע, וואָס מען נעדענקט זיי און מען זעהט זיי נאָך אין שטעדטעל, איז — חיים דער אלטער. ער האָט זי נעדונגען ביי דער אופראווע, צו וועמען זי נעהערט, פאר 20 רובעל א יאָהר און בעטראכטענדיג מיט שכל דעם פלאץ, וואָס ארום דער קראָם נעפינט זיך, האָט ער בעשלאָסען, אז די קראָם דארף זיין גוט פאר דזיענאכטס מיט מאוש.

און א נאנץ האלב יאָהר איז נעשטאַנען אויפ'ן צור־ווילטען פאל פון קראָם, ארויסנערוקט צום טהיר, אלס שילד,

א שווארצער עמער מיט דזיענאכטס, מיט שווארצע קווארטען, האלבע קווארטען און קווארטירלעך. און א קעסטל מיט שווארצע שטיקער מאוש, מיט א שווארצען מעסער, צו שניידען עס. חיים אליין, אויסגעשמירט אין גאנצען אין זיין סחורה מיט אן אויסזעהן פון א זומערדיגען פארנאכטיגען שאטען, איז געשטאנען פארביי די טהיר, די הענד צוזאמענגענומען אין די ארבעל און האט געקוקט...

א וואך האט ער אזוי געקוקט, און איינמאל אין א רעגענדיגען זונטאג איז נעקומען א אבנעריסענער מוזשיק אין א פאר צוריסענע שטיוועל, האט געקויפט א קווארטירל דזיענאכטס פאר פיער גראשען און האט טאקע אין קראם גופא מיט זיינע איינענע פינגער אויסגעשמירט די שטיוועל פון אויבען ביז אראב. חיים'ן איז אביסל פרעהליכער געווארען. די האפנונג מיט די חנ'עודיגע אויגלעך האט איהם א ווינק געטהאן: ניט געזארגט, חיים, וועסט לייזען געלד! און חיים, גיט קיין נארישער איר, דאכט זיך, פערשטעהט נוט א שטיקל רש"י מיט תוספות, האט זיך איינגעהערט און נעשמייכעלט, ווי נערעדט: איך גלויב דיר!

אין א האלב יאהר איז דער עמער מיט דזיענאכטס געווארען אביסל וועניגער. חיים האט פאר הארצוועהטאג פערגעסען פיעל קווארט ער האט פערקויפט. פון די מאוש האט נעפעהלט נאר א קליין שטיקל, דאכט זיך א האלב פונט. ער האט אויף דעם עמער דזיענאכטס מיט דעם מאוש נעמאכט אן „אויספערקויף", נעלאזען פאר א דריטל פון קרן, צוגענומען די שליסלען און מיט א קללה אנטלאפען נעווארען אהיים און נעמאכט אויף זומער א קנעלונג...

די קראם איז נעבליעבען אן אפענע. עלענדע הינד און צינען האבען דארט געפונען א בעשיצונג פון שלעכטען וועטער. אבער ניט לאנג. די שטאדטיגע בעלי־בתים האבען געוואר־

פען אויגען אויף דער קראָם, אויפ'ן געשעפט וואָס מען קען דאָ מאכען, און איינער, לייבע טעוויעס, א איד מיט א קאפי־טאל פון הונדערט רובל, וואס האָט ניט געוואלט עס קיינעם פערלייהען, האָט זי נעדונגען פאר אכצעהן רובל.

— איהר וועט זעהן, אידען, — האָט לייבע טעוויעס נע־זאגט: אז איך וועל פון דער קראָם מאכען א „לייט", זי וועט מ י ר טראָגען צוויי־דריי רובל א וואָך.

— דהיינו, וואס פאר א מין סחורה רעכענט איהר צו האלטען? — האָט מען ביי איהם געפרעגט.

נאָר לייבע טעוויעס האָט ניט אזוי ניך ענטדעקט דעם מין סחורה. צי דערפאר וויל ער האָט מורא געהאט מען זאָל ביי איהם דאָס ניט אויסחאפען, אדער ער האָט מורא געהאט, אז מען זאָל פון איהם ניט לאכען, — דאָס האָט ער אליין ניט געוואוסט.

אין א וואָך ארום איז דער סוד ענטפלעקט געוואָרען. לייב־בע טעוויעס האָט נעמאכט א קראָם פון מילכיגס, איבערהויפט איז דאָרט נעווען א סך „שאָטען־קעז".

וויסענדיג גוט דעם אָננאנג פון שאָטען־קעז אין שטעדטעל, האָט לייבע טעוויעס ניט אומזיסט נעהאט האָפנונגען. ביז אהער, ד. ה. ביז איהם איז אין שטעדטעל ספעציעל אוא קראָם ניט נעווען און שאָטען־קעז האָט נאָר נעהאט יענע בעל־הבית'טע, וואָס האָט פערמאָגט אן אייגענע בהמה. די אָרעמע לייט אָבער האָבען נעמוזט אָנקומען צו די בעל־הבית'טעס פון די בהמות. דעריבער האָט לייבע טעוויעס נערעכענט, אז ווען ער וועט אויפקויפען ביי אלע בעל־הבית'טעס פון די בהמות די מילכיגס, און דער עיקר טאקי די שאָטען־קעז, — וועט ער לעזען פיין געלד.

און באלד האָט מען די קראָם אויסגעריינינט מיט א גרוי־סען בעראָזוועון בעזים, מיט וועלכען מען האָט אויך די ציע־גען ארויסגעטריבען, און מען האָט צוגעקליבען די קראָם ווי נע־

העריג איז, מען האָט אוועקגעשטעלט צוויי גרויסע סריג זויער מילך. אַ קריגעל סמעטענע, צוויי גרויסע קעז, אנשטאָט אַ שילד, אויף אַ ברעט, האלב ארויסגערוקט אין דרויסען. אזוי אַ גרויסען צעבער מיט שאָטען־קעז.

געזעסען אין קראָם זיינען די ערשטע טעג בויידע: אי ליב־בע טעוויעס אי זיין ווייב שיינע. דעם ערשטען טאָג האָבען זיי געלעזט פאר א האלב פונט שאָטען־קעז — צוויי גראשען, דעם אנדערן טאָג, פאר א קווארטיר־ל זויער מילך — א גרא־שען, און אויפ'ן דריטען טאג האָבען זיי ערשט פארנאכט גע־לעזט פון א תלמוד־תורה אינגעל פאר א גראשען וויסען קעז.

— נעהם בעסער שאָטען־קעז, — האָט לייבע טעוויעס פארגעלענט: שאָטען־קעז וועסטו האָבען מעהר, נארעלע. בייזט דאָך אן ארעם אינגעל, וויסער קעז איז פאר דיר צו טייער.

נאר דער תלמוד־תורה אינגעל איז נעווען ניט זעהר קיין ארעמער; זיין טאטע איז נעווען א שוסטער, וואס האָט פער־דיענט דריי רובל די וואָך, אין ער האָט זיך פערגונגען צו עסען וויסען קעז.

— פע, שאָטען־קעז! — האָט ער זיך נעקרימט.

— נעה, שנץ! — האָט לייבע טעוויעס נע'כעס'ט — ווי זאָגט מען עס אויף שאָטען־קעז „פע"?

נאָר דער תלמוד־תורה אינגעל איז ניט נתפעל ניט זיי־זארען, וואס לייבע טעוויעס האָט נעביך א גאנצען צעבער מיט שאָטען־קעז, און ער האָט וויעדער נעזאָגט:

— פע, שאָטען־קעז...

אין לייבע טעוויעס האָט נאָכ'ן אינגעלם אוועקנאנג נע־זאָגט צום ווייב:

— איז דער אמת'ן, וואס דארף מען האלטען אזוי פיעל שאָטען־קעז?

— איך וויים? — האָט דאָס ווייב נעענטפערט: וואס דען וועסטו האלטען?

* * *

און אז לייבע טעוויעם האָט אין א האלב יאָהר ארום אויף פערמאכט די קראָם, אריינגעהענדיג מיט 40 רובל היזק, האָט די קראָם זיך פערצוויפעלט, זי איז דאכט זיך נידריגער, אייגענעבויגענער געווארען און האָט אויסגעזוהן, ווי א חורבה.

די שטעדטעלדיגע בעלי־בתים אָבער האָבען געזוכט געשפט און האָבען געווארפען אויגען אויף דער קראָם, טראכטענדיג אלץ פון נייע מינים סחורות.

— דאָ וואָלט גוט געווען צו האלטען מעהל, און נאָר מעהל! אזוי האָט זיך משער געווען חייקעל דער תבואה הענדלער, וואס פון תבואה־האנדעל אליין האָט ער ניט געקענט האָבען חיונה און האָט געזוכט נאָך געשעפטען.

ער האָט זיך געוואָלט מכח דעם מיט וועמען עס איז אן עצה האלטען, נאָר ער האָט מורא געהאט: טאָמער איז עס מאקע גוט און מען מאפט זי איהם אויס!

און חייקעל האָט גערעזיקירט און האָט געדונגען די קראָם און אריינגעשטעלט אין איהר פינף זעקלעך ווייסע מעהל, דריי — קאָרעצ מעהל און א זעקל גרויפען. שפעטער, האָט ער געהרעכענט, וועט ער דאָ האלטען באָב און ארבעם.

נאָר צו באָב און ארבעם האָט די קראָם ניט זוכה געווען. און חייקעל האָט מיט חרטה, וואָס ער האָט זיך ניט געהאלטען פריהער קיין עצה מיט קיינעם, פערלאָזען די קראָם, און האָט פערקויפט די זעקלעך מעהל צו א גרעסערן מעהל־קרעמער מיט פינף רובל היזק און האָט געגומען זוכען צום תבואה־האנדעל אן אנדער געשעפט.

און די קראָם איז וויעדער געבליעבען פוסט, און וויעדער ניט אויף לאנג. זרח דער סופר האָט החונה געמאכט א טאכטער און האָט זיך מתחייב געווען או נעבען דעם יונגען פאָרפאלק א יאָהר קעסט מיט א נעשעפט, און דאָס יונגע פאָר פאלק

האָט מען טאקע אריינגעזעצט אין דער קראָם. — געהאלטען האָבען זיי דאָרטען שניט.

און אין א האלב יאָהר ארום האָט דאָס יונגע פּאָר־פּאלק אָבגעשניטען מיט די שניט און דער יונגער־מאן האָט זיך אויס־געלערנט סופרות, שרייבען תפילין און מזוזות, און די קראָם איז ווייטער געבליעבען אן ענוכה...

און אזוי האָט זיך עס לאנגע, לאנגע יאָהרען גזאָזויגען און די קראָם האָט צוגעצויגען בעלי־בתים און אוועקגעטריבען, צוגעזוגט און אוועקגעטריבען, ביז מען האָט איהר א נאָמען גענעבען די „מזלדיגע" קראָם, און נרונם שניידער א „שטאָדטישער חכם, פלעגט קוקענדיג אויף איהר זאָגען:

— געדענקט, אידען, מיינע ווערטער: די קראָם איז טאקע א מזל'דיגע, נאָר ניט פאר אידען; א גוי דארף זיך אין איהר אריינזעצען, נאָר א גוי, אזוי זאָגט מיר עפעס דאָס הארץ.

און ער האָט טאקע געטראָפען. שוין עטליכע יאָהר, אז די דאָזיגע קראָם איז העכער געוואָרען, גרעסער און ליכטיגער, אין קראָם זיצט א גוי מיט גרויסע בלאָנדע בייזע וואָנסען, רעדט טיף רוסיש, און לייזט אפשר הונדערט רובל א טאָג. אידען גענהען פערבייי, קוקען נעביך אריין אינוועניג און ווערען צופלאצט: „אָט איז א מין מזל! מיר האָבען דאָ געפינסטערט און געפינסטערט... בדלות געוואָרען"...

נאָר ווער קען זיך גלייכען צו א גוי'ס מזל?... בפרט אז די קראָם איז די „מאנאפאל" און מען פערקויפט דארט בראנפען. א קלייניגקייט א קראָם פון בראָנפען... א גרויסער קונץ צו לייזען געלר...

אינהאלט:

פערלאַרען דעם קול — — — — — — — 7
ווייבערשער שרעק — — — — — — — 18
אויף מבינות — — — — — — — — — 29
דער קוש — — — — — — — — — — 36
דער גמילות חסד — — — — — — — — 44
ביים דאוונען — — — — — — — — 59
שכר למוד — — — — — — — — — 65
די נרויסע סוכה — — — — — — — — 75
די צוויי בריידערלעך — — — — — — — 93
דער אריסטאקראט — — — — — — — 103
אין סאד — — — — — — — — — 111
זאל שטעהן ווי געשטאנען — — — — — 117
אין קריעג — — — — — — — — — 121
פערשפעטיגט — — — — — — — — 129
דער רב און זיינע ספרים — — — — — 139
א פארגרעבט שטעדטעל — — — — — 149
דער פוילישער גלח — — — — — — 157
דער אלטער מניד — — — — — — 164
דער ברית חדשה — — — — — — — 175
די ערציהונג — — — — — — — — 183
די כלי־זמר — — — — — — — — 189
טעכטער — — — — — — — — — 197
אתן־כלה בריף — — — — — — — — 204
א שטעדטעל אהן ווייבער — — — — — 211

אידישע מטבעות — — — — — — — — 218
קאלט — — — — — — — — — — — 223
איוב — — — — — — — — — — — — 227
צוריק אויף דער שטעל — — — — — — 233
די חברה כלי־זמר — — — — — — — — 241
די נעשיכטע פון א קארב — — — — — — 250

.G2S7

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it. A fine of 5 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

193

MAR 25 '45

APR 21 '45

MAR 20

NOV 4 '55

DEC 10 '62

APR 29 '73

JUN 15 '74

APR 2 '76

SEP 29 '77

FEB 19 '78

JUN 24 '78

SEP 28 '79

JUN 11 '81

JAN 28 '84

LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

בית עמית הפועלים
ע"ש ברנשטיין-יוחאי

JEWISH PUBLIC LIBRARY
TORONTO

#2699

5307

#2699